

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**YENİ STRATEJİK VARLIK ARAYAN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE
AR-GE İLİŞKİSİNİN ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asiye KÜÇÜKOSMAN

MAYIS - 2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**YENİ STRATEJİK VARLIK ARAYAN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE
AR-GE İLİŞKİSİNİN ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asiye KÜÇÜKOSMAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayça SARIALIOĞLU HAYALI

MAYIS - 2018

TRABZON

ONAY

Asiye KÜÇÜKOSMAN tarafından hazırlanan “Yeni Stratejik Varlık Arayan Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ar-Ge İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği” adlı bu çalışma 29.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvan - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Ersan BOCUTOĞLU	Başkan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Doç. Dr. Ayça SARIALIOĞLU HAYALİ	Danışman	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Prof. Dr. Mustafa Kemal DEĞER	Üye	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜRME
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Asiye KÜÇÜKOSMAN

28.05.2018

ÖNSÖZ

Doğrudan yabancı yatırım çerçevesinde günümüz dünyasının rekabetçi şartları altında, keşfedilmemiş maddi olmayan kaynaklara yönelmek, sürdürülebilir üretimi yüksek teknoloji bir üretim ağı ile desteklemek, sektör içi rekabet bağlamında yüksek katma değerli imalat sanayine ivme kazandırmak ülkeler ve firmalar için stratejik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin stratejik varlık arayan DYY kapsamında iktisadi belirleyicileri açısından mevcut durumunu analiz etmek amacıyla yapılan bu çalışmanın literatür açısından faydalı olmasını temenni ederim.

İnsan, akademik hayatın penceresinden ilk baktığında, aslında öğrenecek ne çok şey olduğunu ve sonsuz bir bilgi evreninde kendi ufğunun ne kadar dar kaldığını fark ediyor. Aynı zamanda kendinden öncekilerin keşfettikleri doğrultusunda, yeni bilgi yaratma yolunda harcanan çabanın ne kadar paha biçilemez ve kutsal olduğunu da. Çalışmanın yoğun, stresli ve zor dönemlerinde yanımda olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ailem ve sevgili dostlarım Kübra SAKA ve Tülay ÇAVUŞOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Akademik çerçevede bana her konuda yardımcı olan, bitmek bilmeyen sorularımı sabır ile cevaplayan ve çalışmanın her evresinde sergilediği titiz tutumundan dolayı sayın danışman hocam Doç. Dr. Ayça SARIALIOĞLU HAYALİ 'ye sonsuz teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım.

Mayıs, 2018

Asiye KÜÇÜKOSMAN

İÇİNDEKİLER

ONAY	II
BİLDİRİM	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
GRAFİKLER LİSTESİ	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ	XVI
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI	4-38
1.1. Kavramsal Çerçeve	4
1.1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Tanımı	4
1.1.2. Uluslararasılaşma Olarak DYY	5
1.1.2.1. İhracat Yoluyla Uluslararasılaşma	5
1.1.2.2. Doğrudan Dış Yatırım	6
1.1.2.3. Lisans Anlaşmaları	6
1.2. Küreselleşme ve DYY	7
1.2.1. Küreselleşme	7
1.2.2. Küreselleşmenin Boyutları	7
1.2.2.1. Siyasal Küreselleşme	7
1.2.2.2. Sosyal-Kültürel Küreselleşme	8
1.2.2.3. Ekonomik Küreselleşme	9
1.2.3. Küreselleşmenin Bir Ayağı Olarak DYY	9
1.3. DYY'yi Açıklayan Teoriler	10
1.3.1. Ürün Hayat Seyri Teorisi	10
1.3.2. Oligopolistik Tepki Teorisi	11
1.3.3. Tekel Üstünlüğü Teorisi	12

1.3.4. İçselleştirme Teorisi	12
1.3.5. OLI Teorisi.....	12
1.4. DYY'nin İktisadi Analizi.....	13
1.5. DYY'nin Ülke Ekonomilerine Etkileri	17
1.5.1. Ev Sahibi Ülkeye Etkileri.....	17
1.5.1.1. Olumlu Etkiler.....	17
1.5.1.2. Olumsuz Etkiler.....	18
1.5.2.Kaynak Ülkeye Etkileri.....	19
1.5.2.1. Olumlu Etkiler.....	20
1.5.2.2. Olumsuz Etkiler.....	20
1.6. DYY'nin Türleri.....	20
1.6.1. Geliş Şekline Göre DYY Türleri.....	20
1.6.1.1. Yeşil Alan Yatırımları	21
1.6.1.2. Kahverengi Alan Yatırımları.....	21
1.6.2. Amacına Göre DYY Türleri.....	22
1.6.2.1. Doğal Kaynak Arayan DYY	22
1.6.2.2. Etkinlik Arayan DYY.....	23
1.6.2.3. Piyasa Arayan DYY	24
1.6.2.4. Stratejik Varlık Arayan DYY.....	25
1.6.3. Özel Bazı DYY Türleri	28
1.6.3.1. Montaj Sanayii	28
1.6.3.2. Yap-İşlet-Devret Modeli	28
1.6.3.3. Zorunlu Yeni Yatırım.....	28
1.7. DYY'nin Temel Belirleyicileri	28
1.7.1. İktisadi Faktörlerin Dışındaki Belirleyiciler.....	30
1.7.1.1. Ekonomik, Politik ve Siyasi İstikrar.....	30
1.7.1.2. Ekonomik Özgürlük	31
1.7.1.3. Uygulanan Ticaret Politikaları	31
1.7.1.4. Özelleştirme Politikaları.....	31
1.7.1.5. Vergiler.....	32
1.7.1.6. Yolsuzluk	32
1.7.1.7. Yatırım Teşvikleri	32
1.7.1.8. Ticaret Anlaşmaları	32
1.7.1.9. Piyasaya İlişkin Politika ve Kurallar	33
1.7.1.10. Kültürel ve Sosyal Yakınlık	33
1.7.2. İktisadi Faktörler	33
1.7.2.1. Doğal Kaynak.....	33
1.7.2.2. İşgücü Maliyetleri.....	34
1.7.2.3. Piyasa Büyüklüğü ve Potansiyeli	34

1.7.2.4. Ekonomik Bütünleşme	35
1.7.2.5. Girdi Maliyetleri.....	35
1.7.2.6. Dışa Açıklık.....	35
1.7.2.7. Vasıflı Emeğin Varlığı ve Potansiyel Büyüklüğü	35
1.7.2.8. Teknoloji, Yenilik ve Ar-Ge'ye Dayalı Faaliyetler.....	36
1.8. Amacına Göre DYY'yi Etkileyen Temel İktisadi Faktörler	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. İKTİSADİ SEKTÖRLER VE DYY	38-71
2.1. İktisadi Sektörler	38
2.1.1. İktisadi Sektör Kavramı	38
2.1.2. Genel İktisadi Sektörler.....	38
2.1.3. Ayrıntılı İktisadi Sektörler.....	38
2.1.3.1. Yüksek Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler.....	40
2.1.3.2. Düşük Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler	40
2.2. Yüksek Katma Değerli İmalat Sanayine Gelen DYY İçin Türkiye'nin SWOT Analizi.....	43
2.2.1. Güçlü Yanları	43
2.2.2. Zayıflıkları.....	47
2.2.3. Fırsatları (Potansiyeli)	48
2.2.4. Tehditler	52
2.3. İktisadi Sektörler Bazında DYY	55
2.3.1. Dünya'da DYY'nin Tercih Ettiği Sektörler	55
2.3.2. DYY'nin Türkiye'de Yer Aldığı Sektörler	59
2.3.3. Türkiye'ye Yapılan DYY'nin Ülkelere Göre Dağılımı.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÜNYA'DA VETÜRKİYE'DE DYY'LERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	70-98
3.1. DYY Girişi Açısından Karşılaştırma	70
3.1.1. Gelişmiş Ülkeler İle Karşılaştırma.....	72
3.1.2. Gelişmekte Olan Ülkelerle Karşılaştırma.....	76
3.2. DYY'nin Ülkeye Giriş Şekline ve Sektörlere Göre Karşılaştırma.....	78
3.2.1. Giriş Şekline Göre Karşılaştırma	78
3.2.1.1. Yeşil Alan Yatırımları Açısından Karşılaştırma	78
3.2.1.1.1. Yeşil Alan Yatırımlarının Gelişmiş Ülkeler İle Karşılaştırılması	80

3.2.1.1.2. Yeşil Alan Yatırımlarının Gelişmekte Olan Ülkelerle Karşılaştırılması	82
3.2.1.2. Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımların Karşılaştırılması	85
3.2.1.2.1. Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımların Gelişmiş Ülkelere Göre Karşılaştırılması.....	87
3.2.1.2.2. Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelere Göre Karşılaştırılması	89
3.2.2. Sektöre Göre Karşılaştırma	92
3.2.2.1. Ana İktisadi Sektörlere Göre Karşılaştırma	92
3.2.2.2. Ayrıntılı İktisadi Sektörlere Göre Karşılaştırma	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. UYGULAMA.....	97-114
4.1. Literatür Taraması	97
4.2. Amaç ve Metodoloji.....	104
4.3. Ekonometrik Analiz- VAR Granger Nedensellik Testi.....	105
4.3.1. Birim Kök Testi.....	106
4.3.2. Granger Nedensellik Testi.....	106
4.3.4. Bulgular	109
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	111
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	113
ÖZGEÇMİŞ.....	120

ÖZET

Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) uluslararasılaşma sürecinin en ileri boyutunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, ülkeler ve firmalar yatırım kararı alırken ev sahibi ülkenin sosyal, kurumsal ve belki de en çok iktisadi faktörlerini ve kendi yatırım yapma amaçlarını dikkate alarak yatırım kararı verirler.

Bu çalışma ülkelerin ve firmaların stratejik varlık aramak amacıyla yaptığı DYY türüne odaklanmış ve bu DYY türünü iktisadi belirleyicileri ile birlikte yüksek katma değerli imalat sanayi ile birleştirmiştir. Bu kapsamda öncelikle ilgili teorik bilgilerin ardından, Türkiye'nin yüksek katma değerli imalat sanayinde bu tür yatırımları çekme açısından mevcut güçlü-zayıf ve fırsat-tehdit yönlerini içeren detaylı bir SWOT analizi yapılmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin DYY girişi açısından mevcut durumu incelenmiş ve Türkiye, DYY türlerine ve DYY'nin gittiği iktisadi sektörlere göre dünya ülkeleri ile karşılaştırılmıştır. Ekonometrik analiz bağlamında TÜBİTAK Ar-Ge giderleri ve stratejik varlık arayan DYY kapsamında ele alınan yüksek katma değerli imalat sanayine gelen DYY ile iki değişkenli bir model oluşturularak Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. İlgili literatürün ardından, iktisadi nedensellik testi sonucunda TÜBİTAK Ar-Ge giderlerinden stratejik varlık arayan DYY'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: DYY, Doğrudan Yabancı Yatırım, Stratejik Varlık, SWOT Analizi, Granger Nedensellik Testi

ABSTRACT

Foreign Direct Investment (FDI) represents the highest level of internationalization. In this context, countries and companies consider social, institutional and economic factors, which are excepted as perhaps most important, and their own investment purposes when they take an investment decision.

This study focuses on the kind of FDI which countries and companies make in order to seek strategic assets and combined this kind of FDI with its economic determinants and the high value-added manufacturing industry. In this regard, following the theoretical part, Turkey's a detailed SWOT analysis, exist in existing strong-weak and opportunities-threatening aspects in terms of attracting such investment in high value-added manufacturing industry is made. Then, Turkey's current situation in terms of FDI inflows is examined and Turkey was compared with the other countries in terms of FDI type and economic sectors, which FDI prefers. As a last step, in the context of econometric analysis and economic causality analysis is done by conducting a Granger Causality Test between TUBITAK R&D expenditures and FDI in the high value-added manufacturing industry, which is regarded as FDI seeking strategic assets in this study. Following the relevant literature, as a result of the causality test it is found out that the Granger Causality Test unidirectional running from R&D expenditures to FDI seeking strategic assets.

Key Words: FDI, Foreign Direct Investment, Strategic Assets, SWOT Analysis, Granger Causality Test

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	DYY ve Portföy Yatırımları Arasındaki Farklar.....	5
2	Ürün Hayat Seyri Aşamaları	11
3	DYY'nin Temel Belirleyicileri	30
4	Amacına Göre DYY Türlerinin İktisadi Belirleyicileri	37
5	Ayrıntılı İktisadi Sektörler	39
6	İmalat Sanayi Alt Sektörleri.....	39
7	Yüksek Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler	40
8	Düşük Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler	41
9	Amacına Göre DYY'nin İktisadi Belirleyicileri İle İktisadi Sektörlerin Birleştirilmesi.....	42
10	AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye'de AB Tanımlı Borç Stoku (%).....	51
11	Türkiye'nin SWOT Analizi.....	54
12	En Fazla DYY Çeken 10 Ülke ve Türkiye (2016 Yılı-Milyon ABD Doları)	72
13	Literatürde Yapılan Çalışmalarda DYY'nin Genel Belirleyicileri ve Etkileri.....	98
14	Uygulamalı Çalışmaların Literatür Özeti.....	103
15	Değişkenlerin Tanımlanması.....	105
16	ADF Birim Kök Testi.....	106
17	LM Otokorelasyon Testi	107
18	Değişen Varyans Testi	108
19	Granger Nedensellik Testi.....	108
20	Modelin Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Siyasal Küreselleşme	8
2	Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Dünya Üretimine Etkisi	15
3	Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Faktör Gelirleri Üzerindeki Etkisi.....	15
4	Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ücret Gelirleri Üzerindeki Etkisi	16
5	KOSGEB Veri tabanında Kayıtlı İmalat Sanayi KOBİ'lerindeki Çalışanların Eğitim Düzeyi (2007).....	47
6	Dünya'da 1985-1990 Yılları Arası DYY'nin Sektörel Dağılımı(US Dolar/Ortalama)	57
7	Dünya'da 1990-2012 Yılları Arası DYY'nin Sektörel Dağılımı(US Dolar)	58
8	Türkiye'ye Gelen DYY'nin Sektörel Dağılımı/ Milyon ABD Dolar(%/2005-2017)	61
9	Türkiye'ye Gelen DYY'nin İktisadi Alt Sektörlere Göre Dağılımı(/%/2005-2017)	63
10	İmalat Alt Sektör Gruplarında Türkiye'ye Gelen DYY- Yüzde(%) (2017 Yılı)	64
11	Hizmetler sektörü alt sektör gruplarında Türkiye'ye gelen DYY- Yüzde(%) (2017).....	66
12	Türkiye'ye Gelen DYY'nin Kıtasal Dağılımı(2005-2017 Yılları Ortalama Değerler).....	68
13	Türkiye'ye Gelen DYY'nin Ülkelere Göre Dağılımı (2005-2017 Yılları Ortalama Değerler).....	69
14	Son Yıl Verileriyle Türkiye'ye En Çok DYY Yapan Ülkeler(2017 Yılı).....	69
15	Bazı Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye'ye Gelen DYY'ler(1990-2016/Ortalama Değerler/%)	74
16	2016 Yılında Bazı Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen DYY (%-Milyon ABD Doları)	75
17	Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'ye yapılan DYY - 1990-2016- Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları(%)	77
18	Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'ye yapılan DYY girişleri (2016 Yılı- Milyon ABD Doları- %)	78
19	2016 Yılında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Yapılan Yeşil Alan Yatırımlarının Oransal Olarak Dağılımı.....	79
20	Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları(2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler-%)	81
21	Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları(2016 Yılı- Yüzde)	82
22	Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları(2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler-%)	84
23	2016 Yılı Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları(%)	85
24	2016 yılı birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımların Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Yüzdesel Dağılımı	86

25	Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler- %-Milyon ABD Doları)	88
26	2016 Yılı Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (Yüzde).....	89
27	Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler-%- Milyon ABD Doları).....	91
28	2016 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (Yüzde).....	92
29	Dünya'da 2003-2016 Yılları Arası Ana İktisadi Sektörler İtibariyle Gerçekleşen DYY (Ortalama Değerler)	93
30	Türkiye'de 2005-2017 Yılları Arası Ana İktisadi Sektörler İtibariyle Gerçekleşen DYY.....	93
31	2016 Yılı Dünyada Ana İktisadi Sektörler İtibariyle Gerçekleşen DYY	94
32	2016 Yılı Türkiye'de Ana İktisadi Sektörler İtibariyle Gerçekleşen DYY.....	94
33	Dünya'da DYY Hareketlerinin Ayrıntılı İktisadi Sektörlere Göre Dağılımı (2003-2016/Ortalama Değerler).....	95
34	Türkiye'de DYY Hareketlerinin Ayrıntılı İktisadi Sektörlere Göre Dağılımı (2005-2017/Ortalama Değerler).....	96

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Uluslararası Sermaye Akınlarının Üretim ve Refah Etkileri	13
2	2017 Yılında Sektöre Göre Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gerçekleşen Ticaret Anlaşması Sayısı.....	44
3	2014-2017 Bilgi ve İletişim ve İmalat Sanayi Sektörlerinde İstihdam Edilen Yükseköğrenim Mezunu Sayısı (Bin Kişi).....	46
4	Türkiye Nüfusu (Toplam-Yıllık)	49
5	Türkiye İçin Nüfus Tahminleri (2015-2075).....	49
6	Türkiye Ar-Ge Harcamaları (TL)	51
7	2005-2016 Yılları arası Ar-Ge Faaliyetlerinde İstihdam Edilen Yükseköğrenim Mezunu Araştırmacı Sayısı.....	52
8	Türkiye'nin Nüfus Artış Hızı (Binde)	53
9	Dünya'da DYY'nin Sektörel Dağılımı	57
10	1924 Yılında Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermayeli Firma Sayısı	60
11	Türkiye'ye Gelen DYY'nin Sektörel Dağılımı (2005-2017).....	61
12	Türkiye'ye Gelen DYY'nin Ayrıntılı İktisadi Sektörlere Göre Dağılımı (2005-2017).....	62
13	İmalat alt sektör gruplarında Türkiye'ye gelen DYY (2017-Milyon ABD Doları).....	65
14	Hizmetler sektörü alt sektör gruplarında Türkiye'ye gelen DYY (2017 Yılı- Milyon ABD Doları).....	66
15	1954-2017 Dönemi Kümülatif Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	67
16	1954-2017 Dönemi Kümülatif Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	67
17	1990-2016 Dünya'da DYY Girişleri	70
18	1990-2016 Yılları Türkiye'ye DYY Girişleri (Milyon ABD Doları).....	71
19	Gelişmiş Ülkeler ve Dünyadaki DYY'ler (1990-2016/Milyon ABD Doları)	72
20	Bazı Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye'ye Gelen DYY'ler (1990-2016/Ortalama Değerler/ Milyon ABD Doları).....	73
21	En Çok DYY Çeken 4 Gelişmiş Ülke ve Türkiye (1990-2016 Yılları Arası Ortalama Değerler/Milyon ABD Doları).....	73
22	Bazı Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye'ye 2016 yılında yapılan DYY'ler (Milyon ABD Doları) ...	75
23	1990-2016 Yılları Arası Gelişmekte Olan Ülkelere Yapılan DYY (Milyon ABD Doları)	76
24	Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'ye yapılan DYY-1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları	76

25	Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'ye yapılan DYY girişleri (2016 Yılı-Milyon ABD Doları).....	77
26	2016 Yılında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere ve Dünya'ya Yapılan Yeşil Alan Yatırımları (Milyon ABD Doları).....	79
27	Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler)	80
28	En Çok Yeşil Alan Yatırımı Çeken 4 Gelişmiş Ülke ve Türkiye (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler)	80
29	Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2016 Yılı- Milyon ABD Doları)	82
30	Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler).....	83
31	En Çok Yeşil Alan Yatırımı Çeken 4 Gelişmekte Olan Ülke ve Türkiye (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler).....	83
32	2016 Yılı Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (Milyon ABD Doları)	84
33	1990-2016 Yılları Arasında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere ve Dünya'ya Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımlar (Milyon ABD Doları).....	86
34	2016 yılı Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımlar.....	86
35	Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları).....	87
36	En Çok Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yatırım Yapılan 4 Gelişmiş Ülke ve Türkiye (1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları).....	87
37	2016 Yılı Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (Milyon ABD Doları).....	89
38	Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları)	90
39	Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları)	90
40	2016 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (Milyon ABD Doları)	91
41	AR Köklerinin İncelenmesi.....	107

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller
Ar-Ge	: Araştırma- Geliştirme
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FDI	: Foreign Direct Investment
GDP	: Gross Domestic Product
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GZFT	: Güçlü-Zayıf-Fırsat-Tehdit
IMF	: International Monetary Fund
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OLI	: Owner-Local-Internalization
OLS	: Ordinary Least Squares
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
PP	: Philips-Perron
STEM	: Science-Technology-Engineering-Mathematics
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade And Development
VAR	: Vektör Otoregresif Model
WIR	: World Investment Report
YASED	: Uluslararası Yatırımcılar Derneği

GİRİŞ

Uluslararasılaşma sürecinin en ileri boyutu olarak kabul edilen doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), bir ülkeye sıfırdan bir üretim tesisi kurmak veya var olan bir üretim tesisini satın almak şeklinde hem devletler (kamu) hem de firmalar (özel teşebbüs) tarafından gerçekleştirilebilir. Bu kapsamda DYY'ler ile birlikte yabancı yatırımcının kendi üretim teknolojisini, yönetim ve denetim anlayışını ve sermayesini ev sahibi ülkeye taşıması ve ihtiyacı olan maddi ve maddi olmayan kaynaklara erişebilmesi hem ev sahibi (yatırım yapılan) ülkenin hem de kaynak (yatırımın geldiği) ülkenin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bu katkılar sebebiyle DYY'lerin önemi küresel çapta giderek artmaktadır.

DYY yapmak isteyen ülke veya firmalar, temelde gittikleri ülkenin sosyal, kurumsal ve iktisadi birçok faktörünü dikkate alarak yatırım yapma kararı alırlar. Bu faktörler ülkelerin yatırım yapma amacına göre değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda amacına göre yapılan DYY'ler kapsamında ele alınan doğal kaynak, piyasa, etkinlik ve stratejik varlık arayan DYY'ler farklı iktisadi belirleyicileri dikkate alarak hareket etmektedirler.

Çalışmanın temel yapı taşlarından biri olan, amacına göre DYY türlerinden stratejik varlık arayan DYY, ülkelerin ve firmaların gittikleri ülkede maddi olmayan kaynaklar (know-how, teknoloji, bilgi, insan sermayesi, öğrenme yetenekleri) aramak veya bu kaynakları çoğaltmak amacıyla yaptıkları yatırım türünü ifade etmektedir. Bu tür DYY'ler gittikleri ülkede vasıflı emeğin varlığı, nitelikli işgücü arzı, teknik beceriler ve Ar-Ge temelli faaliyetler gibi belirleyicileri dikkate alarak yatırım yapma kararı alırlar. Diğer yandan globalleşen dünyada rekabetçi şartlar altında, teknolojik ve inovasyon temelli faaliyetler çok uluslu şirketleri ve devletleri bir adım daha ileriye taşıma noktasında büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, stratejik varlık arayan DYY'lerin önemi giderek artmaktadır.

İmalat sanayi temelde düşük, orta ve ileri teknoloji imalat sanayi olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma bağlamında, stratejik varlık arayan DYY türünü çekme potansiyeli açısından yüksek katma değerli imalat sanayi, teknoloji tabanlı üretim ağının gelişmesi, katma değeri yüksek ürünlerde üretim kabiliyetinin sağlanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda “*Yeni Stratejik Varlık Arayan Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ar-Ge İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği*” adlı bu çalışmanın amacı stratejik varlık arayan DYY'lerin iktisadi belirleyicileri ile yüksek katma değerli imalat sanayini birleştirerek bu bağlamda

oluşturulan ve Türkiye için belirleyici olarak ele alınan TÜBİTAK Ar-Ge giderleri ve stratejik varlık arayan DYY arasında bir nedensellik ve Türkiye'nin bu yatırım türünü çekme açısından mevcut durumunu incelemek adına bir SWOT analizi yapmaktır. Çalışmada kullanılan temel varsayım yüksek katma değerli imalat sanayine gelen DYY'nin ağırlıklı olarak stratejik varlık arayan DYY türü olduğu yönündedir. DYY'ler elbette yüksek katma değerli imalat sanayine farklı amaçlarla da gelebilir. Ancak bu çalışmada ağırlıklı olarak stratejik varlık arayan DYY türünden yatırım çektiği varsayılmıştır. Şöyle ki: stratejik varlık arayan DYY, gittiği ülkede vasıflı emek(insan sermayesi), Ar-Ge, teknoloji ve inovasyon odaklı faaliyetler, kaliteli araştırma enstitüleri ve üniversitelerin varlığı gibi iktisadi belirleyicileri dikkate alarak yatırım yapar. Diğer yandan yüksek katma değerli imalat sanayi de ağırlıklı olarak bu belirleyicileri bünyesinde barındırır. Bu doğrultuda yüksek katma değerli imalat sanayinin belirleyicileri ile stratejik varlık arayan DYY'nin iktisadi belirleyicilerinin birbiriyle örtüştüğü temeli üzerine çalışmanın hipotezi oluşturulmuştur. Oluşturulan hipotez Türkiye için belirleyici olarak TÜBİTAK Ar-Ge giderleri ve yüksek katma değerli imalat sanayine gelen DYY bağlamında ele alınan stratejik varlık arayan DYY ile iki değişkenli bir model oluşturularak Granger Nedensellik Testi ile test edilmiştir. SWOT ve nedensellik analizine dayalı bu ampirik çalışma sonuç ve değerlendirme kısmıyla beraber beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde DYY ilk olarak kavramsal çerçevede, sonrasında ise uluslararasılaşma ve küreselleşmenin bir ayağı olarak ele alınmıştır. Ardından, DYY'yi açıklayan teorilere yer verilmiş ve DYY'nin iktisadi analizi detaylı olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, DYY'nin ev sahibi ve kaynak ülkeye olumlu ve olumsuz etkileri belirtilmiş, DYY türlerinin geliş şekline göre, amacına göre ve özel bazı DYY türlerine göre sınıflandırılması detaylı olarak açıklanmıştır. Yine bu bölümde, DYY'nin temel belirleyicileri iktisadi faktörlerin dışındaki belirleyiciler ve iktisadi belirleyiciler olarak iki grupta ele alınmış ve amacına göre DYY'yi etkileyen temel iktisadi faktörler ayrı bir başlık altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

İkinci bölümde iktisadi sektörler ve DYY üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, iktisadi sektörler genel ve ayrıntılı olarak açıklanmış, iktisadi sektörler bazında genel olarak DYY'nin tercih ettiği ve DYY'nin Türkiye'de yer aldığı sektörler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin yüksek katma değerli imalat sanayinde stratejik varlık arayan DYY'yi çekme açısından SWOT analizi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Türkiye ve dünyada DYY'lerin detaylı bir karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Öncelikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle, ardından spesifik olarak yine gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayırımına gidilerek yatırım türüne göre, yeşil alan yatırımları ve birleşme ve satın alma yoluyla yapılan yatırımlar olarak iki grupta karşılaştırma yapılmıştır. Yine bu bölümde Türkiye'nin ve dünyadaki ülkelerin DYY'nin geldiği sektörler bazında karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise literatür taraması ve ekonometrik analize yer verilmiş, Türkiye için iktisadi belirleyici olarak seçilen TÜBİTAK Ar-Ge giderleri ve stratejik varlık arayan DYY kapsamında ele alınan yüksek katma değerli imalat sanayine gelen DYY ile iki değişkenli bir model oluşturularak Granger Nedensellik testi aracılığıyla iktisadi nedensellik analizi yapılmıştır.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise yüksek katma değerli imalat sanayi bağlamında Türkiye'nin stratejik varlık arayan DYY'yi çekmek, daha ileri teknoloji tabanlı üretim sistemine geçebilmek, sektör içi verimliliği artırmak ve katma değeri yüksek ürünlere odaklanmak adına neler yapılması gerektiği ile ilgili politika önerileri sunulmaya çalışılmıştır.



BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Tanımı

Yabancı yatırımlar literatürde, doğrudan yabancı sermaye yatırımı ve dolaylı yabancı sermaye yatırımı (portfolyo yatırımı) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Bir firmanın üretim faaliyetlerini, ülke sınırlarının ötesine yaymak amacıyla ana üretim merkezinin dışında bir ülkede üretim tesisi kurması veya mevcut olan bir üretim tesisini doğrudan satın alması **doğrudan yabancı yatırım (DYY)** ya da **doğrudan yabancı sermaye yatırımı** olarak adlandırılır. Bir ülke piyasasında işlem gören firmaların hisselerinin başka bir ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden portfolyo yatırımları dışında kalan ve bir veya birden çok yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli bir veya birkaç firma ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar da doğrudan yabancı yatırımlar olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2000: 1). Bu tanımdan da anlaşılabilceği gibi DYY çoğunlukla ülkeler arasında bir piyasa işlemi gerektirmeden sermaye transferinin gerçekleşmesi olanağı sağlamaktadır. DYY ile diğer yatırım türlerinden farklı olarak ülkeye sadece sermaye faktörünün değil, sermaye ile birlikte diğer maddi olmayan varlıkların (Örneğin; know-how, teknoloji, yönetim bilgisi, denetim anlayışı vs.) girmesi söz konusudur. Bu bağlamda, yabancı yatırımın başında geçen **“doğrudan”** kelimesi ile işletme yönetimindeki yabancı yönetimin ifade edildiği söylenebilir (Harmancı, 2004: 69).

DYY’ler sermaye çıkışına göre de dikey DYY ve yatay DYY olarak iki sınıflandırma yapılarak da tanımlanmaktadır (Ayhan, 2011: 9). Bir malın farklı üretim aşamalarındaki faaliyetlerin tek bir örgüt yönetiminde toplanması **dikey DYY** (dikey bütünleşme) olarak adlandırılır. Üretimde bu şekilde dikey bütünleşme süreci: ileriye, tüketiciye veya geriye (ilkel madde üretimine) yönelik olabilir. **Yatay DYY** (yatay bütünleşme) ise, yatırım yapılacak ülkedeki yavru şirkete sermaye ile birlikte üretim için gerekli olan teknoloji, teknik yardım ve iş gücü transfer edilerek yapılır. Böylece yavru şirketin, ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanır (Harmancı, 2004: 96).

DYY faaliyetleri çoğunlukla çok uluslu şirket adı verilen kurumsal yapılar tarafından gerçekleştirilir. Çok uluslu şirketler genel merkezi belli bir ülkede olmasına rağmen, faaliyetlerini birden çok ülkede, genel merkez tarafından koordine edilen şubeler veya bağlı şirketler aracılığıyla

yürüten büyük şirketlerdir. Bu şirketler DYY aracılığıyla ulusal sınırlar arasında mal ve hizmet üretir, ürettiği mal ve hizmetleri pazarlar ve dağıtır; fikirleri, zevk ve teknolojileri dünyanın her bir yanına yayar ve global ölçekte planlar yapıp global stratejilerini hayata geçirir (Aktan ve Vural, 2006: 6).

Dolaylı yabancı sermaye yatırımları (portfolyo yatırımları), tasarruf sahiplerinin hisse senedi ve tahvil satın alımı şeklinde yaptıkları yatırımlardır ve dolayısıyla yabancı bir şirkete ait hisse senedi satın almış yatırımcı da yabancı yatırım yapmış olur (Seyidoğlu, 2015: 651). Aralarındaki fark Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: DYY ve Portföy Yatırımları Arasındaki Farklar

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	Dolaylı Yabancı Sermaye Yatırımları (Portfolyo Yatırımları)
<ul style="list-style-type: none">• Ana özelliği, yurtdışında yeni yapılan veya satın alınan üretim tesisinin yönetiminin yabancı şirketin denetiminde olmasıdır. Şirket hisselerinin en az %10 gibi bir payına sahip olan yabancı yatırımcı yönetimde etkin bir rol oynamaktadır.• DYY’ler daha uzun vadeli ve daha duranıdır.• DYY’leri yapan genellikle çok uluslu şirketlerdir.	<ul style="list-style-type: none">• Hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymet bağlamında yatırım yapan yabancı yatırımcılar dolaylı bir denetim hakkına sahiptir.• Bir şirketin hisse senedinin yabancılar tarafından satın alınmasını ifade eden bir döviz girişidir.• Portföy yatırımları hareketli, değışken ve geçicidir.• Portföy yatırımlarını genelde finansal, kurumsal ve bireysel yatırımcılar yapmaktadır.• Mali krizler ve portfolyo yatırımları arasında yakın ilişki vardır.• Yatırımları ülkeye kısa süreli sermaye girişine neden olduğu ve herhangi bir risk anında kısa sürede ülkeden çıkabildiği için mali krizlere sebep olabilmektedir.

Kaynak: (Seyidoğlu, 2015: 651)

1.1.2. Uluslararasılaşma Olarak DYY

İç piyasada faaliyet gösteren ve dış pazarı amaçlayan firmalar uluslararasılaşma yollarından biri olarak DYY’yi tercih edebilmektedirler. Uluslararasılaşma süreci ihracat yoluyla, doğrudan dış yatırım yoluyla ve lisans anlaşmaları yoluyla uluslararasılaşma olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

1.1.2.1. İhracat Yoluyla Uluslararasılaşma

Bu yol ile uluslararası piyasalara girmek, uluslararasılaşmanın ilk aşaması olarak kabul edilir. Firmalar ana ülkede ürettikleri malı dış piyasalara ihraç eder. Ayrıca ihracat yoluyla dışa açılma DYY’ye göre daha az risklidir. Çünkü dış piyasalarda meydana gelen herhangi bir risk unsuru

karşısında, gerektiğinde dış piyasadan geri çekilmek herhangi bir güçlük doğurmayacaktır. Bununla birlikte ihracat yoluyla dış piyasalara açılmanın doğuracağı bazı negatif etkiler de vardır. Örneğin satış sonrası hizmetlerde aksamalar meydana gelebilir. Bakım, onarım, yedek parça sağlanması, geri ödeme gibi hizmetler, istenen kalite ve düzeyde verilmeyebilir. Ayrıca ithalatçı ülkenin koyduğu kısıtlamalar dolayısıyla malın yabancı müşteriye tedarik edilmesinde problemler ortaya çıkabilir (Çinko, 2014: 118). Bu bağlamda, dış ülkelerin gümrük vergi ve tarifelerinde yükseltici politikalar uygulaması da yabancı tüketiciler açısından fiyatları aşırı yükseltebilir. Bunun yanı sıra tüm bu masraflara malı uzak mesafelerden ithal etmenin doğuracağı ulaşım giderlerini de eklemek gerekecektir. Diğer yandan, tüketiciler de yerli malı tüketme eğiliminde olabilir. Bu bağlamda bütün bu sebeplerden ötürü ihracat genellikle dışa açılmanın ilk aşaması olarak kabul edilir (Erkutlu ve Eryiğit, 2001: 150).

1.1.2.2. Doğrudan Dış Yatırım

Ülke veya firma ihracat yoluyla giriş yaptığı dış piyasada tatmin edici bir talep görürse, ayrıntılı bir uygulanabilirlik analizinden sonra o piyasada doğrudan dış yatırım kararı alabilir. Bu karar, mevcut talebin sürekliliğine, piyasadaki potansiyel rekabete ve ülke riskine bağlıdır. Ülkeler ve çok uluslu şirketler, doğrudan dış yatırımı yeni bir tesisi sıfırdan kurmak veya var olan mevcut bir tesisi satın almak şeklinde gerçekleştirebilirler (UNCTAD, 1998: 89).

1.1.2.3. Lisans Anlaşmaları

İhracat ile doğrudan dış yatırım arasında kalan ve daha uzlaşmacı bir yol olarak kabul edilen lisans anlaşmaları, firmanın elindeki üretim veya teknoloji yönetiminin başka bir firmaya kiralanması işlemidir. Bu kira bedeline “royalty” adı verilmektedir. Diğer bir ifadeyle lisans anlaşmaları bir firmanın ürettiği ürünlerin ve markasının başka bir ülkede üretilip satılması konusunda verdiği yasal izindir. Teknik uzmanlık, teknoloji, üretim süreçleri, ürün dizaynı, tesis dizaynı, pazarlama stratejileri, marka, logo, telif hakları, ticari unvanlar ve ticari sırlar gibi haklar lisans anlaşmalarının kapsamındadır (Aydemir vd., 2012: 71).

Lisans anlaşmaları büyük sermaye yatırımı gerektirmediği, DYY’ye göre daha az risk taşıdığı, piyasaya girişteki gümrük tarifeleri ve ithalat kotaları gibi kısıtlamaları ortadan kaldırdığı, maliyetsiz reklam fırsatı sağladığı gibi çeşitli avantajlara sahiptir. Bu avantajlara ek olarak bilgiler ve deneyimlerin paylaşılması sonucu olası rakiplerin çıkabilme ihtimali ve düşük kar getirmesi gibi dezavantajları da bulunmaktadır (Özalp, 2004: 83-84).

1.2. Küreselleşme ve DYY

Küreselleşme ile DYY arasında yakın bir ilişki söz konusudur ve DYY'ler genellikle küreselleşmenin bir ayağı olarak kabul edilir.

1.2.1. Küreselleşme

Finansal piyasaların liberalizasyonu ve deregülasyonu politikaları çerçevesinde 1980'lerde başlayıp 1990'larda ivme kazanan dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılması süreci genel olarak "küreselleşme" olarak ifade edilir. Küreselleşme aynı zamanda da ulusal pazarların bir araya gelerek dünya pazarına entegre olması ve tek pazar haline gelmesini de ifade etmektedir (Saralioğlu Hayali, t.y.: 1).

Küreselleşme diğer yandan da "rekabet edilebilirlik" olgusu ile çok yakından ilgilidir. Bu bağlamda küreselleşme ile ivme kazanan rekabet edilebilirlik kavramı, bir ülkenin "milli politikasını" dünya piyasasının gereklerini, diğer rakip uluslara göre daha etkin yapabilme eğiliminde olacak biçimde sürdürebilmesini ifade etmektedir (Toulmin, 1999: 906). Küreselleşme, herkese piyasalara, sermaye ve teknolojilere erişim ve iyi yönetim desteği vaat eder. Başka bir ifadeyle, küreselleşme yoksulluğu yaratan ve sürdüren bütün eksiklikleri yok etme potansiyeline sahiptir. Bundan dolayı, küreselleşme dünyanın geri kalan bölgelerinde iktisadi açıdan farkı kapatmak için sağlam bir araç olmalıdır (Rodrik, 2011: 121).

Küreselleşmenin genel anlamda 1990'lı yıllarda kavramlaşması söz konusu olsa da kimi araştırmacılara göre, 15. Yy' da Amerika kıtasının keşfi küreselleşme boyutunun ilk adımını, 19. Yy' da sanayi devrimiyle ortaya çıkan emperyalist dönem de ikinci adımını ifade etmektedir. Ancak, 1990'lı yıllarda yaşanan küreselleşme sebepleri ve sonuçları itibariyle diğerlerine göre çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Saralioğlu Hayali, t.y.: 1).

1.2.2. Küreselleşmenin Boyutları

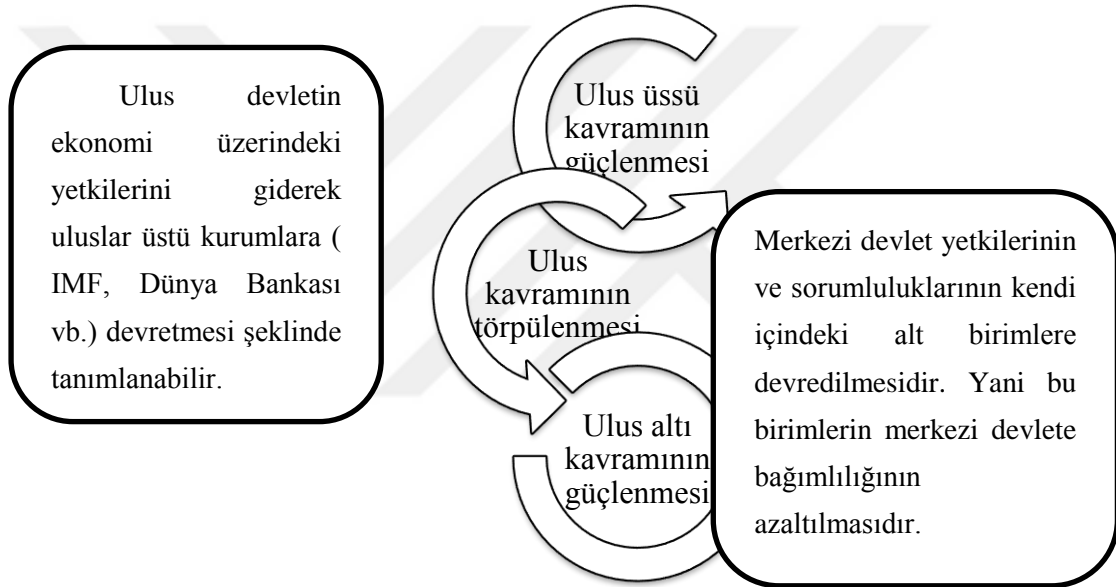
Küreselleşme sadece ticari veya finansal bir olgu değil, sosyal, kültürel, gelenek ve görenekleri de içerisine kapsayan aynı zamanda da dünyanın tek bir köy haline gelmesini ifade eden bir olgudur. Bu sebeple küreselleşme siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik küreselleşme olmak üzere 3 boyutlu bir şekilde ele alınır.

1.2.2.1. Siyasal Küreselleşme

Siyasal küreselleşme, günümüz dünyasında siyasi güç, otorite ve yönetim şekillerindeki yapısal transformasyon olarak ifade edilebilir (Bayar, 2008: 28). 2). Siyasal küreselleşme, ilişkilerde

uluslararası ve uluslar üssü özellikler katarak egemen devlet anlayışını törpülemesinin yanı sıra siyasete de devletlerarası olmaktan ileri boyutlar kazandırmıştır (Sarıbay, 2001'den aktaran: Akça, 2005: 245). Bu bağlamda, siyasal küreselleşme temelde ulus üssü ve ulus altı kavramlarının güçlenip ulus devlet anlayışının törpülenmesini ifade etmektedir. Ulus üssü kavramı, ekonomik dinamikler çerçevesinde gelişen ve ulus devletlerden daha kapsamlı bir alanda kurumsallaşmış ilişkiler ortaya koyan (IMF, Dünya Bankası, AB vb.) bölgeselciliği ifade etmektedir. Ulus altı kavramı ise yine ulus devlet anlayışının yerini giderek yerel yönetimlere (il özel idaresi, belediyeler, köyler vs.) bırakmasını ifade etmektedir (Akça, 2005: 246). Siyasal küreselleşme özetle Şekil 1'deki gibi açıklanabilir:

Şekil 1: Siyasal Küreselleşme



Kaynak: Akça, 2005: 246

1.2.2.2. Sosyal-Kültürel Küreselleşme

Küreselleşmenin sosyal-kültürel boyutuna ilişkin genel kanı, ulaşım iletişim ve teknolojinin gelişimi ile birlikte dünyadaki farklı din, dil, ırk ve kültürdeki insanların birbiriyle iletişime geçmesini, farklı yerler, gelenekler görüp tecrübe edebilmesini sağlamış, bu durum da dünyayı “küresel bir köy” haline dönüştürmüştür. Küreselleşmeyle birlikte yerelliğini yitiren sosyal ilişkiler, daha esnek bir hale gelmekte ve dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşüm, ortak bir küresel kültürün gelişmesiyle gerçekleşmektedir (Varlık, 2007: 57).

Küreselleşme olgusu sosyal ve kültürel anlamda demokratik değerlerin yaygınlaşması, farklı kültür ve toplumların daha net algılanması, bilgiye erişme fırsatlarının artması, yerel değerlerin giderek diğer toplumlar tarafından kabul görmeye başlaması açısından takdir edilirken, toplumların

yerel kimliklerini baskı altına alıp Batı ve Amerika odaklı kültürel değerleri topluma aşılama başlaması açısından eleştirilmektedir (Talas ve Yaşar, 2007: 153).

1.2.2.3. Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik küreselleşme en temel anlamda, mal, hizmet, sermaye ve son olarak emeğin ülkeler arasında hiçbir sınır, engel ve kısıtlama olmadan dolaşması anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisi ile entegre olması, yani dünyanın tek bir pazar haline dönüşmesini ifade etmektedir (Appadurai, 2001: 273). Ekonomik küreselleşme bilhassa iki alanda tesirini göstermektedir. Bunlardan ilki, ödemeler bilançosunun dış ticaret ve diğer cari işlem kalemleri ile sermaye hareketleri kalemlerinin serbestleştirilmesi konularını hedef alırken, diğeri, ülkedeki finans sektörünü oluşturan piyasalar, finansal kurumlar ve finansal araçlara yönelik yasal serbestleştirmeyi ve çeşitlendirmeyi içermektedir. Ekonomik küreselleşmenin altında yatan iktisadi görüş temelde serbest piyasa ekonomisini ve “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” ilkesini savunan klasik görüştür. Klasik iktisattaki piyasa hâkim görüş burada da geçerlidir fakat burada kast edilen piyasa kavramı “küresel piyasa” kavramıdır (Saralioğlu Hayali, t.y.: 5). Ekonomik küreselleşme kendi içerisinde ticaretin, finansın ve üretimin küreselleşmesi olarak üçe ayrılmaktadır.

- **Ticaretin Küreselleşmesi:** 1947’de kurulan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin küresel çapta serbestleştirilmesi çalışmaları ile başlatılmıştır. Bir anlamda ticaretin önündeki resmi engellerin kaldırılmaya başlanmasını ifade etmektedir (Seyidoğlu, 2015: 652).

- **Finansın Küreselleşmesi:** 1980 yıllarına ait olan bu süreç, kısa ve uzun vadeli sermaye hareketlerinin önündeki tüm engel ve kısıtlamaların kaldırılarak ulusal pazarların zamanla dünya pazarına entegre olmasını ve sermayenin dolaşımının önündeki tüm engellerin kaldırılmasını ifade etmektedir (Helleiner, 2006: 140).

- **Üretimin Küreselleşmesi:** Ekonomik küreselleşmenin üçüncü boyutu olan üretimin küreselleşmesi, sınır ötesi üretimin özellikle çok uluslu şirketler tarafından yaygınlaştırılmasını, bir başka deyişle dünya üretiminin ana ülke dışında gerçekleştirilmesini ifade etmektedir (Bayar, 2008: 28).

1.2.3. Küreselleşmenin Bir Ayağı Olarak DYY

1980’lerden sonra üretim aşamalarında yer farklılaşmasına gidilerek global üretim ağı, global değer zinciri, global montaj sanayii gibi kavramlarla ifade edilen ülkelerarası iş bölümü ortaya

çıkarıldı. Bu bağlamda her yeni üretim aşamasındaki yer farklılaşması ulusal sınırlar dışında olduğu sürece DYY olarak ortaya çıktı (Chang ve Grabel, 2005'den aktaran: Rysbayev, 2009: 14).

1990'lardan bu yana küresel anlamda ekonomik entegrasyonun artması, piyasa ekonomisinin etkisini tüm dünyada artırması ve uluslararası ticaret ve finansal faaliyetlerde serbestliğe gidilmesinin ivme kazanması ile birlikte çok uluslu şirketlerin ve bundan dolayı da DYY'lerin önemi hızla artmaktadır. Bu bağlamda teknoloji transferinin en önemli ayağı konumundaki DYY'ler, bölgeler arası yakınsama sağlamakta ve bölge veya ülkelerin küresel düzeyde rekabet güçlerini belirlemektedir (Aktan ve Vural, 2006: 8).

DYY bağlamında çok uluslu şirketler birer dünya şirkettir ve faaliyetlerini dünya çapında gerçekleştirirler. Bu açıdan bakıldığında, ekonomik küreselleşmenin en uç boyutu olan üretimin küreselleşmesi beraberinde uluslararası üretim ağının, teknoloji, bilgi, beceri, yönetim pratikleri, ticaret bağlantıları ve rekabetin artırılması çerçevesinde gelişmesini getirecektir. Diğer yandan küreselleşme kapsamında DYY, beraberinde küresel üretim ağlarını getirdiği için ülkelerin dünya piyasalarıyla bütünleşmesini sağlamakta ve bu ülkelerde bilgi ve teknoloji düzeyini yükseltici etki yapmaktadır (Harmancı, 2004: 12).

1.3. DYY'yi Açıklayan Teoriler

DYY'yi açıklayan teoriler ürün hayat seyri, oligopolistik tepki, tekel üstünlüğü, içselleştirme ve OLI teorisi olmak üzere 5 başlık altında incelenebilir.

1.3.1. Ürün Hayat Seyri Teorisi

Reymond Vernon klasik yaklaşımların teknoloji ve yenilik kabiliyetini geliştirmediği varsayımından yola çıkarak bu faktörler doğrultusunda uluslararası ticaret teorisini ortaya koymuştur. Ana ilkesi seçili malların pazara giriş-büyüme-olgunlaşma- düşüş şeklinde dört kademededen oluşan bir hayat seyri izlediğidir. Malın yerel ya da uluslararası piyasaya sunulması, içerisinde bulunduğu hayat seyri kademesi ile yakından ilişkilidir. Raymond Vernon'a göre dış yatırım; yurt içine uzun süredir yerleşmiş olmanın ve yurtiçinde hatırı sayılır bir iş yapabilmenin bir sonucudur. Bu teori ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası dış açılma politikasını açıklamak amacıyla ortaya atılmıştır (Kayan, 2006: 29). Tablo 2'de ürün hayat seyri aşamaları açıklanmıştır.

Tablo 2: Ürün Hayat Seyri Aşamaları

AŞAMA	ÖZELLİKLER
1. Yeni Ürün	<p>Tüketim, malın menşe ülkesinde yoğunluk göstermektedir. Bu ülke gelişmiş bir ülkedir. Fakat başka gelişmiş ülke tüketicilerinin bu maldan henüz haberleri yoktur.</p> <p>Üretim yerel pazarda yoğunluk göstermektedir</p> <p>Tüketicilerin hedefi olan ana özellik, malın kalitesi ve ne kadar güvenli olduğudur. Malın fiyatı ikinci plandadır. Üretim karmaşık yapıdadır ve kısa dönemli farklılıklar söz konusudur.</p>
2. Gelişme	<p>Tüketim bu aşamada, diğer gelişmiş ülkelerde de artış göstermektedir. Çoğunlukla, çok uluslu şirketler vasıtasıyla üretim, tüketimin artış gösterdiği piyasaya doğru eğilim gösterir.</p>
3. Olgunlaşma	<p>Bu aşamada, mal artık tüm dünyada tüketilmektedir. Üretim, ucuz emek faktörünün olduğu sanayileşmiş ülkelere doğru bir eğilime geçer. Fiyat, tüketicilerin birinci derece önem verdiği bir unsur haline gelir. Üretim yöntemleri tek tip ve uzun dönemli hale gelir.</p>
4. Gerileme	<p>Teknolojide ve tüketici zevklerinde ortaya çıkan farklılıklar, malın standardize olabilme durumunun önünde bariyer olmaya başlar. Orijinal malın daha farklı bir versiyonu daha yüksek teknolojiye sahip yüksek gelirli ülkelerde üretilmeye başlar.</p>

Kaynak: Kayan, 2006: 30

1.3.2. Oligopolistik Tepki Teorisi

Oligopolistik teorisi isminden de anlaşılacağı üzere oligopol piyasasının tipik özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda, az sayıda firmanın bulunduğu piyasada, lider bir firmanın yaptığı bir hamle karşısında, piyasa paylarını kaybetmek istemeyen az sayıdaki firmalar da onu takip edecektir. DYY açısından duruma bakıldığında, az sayıda firmanın bulunduğu ve rekabet gücünün yüksek olduğu bir piyasada, dış piyasaya açılan lider veya piyasa payı yüksek olan bir firma, beraberinde diğer firmaların da dış piyasalara açılma kararını etkileyecek ve bir anlamda diğer firmaları da peşinden sürükleyecektir (Arık vd., 2014: 100).

1.3.3. Tekel Üstünlüğü Teorisi

Tekel üstünlüğü teoremi 1960'lı yıllarda Stephan Hymer tarafından ileri sürülmüştür. Bu kurama göre, dış piyasaya giren çok uluslu bir firmanın yerel firmalar karşısındaki üstünlüğünün sebebi, ona tekel gücü veren faktörlerdir. Tekel üstünlüğü sağlayan bu faktörler yabancı firmaya hastır, pazardaki diğer firmalar bunlardan faydalanamazlar. Bundan ötürü, tekel üstünlüğü kuramı, yabancı sermaye yatırımlarını, bu şirketlerin faaliyet gösterdikleri yabancı pazarlarda rekabetçi şartların olmaması ile açıklar (Seyidoğlu, 2015: 657).

1.3.4. İçselleştirme Teorisi

Bir firmanın kendi bünyesinde bulunan özel bilgilerden tam olarak faydalanabilmesinin, o yeni bilgilerin başka firmaların eline geçerek üretimde kullanılmasını önlemenin en etkin yolu, onu içselleştirmek, yani lisans anlaşmaları yapmak yerine bu bilgileri şirketin kendi üretiminde kendisi için kullanmasıdır. Bu sayede, şirketin dışa bağımlılığı ile beraber, ileride olası risk faktörleri de azaltılır. Şirket sırlarının korunması, şirketin marka ve unvanından yararlanmak gibi faktörler bu kapsamda düşünülebilir (Seyidoğlu, 2015: 658). Bu teori daha sonraları aşağıda da açıklanacağı üzere OLI (Owner-Local-Intership) teorisine de kaynak oluşturacaktır.

1.3.5. OLI Teorisi

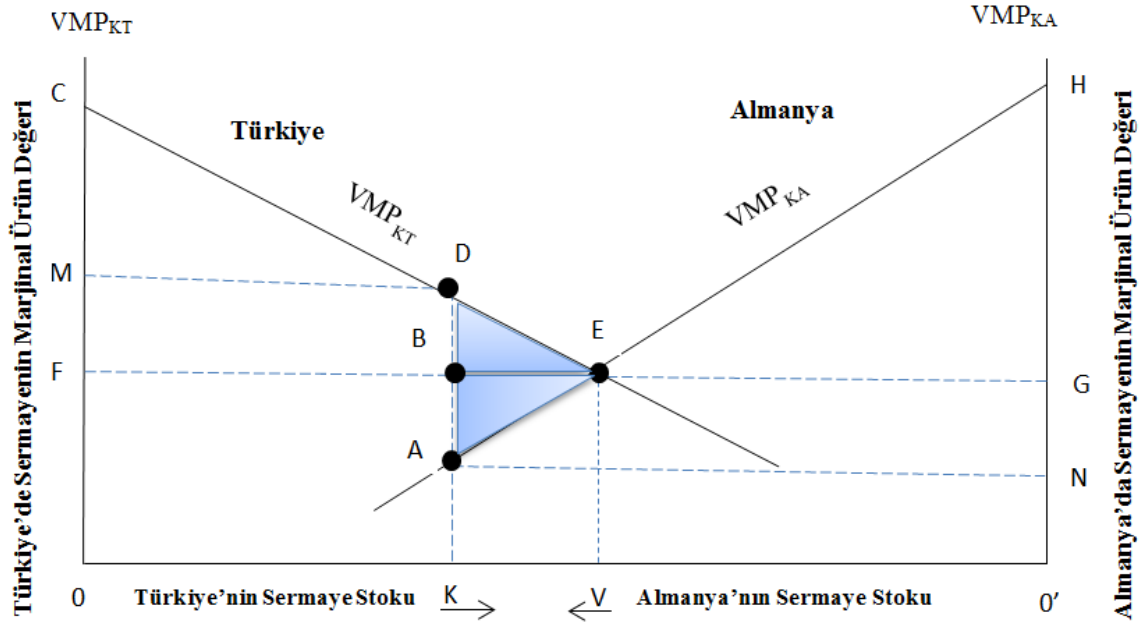
OLI teorisi J.H. Dunning tarafından 1976'da geliştirilmiştir (Hoca, 2008: 72). İçselleştirme teorisini kaynak olarak geliştirilen teori, temelde firmanın kendi sahiplik, yerel ve içsel kabiliyetlerini uluslararası piyasalarda rekabet gücünü artırabilmek adına kullanabileceğini açıklamaktadır (Ekinci, 2011: 72). Bu kuram, ismini Owner (sahiplik avantajları), Local (yerel avantajları) ve Internalization (içselleştirme) kavramlarının İngilizce baş harflerinden almıştır.

Teoriye göre firmalar DYY kararını, rekabet gücü elde etmelerini sağlayan ürün ya da üretim süreçlerine, kendilerine özgü çok daha farklı, genellikle maddi olmayan sahiplik (owner) üstünlüklerine bağılı olarak verirler. Bu üstünlükler genellikle teknoloji, bilgi, beceri ve yönetim anlayışı gibi maddi olmayan avantajlardır. Bunun yanında DYY için önemli olan bir başka unsur kaynak ülkenin kendi ülkesinde kullanmayıp ev sahibi ülkede kullanabileceğı yerel avantajları(local) temsil etmektedir. Diğer önemli bir etken olan içselleştirme (internalization) firmanın yabancı ülkedeki faaliyetlerini kendi bünyesinde tutmasının getireceğı avantajları ifade etmektedir (Kayam ve Hisarcıklılar, 2009: 49).

1.4. DYY'nin İktisadi Analizi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ilgili ülkelerde üretim, refah, kaynak etkinliği, faktör gelirleri ve bu bağlamda da dünya refahı üzerinde ortaya çıkarabileceği önemli etkiler mevcuttur. Aşağıda Grafik 1'de bu etkiler ifade edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda, iki ülkeli bir model çerçevesinde ve sermaye faktörünün doğurabileceği etkileri ortaya koymak adına ülkeler arasında mal ticareti yapılmadığı varsayımı ile hareket edilecektir.

Grafik 1: Uluslararası Sermaye Akınlarının Üretim ve Refah Etkileri



Kaynak: Seyidoğlu, 2015: 265

Grafik 1'de görüldüğü üzere sadece iki ülkeli bir model dikkate alındığından dolayı, dünyanın toplam sermaye stoku $00'$ olduğu varsayılmaktadır. Bu sermaye örnek olarak seçilen Türkiye ve Almanya'nın sahip olduğu sermayenin toplamından oluşmaktadır. VMP_{KA} ve VMP_{KT} farklı yatırım seviyelerinde sırasıyla, Türkiye ve Almanya'nın marjinal ürün eğrilerini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle VMP_K , her ülkede diğer girdiler(emek) sabit kalırken kullanılan sermayeyi bir birim artırmakla ortaya çıkan marjinal fiziki ürün (MPP_K) miktarı ile ürünün fiyatının (P) çarpımından oluşan değerleri ($MVP=MPP_K \cdot P$) yansıtmaktadır.

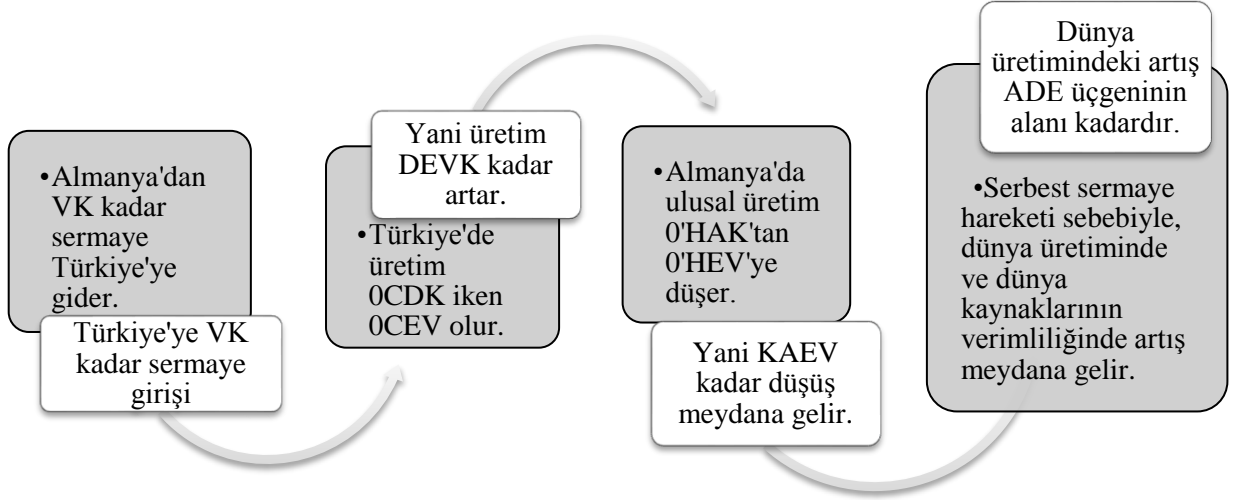
Rekabetçi pazar şartları altında sermayenin marjinal ürün değeri eğrisi, bu faktörün talep eğrisini de temsil eder. VMP_{KT} eğrisinden de görüleceği üzere Türkiye'nin sermaye miktarları normal yönde, yani $0'$ dan başlayarak soldan sağa doğru ölçülmektedir. VMP_{KA} nın çiziliş şekli ise bunun tam zıttı şeklindedir; yani Almanya'nın sermaye miktarı $0'$ köşesinden sola doğru artış gösterir. Sermayenin Türkiye'de nispeten kıt, Almanya'da daha bol olduğu varsayılmıştır. Bundan

ötürü Grafik 1'e göre ilk etapta Türkiye'de sermayenin maliyeti 0M gibi yüksek bir seviyededir. Faktörlerin tam istihdam edilmesi varsayımı altında, ülke kendisinde mevcut bulunan sermayenin hepsini kullanır, bu da 0K kadardır. Almanya'da ise sermayenin bedeli 0'N gibi nispeten daha düşük bir seviyede olup yine tam kapasite varsayımına göre mevcut bulunan 0'K total sermaye miktarının hepsi kullanılmaktadır. İki ülke dikkate alındığı için 0K+0'K toplamı dünyadaki toplam sermaye arzını göstermektedir. Marjinal ürün değeri eğrisinin alt tarafında kalan alan toplam üretimi veya ülkelerin ulusal gelirini ortaya koyduğundan, Türkiye'nin ulusal geliri 0CDK kadardır ve bu gelirin 0MDK'lık bölümü sermaye sahiplerine gidecek, geriye kalan MCD kısmı ise üretimde kullanılan diğer faktörlerin getirisini meydana getirecektir. Ele alınan bu modelde üretim faktörlerinin sadece emek ve sermayeden oluştuğu varsayıldığı için bu miktar, emeğin getirisidir. Aynı şekilde, Almanya'nın toplam üretim ve ulusal geliri 0'HAK olup bunun 0'NAK kadarlık kısmı sermayedarlara, geriye kalan NHA kısmı da emeğe gidecektir (Seyidoğlu, 2015: 665).

Faktör Fiyatlarının Eşitlenmesi: Bu aşamada iki ülke arasında sermaye akışının serbest bırakıldığı varsayılmaktadır. Buradan hareketle, sermayenin önündeki tüm engeller kaldırıldığında, sermayenin marjinal getirisi düşük olan yerden yüksek olan yere doğru akmaya başlayacaktır. Bu bağlamda sermaye, nispeten getirisinin düşük olduğu Almanya'dan, getirisi görece daha yüksek olan Türkiye'ye doğru akmaya başlayacaktır. Sermaye bu şekilde göç etmeye devam ettikçe Türkiye'de sermayenin getirisi düşecek, Almanya'da yükselecektir ve grafiğe göre VE düzeyinde sermayenin getirileri birbirine eşitlenecektir. Aynı zamanda, E noktasının iki ülkenin marjinal ürün değeri eğrilerinin kesişim noktası olduğu da gözlemlenebilir. Sermayenin marjinal ürün değeri birbirine eşitlenince, sermayenin getirisi de eşitlenmiş olur ve bu sayede sermaye hareketi son bulur.

Üretim Değişmeleri: Grafik 1'den de anlaşılacağı üzere faktör getirileri eşitliğinin gerçekleşebilmesi için VK kadar sermaye Almanya'dan çıkıp Türkiye'ye gitmiştir. Sermayedarların sermayelerini yabancı ülkede değerlendirmesi ise ülkelerin toplam üretim düzeylerini, dünya üretimini, faktörlerin getirilerini ve faktör verimliliklerini etkileyecektir (Seyidoğlu, 2015: 665). Dünya üretiminde artış yaşanmasının sebebi, Türkiye'de meydana gelen üretim artışının Almanya'da meydana gelen üretim düşüşünden daha fazla olmasıdır. Üretimdeki değişme Şekil 2'de açıklanmıştır.

Şekil 2: Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Dünya Üretimine Etkisi

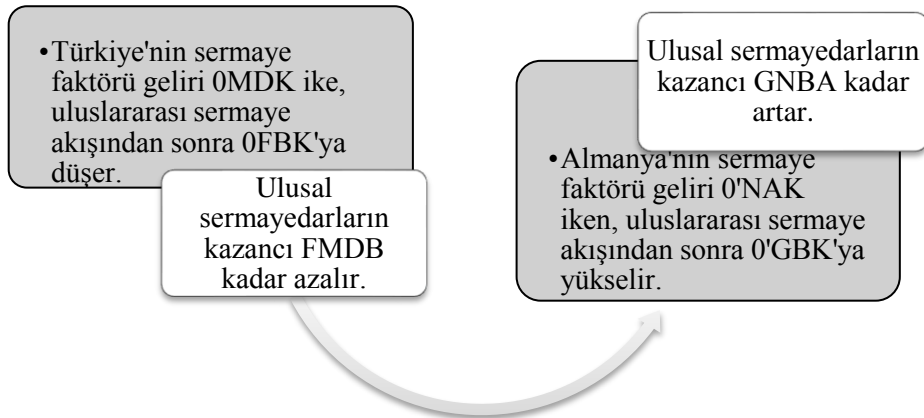


Kaynak: Seyidoğlu, 2015: 666

Bu bağlamda, serbest mal ticareti gibi serbest uluslararası faktör hareketlerinin de dünya ekonomisindeki verimliliği artırdığı sonucuna varılabilir. Ayrıca, serbest faktör hareketi ile ortaya çıkan sonuçlar, Heckscher- Ohlin teorisinde serbest mal ticareti sonucu ortaya çıkan sonuçlar ile paralellik arz etmektedir.

Faktör Gelirleri; Sermaye faktörü açısından kıt ülke olan Türkiye ve sermaye faktörüne bolca sahip olan Almanya'nın incelendiği Grafik 1'e göre Şekil 3'te uluslararası sermaye hareketlerinin faktör gelirleri üzerindeki etkisi kısaca özetlenmiştir.

Şekil 3: Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Faktör Gelirleri Üzerindeki Etkisi



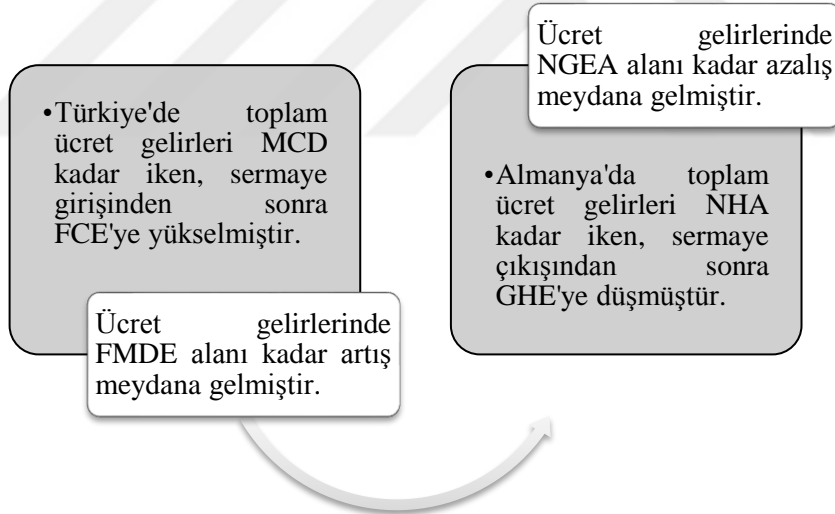
Kaynak: Seyidoğlu, 2015: 666

Sonuç olarak, ulusal sermayedarlar sermaye ithal eden ülkede gelir kaybına uğrarken, sermaye ihraç eden ülkede bir gelir artışı yaşamıştır (Seyidoğlu,2015:666). Dünya ekonomisinin

geneli üzerinde sermaye sahiplerinin net bir kayıp veya net bir kazanç sağladığı söylenemez. Çünkü bu durum sermaye akışının miktarına ve sermayenin verimliliğindeki değişimlere bağlı olarak farklılık gösterecektir. Ama dünya üretiminde bir artış yaşandığı için, dünya kaynakları yeniden dağıtılsa, sermaye sahiplerinin eski kazanç durumlarından daha fazla kazanç sağlayacaklarına dair bir yorum yapılabilir.

Ücretlere Etkisi: Burada iki faktörlü bir model incelendiği ve Türkiye'nin emek faktörü bol bir ülke ve Almanya'nın emek faktörü kıt bir ülke olduğu varsayımı yapılmaktadır. Bu varsayımlardan hareketle, sermaye ithali yapan ülkede ücret gelirlerinin artacağı, sermaye ihraç eden ülkede ücret gelirlerinin düşeceği söylenebilir. Şekil 4'te uluslararası sermaye hareketliliğinden sonra, emek faktörünün geliri olan ücretler üzerinde nasıl bir değişim olduğu kısaca açıklanmaktadır. Sermaye faktörünün Türkiye'ye girdiği Almanya'dan çıktığı bilgisinden hareketle:

Şekil 4: Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ücret Gelirleri Üzerindeki Etkisi



Kaynak: Seyidoğlu, 2015: 666

Ulusal Gelirler Üzerindeki Etki: İki faktörlü bir model üzerinden hareket edildiği için bu aşamada ulusal gelir toplam sermaye ve emek faktörünün gelirlerinden oluşmaktadır. Şekil 4'te de incelendiği üzere, sermaye akımları Türkiye'de toplam ücretleri FMDE kadar artırmış, sermaye gelirlerini ise FMDB kadar azaltmıştır. Bu iki alanı karşılaştırıldığında, toplam ücret gelirlerindeki artışın, sermaye gelirlerindeki azalıştan daha büyük olduğu gözlemlenebilir. Bu bağlamda, Türkiye'de net olarak ulusal gelirden bir artış olduğu söylenebilir. Almanya açısından ulusal gelir durumuna bakılacak olursa, Almanya'da yurt dışına sermaye çıkışı toplam ücretleri NGEA kadar azaltırken, sermaye sahiplerinin gelirlerini NGBA kadar artırmaktadır. Bu bağlamda Grafik 1'den

de gözlemlenebileceği üzere, Almanya’da ulusal gelir ABE kadar artış göstermiştir. Buradan hareketle, uluslararası sermaye hareketliliğinin her iki ülke için de pozitif sonuçlar doğurduğu sonucuna varılabilir. Aynı zamanda bol olan faktörün eskiye nazaran daha yüksek gelir elde etmesi de olumlu bir katkı olarak kabul edilebilir.

1.5. DYY’nin Ülke Ekonomilerine Etkileri

DYY’lerin hem gittikleri ev sahibi ülkelere hem de kendi ana yatırımcı ülkelerine birçok olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Çalışmanın bu kısmında DYY’nin ülke ekonomilerine etkileri ev sahibi ülke ve kaynak ülke açısından iki başlık altında ele alınacaktır.

1.5.1. Ev Sahibi Ülkeye Etkileri

DYY’lerin ev sahibi ülkeye pek çok olumlu ve olumsuz etkileri olduğu kabul edilir.

1.5.1.1. Olumlu Etkiler

- DYY’lerin ev sahibi ülkede ekonomik büyümeyi hızlandırıcı etkileri vardır. Yabancı sermaye, ev sahibi ülkenin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine doğrudan olarak katkıda bulunur. Az gelişmiş ülkelerin temel özelliği sermaye birikimindeki yetersizliktir. Yabancı sermaye, hem ilk etapta ülkeye getirdiği sermaye ile hem de sebebiyet verdiği karları tekrar yatırıma çevirerek, ev sahibi üretim kapasitesini artırıcı ve ekonomik büyümesini hızlandırıcı etki yaratabilir. Bunun yanı sıra DYY’lerin sermaye birikimine de etkileri vardır. Ülkenin ekonomik istikrarını sağlamak adına, kısa sürede ek sermaye girişleri likidite ihtiyacını karşılayabilir ve bu açıdan bir katkı söz konusu olabilir (Aktan ve Vural, 2006: 71).

- DYY’lerin ek istihdam sağlama gibi bir etkisinden de söz edilebilir. DYY’ler gittikleri ülkelerde yeni fabrikalar, yeni iş yerleri kurarak emek faktörüne yeni fırsatlar yaratacak ve bunun neticesinde ülkenin istihdamını artıracaktır. Bunun yanı sıra DYY’ler ölçek ekonomilerinden yararlanma fırsatı da yaratır. Edinilen üretim fırsatları sebebiyle DYY’ler ulusal piyasalara girebilmeleri sayesinde kolaylıkla ölçek ekonomisi avantajından faydalanabilir ve bu durumun sonuçlarını gidilen ülke ekonomisine yansıtabilir (Cheung ve Ping, 2004: 39).

- Ev sahibi ülkeye giden DYY’ler gittikleri ülkeyi bir üretim merkezi olarak kabul ediyorlarsa ve satışlarını bu üs sayesinde yaparak ev sahibi ülke adına ihracat yapıyorsa, bu bağlamda DYY’lerin gittikleri ülkelerde ihracata ivme kazandırıcı etkilerinden bahsetmek mümkündür (Barry ve Bradley, 1997: 14).

- Ülkedeki âtil kaynakların kullanılması bağlamında teknolojik açıdan geri kalmışlık olarak değerdendirmeye alınmayan kaynakların DYY'ler yardımıyla devreye girmesi ile ekonomiye ilave bir ivme sağlaması söz konusu olabilir. Bu bağlamda, DYY'ler girdiği endüstride yeni işletmeler oluşturabilir. DYY girdiği endüstriye yeni bir yönetim sistemi ile yeni bir teknoloji ile girdiği zaman, aynı endüstride bahsi geöen DYY'nin politikalarını veya işleyiş mekanizmasını takip eden ve bu teknolojik yayılma etkisinden yararlanan yeni yatırımlar ortaya çıkabilir. Teknolojik yayılma etkisi bağlamında DYY, daha önce ev sahibi ülkede kullanılmayan teknolojiyi, üretim yöntemini ve know-how gibi somut olmayan faktörleri ülkeye sokarak, bu yeni teknolojiyle yeni ürünlerin üretilmesini ve tüketilmesini sağlayabilir (Aktan ve Vural, 2006: 70).

- DYY'ler ev sahibi ülkedeki tüketicilere farklı türde, daha nitelikli, daha makul fiyatlı mallar sunarak, yarattıkları bu üretim avantajı neticesinde tüketicie pozitif anlamda bir ürün çeşitliliği sağlayabilir. Bu bağlamda, DYY'ler ev sahibi ülkenin dünya standartlarına daha çok yaklaşmasına, globalleşme sürecinin hızlandırılmasına, ülkenin geri kalmışlık seviyesinin azaltılmasına ve ülkeye getirdiği ticaret anlayışıyla daha eşitliköi bir toplum yaratılmasına katkı sağlayabilir (Alforo vd., 2004: 3).

1.5.1.2. Olumsuz Etkiler

- DYY'ler ev sahibi ülkede üzerinde kurulan şirketlerde denetim ve yönetim hakkına sahip olduğu için, ülke ekonomisinde yabancı denetim artabilmekte, ekonomik bağımsızlık bazı karar alma süreçlerinde kısıtlanabilmekte ve hükümet yabancı yatırım şirketlerinin etkisi altında kalabilmektedir. Bu bağlamda özellikle şirket satın alımları şeklinde gelen DYY'nin sağlayacağı katkılar da sınırlı olmaktadır. Bu tür yatırımlar var olan bir üretim tesisinin satın alınması şeklinde olduğu için ve doğrudan bir etki söz konusu olmadığı için ekonomi üzerinde istihdam yaratma veya üretim kapasitesinde artış yaratma gibi olumlu etkilere sebep olmamaktadır (Mutlu, 2011: 28).

- DYY'ler gümrük tarifeleri ve kotalar gibi bazı koruyucu engellerin aşılmasına sebebiyet verebilmektedir. Koruyucu politikalar, yerli üretime ivme kazandırmak veya tüketimi daraltmak amacıyla yapılabilmektedir. Ancak DYY'ler ev sahibi ülke içerisinde üretim yaptığı için tüketim, arzulanan derecede daraltılamayabilir (Bayar, 2003: 23).

- DYY, ev sahibi ülkedeki mevcut kaynaklara olması gerekenden çok daha az katkı sağlayabilir veya yanlış türde kaynaklara yatırım yapabilir. Bunun yanı sıra DYY'ler, yerel kümelenmiş ekonomilerin yabancı tedariköiler ve endüstriyel müşterilerle bağlantılarını kısıtlayarak fırsatlarını azaltabilir. Ayrıca ev sahibi ülkede yerleşmiş veya tam anlamıyla oturmuş kapasite ve ihtiyaçların değışmesine veya kullanılmamasına sebebiyet verebilir (Dunning, 1994: 12).

- DYY'ler vasıtasıyla kurulan yeni işletmelerin kendi teknolojilerini kullanması, yerel firmaların rekabet edebilirliğini azaltabilir. Ayrıca ev sahibi ülke bu teknolojiyi üretmediği için belli bir süre sonra bu teknolojinin bağımlısı haline gelebilir ve yaptığı AR-GE harcamalarını bu teknolojiye yönlendirebilir. Bu durum da yabancı yatırımcının monopol güç haline gelmesine sebebiyet verebilir ve tüketici üretici dengesinde bozulmalar meydana gelebilir. Diğer yandan ev sahibi ülkeler istihdam yaratabilme isteği ile emek yoğun endüstrilere DYY çekme eğiliminde iken, yabancı yatırımcıların istekleri sebebiyle teknoloji yoğun endüstrilere yatırım yapılmasına izin vermek durumunda kalabilirler (Yorulmaz, 2006: 88).

- Bir diğer olumsuz etki de transfer fiyatlandırmasıdır. Yabancı sermaye yatırımı yapan bir firmanın farklı ülkelerdeki iki şubesi veya bir şubesi ile ana merkezi arasında gerçekleşen mal ve hizmet ticaretinde uygulanan fiyatlara “transfer fiyatlandırması” adı verilir. Genellikle bu malların uluslararası pazarlarda dengi bulunmaz. Başka bir ifadeyle, bu mallar o firma tarafından üretilen çok özel nitelikli mallardır. Bu bağlamda, çok uluslu şirketin bir şubesi, ana merkezden veya farklı bir şubeden satın aldığı ürüne olması gerekenden fazla, sattığı ürüne de çok düşük fiyatlar koyabilir. Bu sayede elde edilen karlar ülke dışına, mesela vergi oranı düşük bir ülkedeki şubeye aktarılabilir. Bu nedenle, ev sahibi ülke hem vergi kaybına uğrar, hem de bu ülkeden dışarıya bir anlamda sermaye aktarılmış olur. Bu sebeple, transfer fiyatlandırması meselesi, ev sahibi ülke ile yurt dışına yatırım yapan firma arasında uyuşmazlık konusu olabilir (Seyidoğlu, 2015: 670).

- DYY'ler ev sahibi ülkede üretim yaparken ara girdileri yurt dışından ithal ederek o ülkenin ödemeler bilançosuna zarar verebilir. Ayrıca, döviz açısından DYY'ler ev sahibi ülkede elde ettikleri kârları transfer ederek o ülkenin ekonomik durumunun kötüleşmesine sebebiyet verebilirler (Ari, 2011: 30).

- Fırsatların dengeli bir şekilde dağılmaması ve çok uluslu şirketlerin pazar potansiyelini ve gücünü kötüye kullanma potansiyeli neticesinde, ev sahibi ülke hükümetlerinin pazarlık yapma ve yasal düzenlemeler yapabilme olanaklarının zayıflayabilmesi söz konusu olabilir. Bunun yanı sıra çevre ve yaşam alanı açısından problem teşkil edebilecek bazı endüstrilerde (Çimento sanayi) DYY yapmak isteyen firmalar, kendi ülkeleri yerine başka ülkelerde yatırım yapmayı tercih ederek o ülkelerin yaşam kalitesini kötüleştirebilirler (Bayar, 2013: 23).

1.5.2. Kaynak Ülkeye Etkileri

DYY'lerin sadece gittikleri ülkelere değil, kaynak olarak geldikleri ülkelere de birçok olumlu ve olumsuz etkileri vardır.

1.5.2.1. Olumlu Etkiler

- DYY'ler sayesinde Kaynak ülkede bol olan sermaye, ev sahibi ülkedeki yoğun ve nispeten daha ucuz emekle birleşince ve ev sahibi ülkedeki doğal kaynak ve hammaddeye kendi ülkesine göre nispeten daha makul bir maliyetle ulaşarak, DYY için etkin faktör kullanımını gerçekleştirebilir. Diğer yandan, dış yatırım yapan çok uluslu şirketler gerçekleşen talebi karşılamak amacıyla yüksek ölçekli üretim yaptıkları için, üretim faktörlerinde ölçek ekonomileri avantajlarından yararlanabilirler (Whitman, 1997:8).

- DYY'ler nispeten daha yüksek kar elde ettikleri üretim aşamalarını kendi ana ülkelerinde gerçekleştirdiklerinde, ev sahibi ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlayabilirler. Aynı zamanda ev sahibi ülkede elde ettikleri karları kendi ülkelerine transfer ettiklerinde de bu şekilde ekonomiye olumlu bir katkı sağlamış olurlar. Diğer yandan, DYY'ler gittikleri ülkede kurulan şirket üzerinde denetim ve yönetim hakkına sahip olduklarından, ev sahibi ülke üzerinde kendi çıkarları adına baskı yapabilir ve bu durumu lehlerine çevirebilirler (Görgülü, 2012: 26).

1.5.2.2. Olumsuz Etkiler

- DYY'lerin gittikleri ülkede istihdam yaratma gibi bir etkileri söz konusudur. Fakat ana ülke, kendi emeğini çalıştıracakken, üretim için daha ucuz emek faktörünü tercih ederek kendi istihdamına olumsuz bir etkide bulunabilir (Görgülü, 2012: 27).

- DYY'ler gittikleri ülkeye sermaye girişi de sağlayarak likitidelerini artırır. Fakat bu durum ana ülke için bir dezavantaj olabilir. Şöyle ki, yurtdışına çıkan sermaye ülke içerisinde likidite sıkıntısı yaşanmasına sebebiyet verebilir. Bunun yanı sıra milli değerlere aktarılacak olan kaynakların yurt dışı yatırımlara aktarılması da ana ülkenin değil, ev sahibi ülkenin üretimine değer kazandırması şeklinde yorumlanabilir (Whitman, 1999: 7).

1.6. DYY'nin Türleri

DYY'ler literatürde geliş şekline göre, yatırım amacına göre ve özel DYY'ler olmak üzere üç ana başlık ile incelenmektedir.

1.6.1. Geliş Şekline Göre DYY Türleri

Genel anlamda DYY'ler ev sahibi ülkeye geliş şekli açısından **yeşil alan ve kahverengi alan yatırımları** olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.6.1.1. Yeşil Alan Yatırımları

Yeşil alan yatırımları, DYY yapmak isteyen bir firmanın gittiği ülkede yeniden, sıfırdan bir üretim tesisi kurması, sermaye ve diğer faktörleri de beraberinde getirmesi şeklinde olur. Bu yatırım türü, yeni üretim tesislerinin inşasına ek olarak yeni dağıtım merkezlerinin, ofislerin ve yaşam alanlarının inşasını da kapsar. Yeşil alan yatırımı kapsamında yapılan yatırımlarda kurulacak olan tesisin yapımı ana ülkenin şartnamelerine göre yapılır, çalışanlar ana ülkenin talep ettiği standartlara göre eğitilir ve imalat süreçleri sıkı bir şekilde ve en üst düzeyde kontrol edilir (Seyidoğlu, 2015: 650).

Yeşil Alan yatırımları ortak yatırım ve firmaların tek başına yaptığı yatırımlar olmak üzere iki kategoride incelenebilir:

- **Ortak Yatırımlar:** DYY yapmayı düşünen bir şirket, yeni bir piyasaya gireceği için, önceden piyasada yerini almış, marka yapmış, üretim ve dağıtım açısından önemli tecrübe ve bağlantılara sahip bir şirket ile ortak bir yatırım yapmayı tercih edebilir. Bu sebeple, ortağının siyasi ve yerel otoritelerle bağlantı kurabilme açısından ortaya çıkan faydalarından da yararlanabilir (Öztañ, 2012: 16).

- **Firmaların Tek Başına Yaptığı Yatırımlar:** Dış piyasada yatırım yapmak isteyen bir firma, gittiği ülkede sıfırdan bir firma kurmak isteyebilir. Bu durumda kurduğu firmanın mülkiyet, yönetim ve denetim haklarını sadece kendi çıkarı için kullanacaktır. Fakat girdiği piyasayı tanımaması ve bu şartlar altında yerel otoritelerle iyi iletişim kurma zorunluluğunun bulunabilmesi durumunda, iletişim maliyetlerinde artışa katlanmak zorunda kalabilir (Bergman, 2006: 11).

1.6.1.2. Kahverengi Alan Yatırımları

Yabancı ülkede halen var olan bir tesisi devralmak biçiminde olan ve şirket birleşmeleri veya şirket satın alımları biçiminde gerçekleşen yatırımlara kahverengi alan yatırımları adı verilir. Bu tür yatırımlar sermaye stokunda bir artışa sebep olmaz ve yeni teknoloji ve yönetim bilgileri getirme, çok uluslu işletmenin dış pazarlama kanallarından yararlanma gibi etkiler söz konusu olabilir (Seyidoğlu, 2015: 650).

Kahverengi alan yatırımları satın alma ve birleşmeler ve stratejik iş birlikleri olmak üzere iki kategoride incelenebilir:

- **Satın Alma ve Birleşmeler:** Bu tür yatırımda yabancı yatırım yapmak isteyen firma, satın alma yoluna giderek, bir firma veya firmaları tüm aktif ve pasifleri ile birlikte devralmakta ve devralınan firma veya firmaların tüzel kişilikleri ortadan kalmaktadır. Birleşme yoluyla yapılan

DYY ise şirket evliliği diye tabi edilen, firmaların güçlerini birleştirmeleri esasına dayanan bir ortaklık biçimini ifade etmektedir (Eyceyurt, 2013: 160).

• **Stratejik İş Birlikleri:** Tarafların imzaladıkları ortak pazarlama ve hizmet anlaşmasıyla dış piyasalarda birbirlerini temsil ettikleri veya oluşturdukları şirket birlikleri ile özellikle Ar-Ge faaliyetlerinin yüksek maliyetli olduğu projelere yönelik üretime yöneldikleri ortaklıklardır. Maliyetleri düşürmek amacıyla şirketlere önemli faydalar sağlar. Fakat elde edilen gelirin paylaşılması söz konusudur. Taraflardan birinin ileri teknolojiye sahip olması durumunda teknolojisi daha geri olan taraf çoğunlukla bu teknolojiyi tanıma fırsatı elde eder (Düzenli, 2006: 9).

1.6.2. Amacına Göre DYY Türleri

DYY'ler geliş amaçlarına göre doğal kaynak arayan, etkinlik arayan, piyasa (pazar) arayan ve stratejik varlık arayan DYY olarak 4 kategoride sınıflandırılmaktadır.

Yukarıda belirtilen bu dört sınıflandırmanın (Doğal kaynak arayan, piyasa arayan, etkinlik arayan, stratejik varlık arayan) yanı sıra, amacına göre DYY türleri iki kategori şeklinde de sınıflandırılabilir. İlk kategori, bahsi geçen ilk üç yatırım amacını kapsayarak “varlık kullanan DYY” olarak kabul edilebilir. İkinci kategori de stratejik varlık arayan DYY türünü kapsayarak “varlık çoğaltan DYY” olarak kabul edilebilir. Varlık kullanan DYY hem firmaya hem de ülkeye özel olan varlıkları kullanarak bir rant yaratma amacı güderken, varlık çoğaltan DYY’de mevcut varlıkları artırma, koruma, geliştirme ve yeni varlık yaratma söz konusudur (Lall ve Narula, 2004: 451).

1.6.2.1. Doğal Kaynak Arayan DYY

Firmalar, doğal kaynak, fiziksel altyapı, ham materyaller veya düşük maliyetli emek gücü gibi, yurtdışında bulunup kendi ülkelerinde bulunmayan bu gibi alanlara yatırım yaptıkları zaman doğal kaynak aramak amacıyla yatırım yapmış olurlar (Kinoshita ve Candos, 2003: 5). Nijerya’dan petrol, Gana’dan altın ve Botsvana’dan elmas çıkaran firmalar bu kategoriye örnek verilebilir (Ajayi, 2008: 3).

Doğal kaynak arayan DYY’nin 3 çeşidi vardır. Bunlardan **birincisi** bir veya birden çok fiziksel kaynak arayan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden gelen, maliyet minimizasyonu ve arz kaynaklarının güvenilirliği sebebiyle DYY yapan birincil üreticiler ve imalat teşebbüslerini kapsar. Aradıkları kaynaklar arasında mineral yakıtlar, endüstriyel mineraller, metaller ve tarımsal ürünler yer almaktadır. Ancak bu kaynakların üretimi için gereksinim duydukları tamamlayıcı kabiliyetler çok uluslu ekonomilerin donanım ve piyasası tarafından sağlanmaktadır. **İkinci** tür

doğal kaynak arayan DYY'ler ucuz ve iyi motive edilmiş vasıfsız veya yarı vasıflı emek arayanları kapsamaktadır. Bu tür DYY'ler genellikle, iş gücü maliyeti düşük ülkelerdeki sübvansiyon faaliyetlerini başlatan ve ihracat yapmak için gerekli olan emek yoğun ara veya nihai malları tedarik eden çok uluslu şirketler tarafından üstlenilir. **Üçüncü** tür doğal kaynak arayan DYY ise teknolojik yetenek, yönetim veya pazarlama uzmanlığı ile örgütsel becerileri kazanma isteği olan çok uluslu şirketler tarafından yapılır. Koreliler tarafından yapılan işbirlikçi ittifaklar örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanı sıra ileri teknoloji sektörlerinde AB ve ABD'li firmalarla Tayvanlı ve Hintli şirketler: İngiltere'deki firmaların kurduğu yönetici arama işbirlikleri, Birleşik Krallık ve Japonya'da bulunan kimya şirketleri ve ABD'de Fransız ilaç firmaları tarafından kurulan Ar-Ge merkezleri de örnek olarak gösterilebilir (Dunning ve Lundan, 2008: 68-69).

Doğal kaynak aramak amacıyla yatırım yapan firmaların ev sahibi ülkeye sağladığı bazı muhtemel avantajlar vardır:

- Ev sahibi ülkeye tamamlayıcı nitelikte varlık temini sağlar (teknoloji, yönetim ve organizasyonel yetki).
- Yabancı piyasalara erişim sağlar.
- Endüstriyel müşterilere, ikincil işletme faaliyetleri gibi aktivitelere yerel anlamda yayılma etkisi sağlayabilir.
- Ürün kalite standartlarını iyileştirir.
- Kaynak orijinli müşterilerle yapılan aktiviteleri güçlendirebilir (Dunning, 1994: 9).

1.6.2.2. Etkinlik Arayan DYY

Bu tür DYY'ler genel anlamda gittikleri ülkede maliyet avantajı sağlamak istemektedir. Amaç, yapılan yatırımı daha etkin bir hale getirebilmek, var olan kaynaklarla daha fazla üretim yapabilmek veya daha az kaynak kullanarak aynı üretim düzeyini sağlayabilmektir.

Belirli üretim evrelerinin değişik ülkelerde yapılmasının şirketlere maliyet avantajı sağladığı durumlarda yatay ve dikey bütünleşmeler söz konusu olabilir. Bu bütünleşme eğilimi, verimlilik amacıyla yapılan DYY'leri, farklı sahalara yayılmış "kaynak arayan" veya "pazar arayan" yatırımları ortak idare ile bütünleştirmek amacını gütmektedir. Bu sayede ölçek ekonomilerinden yararlanma ve risk dağıtımı gibi avantajlar sağlanabilir. Verimlilik amacıyla yapılan DYY'lerin ana misyonu; farklı faktör donatımı, kültürler, kurumsal uzlaşma, ekonomik sistemler, politikalar ve pazar yapısı gibi sınırlı sayıdaki alana özgü üretimi, çok daha fazla sayıda pazarlara sunmaktır (Bayar, 2013: 8).

Etkinlik arayan DYY'nin iki farklı çeşidi vardır. İlki, farklı ülkelerde bulunan geleneksel faktörleri kullanmak ve göreceli olarak maliyet farklılıklarından faydalanabilmek amacıyla yapılır. İkinci tür etkinlik arayan DYY ise geniş ölçüde, benzer ekonomik yapılara ve gelir seviyelerine sahip olan ülkeler arasında ölçek ekonomilerinden, tüketici beğenilerindeki ve tedarik yeteneklerindeki farklılıklardan yararlanmak için yapılan yatırımdır (Dunning ve Lundan, 2008: 72).

Ülkeler, iç ve dış anlamda uyguladıkları DYY politikalarına verdikleri önemi giderek artırmaktadır. Uygulanmakta olan iç politikaların üzerinde durduğu temel husus, DYY ve ticaret politikalarında tutarlılık sağlamaktır. Özellikle etkinlik arayan DYY'ler, yabancı bağlı şirketlerini uluslararası kurumsal ağlara entegre ettikleri için tutarlılık ilkesi onlar için en önemli koşullardan biridir (UNCTAD, 1998: 27).

Etkinlik amacıyla DYY yapan firmaların ev sahibi ülkeye kazandırdığı bazı avantajlar şu şekilde sıralanabilir;

- Ev sahibi ülkeye tamamlayıcı nitelikte varlık temini sağlar (teknoloji, yönetim ve organizasyonel yetki).
- İleri (tüketici odaklı)-geri (hammadde odaklı) bağlantıları beslemeyi teşvik eder.
- Ürün kalite standartlarını iyileştirmesinin yanı sıra, yerel tüketicilerin yerel rakiplerden beklentilerini de yükseltir.
- Yerel girişimciliği ve yerel rekabeti teşvik eder (Dunning, 1994: 9).

1.6.2.3. Piyasa Arayan DYY

Piyasa arayan DYY, ev sahibi ülkelerin yerel pazarlarına nüfuz etmeyi amaçlamaktadır ve genellikle pazar büyüklüğü, kişi başına gelir, bölgesel ve küresel pazarlara erişim, tüketici tercihleri ve iç piyasanın yapısı ile ilgilendir (Wadhwa, 2011: 220). Başka bir ifadeyle, çok uluslu bir şirketin piyasa arama sebebi, lokasyon avantajlarından faydalanmak istemesi (Ajayi, 2006: 15) ve potansiyel bir talep gücünden yararlanmak istemesidir.

Piyasa arayan DYY, ev sahibi ülkedeki üretim tesislerinin çoğaltılmasını gerektirdiğinden yatay (horizontal) DYY olarak da sınıflandırılabilir. Tarife ve ulaşım maliyetleri gibi yerel piyasaya girmenin önündeki engeller de bu tür DYY'leri teşvik etmektedir (Campos and Kinoshita, 2003: 35).

Piyasa aramak amacıyla DYY yapan firmaların ev sahibi ülkeye kazandırdığı bazı avantajlar şu şekilde sıralanabilir;

- Uluslararası iş bölümünü geliştirir ve sınır ötesi ağlar oluşturarak ev sahibi ülkelerin karşılaştırmalı avantajlarını artırır.
- Dış pazarlara ve arz kaynaklarına erişim sağlar.
- Yerel girişimciliği ve yerel rekabeti teşvik eder.
- Üretilen ürünlerin kalite standartlarını artırır.
- İleri-geri bağlantıları beslemeyi teşvik eder.
- Yapısal düzenlemelerin yapılmasına yardımcı olur (Dunning, 1994: 9).

1.2.6.4. Stratejik Varlık Arayan DYY

Rekabet arayışında olan çok uluslu şirketler, zenginlik yaratan varlıkları oluşturmak ve firmalara karşı rekabet gücü elde edebilmek adına stratejik varlıklara erişebilmek için uluslararası ticarete önemli bir rol üstlenirler. Bu bağlamda, **stratejik (yaratılmış) varlıklar**, iletişim altyapısı ya da pazarlama ağları, fiziksel varlıkların stoku gibi maddi, yani bir anlamda somut olabileceği gibi, soyut yani maddi olmayan bir yapıya da sahip olabilir. Maddi olmayan varlıkların listesi uzun ve çeşitli olabilir fakat ortak paydada buldukları nokta “**bilgi (knowledge)**” dir (UNCTAD, 1998: 112). Beceriler (teknoloji, yenilik, yönetim, öğrenme yetenekleri, servet oluşturma ve işletme kültürü tutumları) ve yetkinliklerin (örneğin zenginlik yaratan varlıkları verimli bir şekilde organize etmek) yanı sıra, bilgi, ticari marka ve beyin gücü stoku da maddi olmayan varlıklar listesinde sıralanabilir. Bu varlıklar, bireyler ve firmalar tarafından somutlaştırılabilir ve firma faaliyetleri ile çok daha güçlü hale getirilebilir. Ayrıca, tahıl gibi basit ürünlerden otomobillere kadar birçok nihai mal ve hizmetin maliyetinin büyük bir kısmı Ar-Ge, tasarım, reklam ve dağıtım gibi yaratılmış varlıkların maliyetinden oluşur. Dahası, uluslararası rekabet artan bir şekilde yeni ürünler vasıtasıyla gerçekleşir ve bunlar genellikle **bilgi temelli (knowledge-based)**dir. Nihayetinde, çok uluslu şirketlerin DYY’yi, yaratılan bu stratejik varlıkları edinme ve kurumsal rekabet gücünü artırma konusunda önemli bir araç olarak kullandıkları sonucuna varılabilir (UNCTAD, 1998: 114).

DYY’ler, stratejik varlık aramak bağlamında Ar-Ge faaliyetlerinde belirli entelektüel kaynaklara sahip olan mekânlara çekilmektedir. Bunların çoğu gelişmiş ekonomilerde yoğunlaşmıştır ve Ar-Ge faaliyetlerinin büyük bir kısmı hâlâ bu ekonomilerde kendine yer bulmaktadır. Örneğin, İngiltere’de bir araştırma laboratuvarı kuran Microsoft’un Avrupa’ya yatırım yaparken “farklı yollarla direkt ulaşamayacağı, yeni perspektiflerle kendini geliştirmiş yeni yeteneklere sahip insanlar istihdam etme” amacı ile hareket etmesi stratejik ve bilgi temelli varlık arayan yatırımlara iyi bir örnek olabilir (UNCTAD, 1998: 116). Diğer taraftan son yıllarda bu gerçekliğin farkında olan gelişmekte olan ülkelerin (Örneğin Rusya ve Çin) de Ar-Ge faaliyetlerinin odak noktası olmak için yaptıkları faaliyetler (Pekin’de 2 milyar dolarlık yapay zekâ araştırmaları için kurulması hedeflenen teknoloji parkı, yine Pekin’de 400 şirketlik yapay zeka parkı kurulması vb.) söz konusudur.

Stratejik varlık aramak amacıyla yapılan DYY'ler, bir firmanın, talep ettiği piyasada istediği pozisyona ulaşma, benzer şekilde bir satın alma veya bir şirketin tedarik tabanını ve üretim operasyonlarını geliştirme ve şirketin stratejik hedeflerine yakın olma amacı güder. Bu sayede, esas olarak “**yabancı edinim**” kavramıyla eş anlamlı hale gelir (Meyer, 2015: 59). Stratejik varlık arayan yatırımlar aynı zamanda “**varlık çoğaltan**” olarak da tanımlanabilir. Yatırım yapmak için gidilen ülkede yeni bir varlık oluşturmak yerine, var olan varlığı daha da çoğaltmak, zenginleştirmek de söz konusu olabilir (Narula ve Zanfei, 2005: 8).

Gelişmekte olan piyasalardaki çok uluslu şirketler, küresel anlamda teknolojik bir oyuncu olmak adına önemli stratejiler izlemektedir ve kazançlarını karşılaştırmalı olarak artırabilmek ve bunun yanında dezavantajlarını minimize edebilmek adına teknoloji merdivenini kullanırlar. Bu davranış DYY'lere ilişkin stratejik varlık arayışı perspektifi ile tutarlı bir davranıştır. Firmalar, ev sahibi ülke konumundaki bir ülkede, kendi ülkelerinde üstün olmayan veya bulunmayan, teknolojiye dayalı kaynaklar ve beceriler aramak istediklerinde stratejik varlık arayan DYY'yi kullanmaktadırlar (Elia ve Santangelo, 2012: 1). Bu bağlamda, kendi ülkelerinde bulunmayan yetenekleri aramak için yurtdışında açılmayı ifade eden **bilgi arayan (knowledge seeking)** kavramı ortaya çıkmaktadır (Chung ve Alcacer, 2002: 1534). Öte yandan, ev sahibi ülkenin stratejik anlamdaki özellikleri de belirgin bir etkiye sahiptir. Özellikle, **yaratılmış varlıklar (insan kaynakları, teknolojik ve iletişim altyapısı vb.)** yabancı yatırım çekme eğiliminde artış sağlama açısından anahtar unsur görevindedir. Bu yaratılmış varlıkların büyüklüğü ve kalitesi de önem taşımaktadır (Chudnovsky ve Lopez, 1999: 9). Son olarak, stratejik varlık arayan DYY'ler yüksek vasıflı işgücünün bulunabilirliği konusunda son derecede hassastır. Stratejik varlık arayan DYY'ler, ev sahibi ülkelerin karşılaştırmalı avantajlarını kendi küresel ağlarına dâhil etmeye yönelik stratejiler izlemek istediklerinde genel olarak, **yüksek eğitim seviyesine** ve mümkün olduğu kadar uluslararası tecrübeye sahip olan sahip yerel personellere odaklanmaktadırlar (OECD, 2002: 110).

Stratejik varlık arayan DYY, kurumsal yetenekleri kullanıp, kurumsal kısıtlamaları asgariye indirirken, rekabetçi güçsüzlüklerini dengelemek ve benzersiz sahiplik avantajlarından yararlanmak için stratejik yetenekler elde etmek gibi belirli hedeflere ulaşmak olarak da tanımlanabilir (Rui ve Yip, 2008: 214).

Teknoloji, bir dizi sektörde, hizmetler ve pazarlama gibi süreçler dâhil olmak üzere rekabet gücünün anahtarı haline gelmiştir. Bu da **yaratılan varlıklara**, yani rekabet avantajı sağlayabilecek varlıklara erişimin öneminin altını çizmektedir. Teknoloji ve sürekli inovasyon(yenilik) kapasitesi yaratılan varlıklar için anahtar kelimelerdir (UNCTAD, 1998: 106).

Stratejik varlık aramak bağlamında Ar-Ge faaliyetleri, rekabetçi baskılar altında giderek yurtdışında üstlenilmektedir. Örneğin, ABD'deki yabancı iştiraklerin yürüttüğü AR-Ge faaliyetleri,

planlanan operasyonların büyüklüğünden çok daha fazla oranda artarak hızla büyümektedir. 1991-1995 yılları arasında yapılan bir çalışma, ABD’de yayınlanan dünyanın en büyük firmalarına ait tescilli patentlerin %11’inin, ana şirketin ana ülkesi dışındaki ülkelerde yapılan araştırmalarla üretildiğini bulmuştur. Ar-Ge faaliyetlerini yurtdışında yürütmek için gerekçeler arasında, hem yeni ana ürün ve süreçler yaratma ihtiyacı hem de yerli Ar-Ge faaliyetlerinin verimliliğini artırmak için gerekli olan bilgiyi edinme ihtiyacı bulunmaktadır. Örneğin, İsveçli firmaların bir araştırması, firmaların kendi ürünlerinin uzmanlık alanlarında bilgi sahibi olmaları ve yerelleştirilmiş yayılmalardan faydalanmalarını sağlamak için kendi ürünlerinin üretiminde uzmanlaşmış ülkelerde Ar-Ge faaliyetlerinin bulunduğunu ortaya koymuştur (Fors ve Zejan, 1996: 2). Bu bağlamda, benzer şekilde yabancı bilgisayar firmaları Kaliforniya’da araştırma tesisleri kurmuşken, yabancı ilaç ve kimya firmaları, bu bölgelerdeki sektöre özgü bilgi ağlarına erişmek için New Jersey’ye yerleşmişlerdir. Kaynaklar, teknik olarak sofistike işçileri, belirli bir yerde yoğunlaşmış teknik personelleri, uzmanlaşmış üniversite veya diğer araştırma laboratuvarları arasında yer alan bilgi alışverişini içerir (UNCTAD, 1998: 116).

Özel eğitim tesisleri, araştırma merkezleri veya bilim ve teknoloji parkları inşa eden gelişmekte olan ülkeler de ileri teknoloji girdilerini kullanmak isteyen endüstrilere ev sahipliği yapmıştır. Hindistan’ın Karnataka Eyaleti’nin bir ilçesi olan Bangalore, çok sayıda hükümet ve devlet destekli araştırma enstitüsüne sahip olmasıyla iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Bu araştırma enstitüleri başlangıçta Karnataka Eyaleti’nin havacılık endüstrileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Hindistan ayrıca, yazılım geliştirmeyi hedefleyen bir Elektronik Departmanı’nın yanı sıra, teknik beceriler sağlamak için tasarlanmış eğitim kurumlarını barındıran teknoloji kurumları kurmuştur. Texas Instruments, 1986 yılında bölgeye yatırım yapmaya karar verdiğinde, çok sayıda bilgisayar-okur-yazar teknisyen ve araştırmacı (knowledge seeking) ile araştırma merkezlerinin varlığı belirleyici değişkenlerdi. Buna karşılık, Texas Instruments ürettiği bilgisayar teknolojisini diğer ulusötesi şirketlerine taşıdı. Hindistan Hükümeti ve Elektronik Departmanı, yazılım teknolojisi parklarını kurarak, süreci verimli bir Ar-Ge döngüsü ile sonuçlandırdı (UNCTAD, 1998: 116).

Stratejik varlık aramak amacıyla DYY yapan firmaların ev sahibi ülkeye kazandırdığı bazı avantajlar şu şekilde sıralanabilir;

- Yeni finans sermayesini ve tamamlayıcı varlıkların gelişmesini sağlar.
- Yabancı pazarlara erişimi geliştirir.
- İnovasyon sistemli faaliyetlere dinamizm ve çeşitlilik kazandırır.
- Stratejik ittifaklardan meydana gelen kazançlara ortaklık söz konusu olur.
- Yeni ürün ve süreçler yaratılmasını sağlar.
- Sınır ötesi ağların güçlendirilmesini ve emeğin uluslararası dağılımını geliştirir.

- Yerel girişimciliği ve yerel rekabeti teşvik eder.
- Ev sahibi ülkeye tamamlayıcı nitelikte varlık temini sağlar (teknoloji, yönetim ve organizasyonel yetki) (Dunning, 1994: 9).

1.6.3. Özel Bazı DYY Türleri

1.6.3.1. Montaj Sanayii

Montaj (kurgu, takma sanayii) özel bir DYY yöntemidir. Şöyle ki, dışarıdaki ana firmadan tedarik edilen temel nitelikteki ara malları, ev sahibi ülkede üretilen bazı basit parçalarla birleştirilerek üretimin nihai aşaması ana merkezin dışında yapılır. Bu yöntemle yabancı sermaye yapan firmanın amacı, az gelişmiş ülkedeki düşük ücretlerden yararlanmak, potansiyel tüketiciye ile talebe yakın olmak ve ulaşım maliyetlerini azaltmaktır. Bu tip imalat çoğunlukla otomotiv, makine imalatı ve kimya sanayii gibi piyasaya yönelimli sektörlerde görülür (Seyidoğlu, 2015: 662).

1.6.3.2. Yap-İşlet-Devret Modeli

Bu model, bir ülkede temel alt yapı yatırımlarının yapılmasında, özel sektöre açılmayı ve yabancı sermayenin avantajlarını amaçlayan bir modeldir. Bu yöntemle genellikle büyük elektrik santralleri, barajlar, hava alanları, metrolar ve bazı karayollarının yapımı gerçekleştirilir. Bu tip yatırımlarda en önemli husus, yapılacak yatırımın üreteceği mal ve hizmetin ev sahibi ülke hükümeti tarafından belirli bir fiyattan satın alınma taahhüdüdür. Bunun için ev sahibi ülkenin dövizle ödeme yapması öngörülür. Projenin toplam maliyeti önceden sabit bir miktar olarak tayin edilmiştir. 10-15 yıl gibi belirli bir süre nihayetinde yatırımın bedelsiz olarak ev sahibi ülke hükümetine devredilmesi kararlaştırılır (Seyidoğlu, 2015: 662- 663).

1.6.3.3. Zorunlu Yeni Yatırım

DYY yoluyla yatırım yapan bir firma elde ettiği kazançlarını ana ülkesine transfer edemiyorsa, bu kazançlarını ev sahibi ülkede yeniden yatırıma yönlendirebilir. Diğer bir ifadeyle bu fonları kullanarak yeni bir üretim tesisi kurabilir veya var olan tesisleri geliştirici yatırımlar yapabilir. Ancak bu “zorunlu” veya “gönüllü olmayan” bir yatırım türüdür (Seyidoğlu, 2015: 663).

1.7. DYY'nin Temel Belirleyicileri

Yatırımcıların kendi sınırlarının dışında farklı ülkelerde faaliyette bulunmak istemelerinin temel sebebi şüphesiz kar beklentisidir. Fakat karlılık düzeyi tek başına yeterli değildir. Karlılık düzeyini etkileyebilecek ekonomik, politik, kurumsal ve kültürel faktörler de dikkate alınmalıdır.

Yabancı yatırımcı, doğal olarak ev sahibi ülke hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak istemektedir. Keza bu bilgiler sayesinde yatırımını daha etkin bir şekilde yönetebilecektir (Ak, 2009: 47).

DYY'nin makroiktisadi belirleyicileri genel olarak **itici (push factors/ana ülke ilişkili faktörler)** ve **çekici (pull factors/ ev sahibi ülke ilişkili faktörler)** faktörler olmak üzere iki büyük kategoride sınıflandırılır (Herrero ve Simon, 2003: 19). İtme ve çekme faktörlerinin dört temel türü vardır ve bunlar uluslararasılaşmanın yolunu açıklamaya yardımcı olur. Birincisi müşteri takip etme ihtiyacı, uluslararası bağlantıların eksikliğinin yol açtığı problemleri ortadan kaldırmak, ticaret engellerini aşmak, yerel piyasaya aşırı bağımlılığın getirdiği riskleri azaltmak gibi piyasa ile ilgili faktörleri kapsayarak ülke ve firmaları kendi ülkelerinin dışına iten faktörlerdir. İkincisi, üretimdeki artan maliyetler –özellikle işçilik maliyetleri- ülkeler için özel bir endişe kaynağıdır. Üçüncüsü, gelişmekte olan ülke şirketleri üzerindeki rekabet baskısının onları yurt dışına genişlemeye zorlamasıdır. Dördüncüsü ise ana ülkenin ve ev sahibi ülkenin hükümet politikalarının DYY kararlarını etkilemesidir. Pek çok hükümet politikaları uluslararasılaşmada önemli bir itici faktör olarak görülmektedir. DYY için destekleyici hükümet düzenlemeleri ve teşviklerin yanı sıra uygun rekabet politikaları, istikrarlı döviz kuru, şeffaf yönetim, altyapı yatırımları, mülkiyet hakları da önemli çekme faktörleri arasında sıralanabilmektedir. En önemlisi de ev sahibi ülke ekonomilerindeki liberalleşme politikaları dış yatırım yapmak isteyen ülkeler için yatırım fırsatı yaratmaktadır (UNCTAD, 2006: 26).

Çalışmanın bu kısmında DYY'lerin temel belirleyicileri “iktisadi faktörlerin dışındaki belirleyiciler” ve “iktisadi belirleyiciler” olmak üzere iki ana grupta incelenecek ve bu iki ana grup kendi içerisinde sınıflandırılacaktır. Tablo 3'te DYY'nin genel belirleyicileri sınıflandırılmıştır:

Tablo 3: DYY'nin Temel Belirleyicileri

DYY'NİN GENEL BELİRLEYİCİLERİ	
1. İktisadi Faktörlerin Dışındaki Belirleyiciler (Politika ve İşletme Faaliyetlerini Kolaylaştırma Çerçevesinde) <ul style="list-style-type: none">• Ekonomik, politik ve sosyal istikrar• Piyasaya giriş ve operasyonlara ilişkin kurallar• Yabancı iştiraklerin uygulama standartları• Piyasaların yapısı ve işleyişi ile ilgili politikalar• DYY ile ilgili uluslararası anlaşmalar• Özelleştirme politikaları• Ticaret politikaları ve ticaret politikalarının tutarlılığı• Vergi politikası• Yatırım Promosyonu• Yatırım Teşvikleri• Yolsuzluk ve İdari Etkinlik gibi Zorlayıcı Maliyetlerin Varlığı• Sosyal Olanaklar• Yatırım Sonrası Hizmetler	2. İktisadi Belirleyiciler <ul style="list-style-type: none">• Hammadde• Düşük maliyetli vasıfsız emek• İşgücü verimliliğine göre ayarlanmış kaynak ve varlıkların maliyeti• Nakliye ve ara mallar gibi diğer girdi maliyetleri• Ölçek ekonomileri için bölgesel bir entegrasyon alanına üyelik• Piyasa büyüklüğü• Piyasanın büyüme potansiyeli• Bölgesel ve küresel piyasalara erişim• Ülkeye özgü tüketici tercihleri• Piyasaların yapısı• Yerli iş hayatının gücü• Vasıflı emeğin varlığı• Kaliteli üniversite ve araştırma enstitüleri• Nitelikli işçi arzının potansiyel büyüklüğü• Teknik beceri, pazarlama ağları, yenilikçi kapasite, iş ve kültürel tutumlar, kümelenmeleri içeren varlıklar, teknolojik adaptasyon• Ar-Ge ve DYY'lerde kümeler ve kritik büyüklükler

Kaynak: UNCTAD, 1998: 91, Loewendahl ve Ertugal, 2001: 17

1.7.1. İktisadi Faktörlerin Dışındaki Belirleyiciler

Yabancı yatırımcının faaliyette bulunduğu ülkede, iktisadi belirleyicilerin dışında politik açıdan ve kaynak ülkede yapılan işletme faaliyetlerini kolaylaştırma açısından belirleyiciler de bulunmaktadır.

1.7.1.1. Ekonomik, Politik ve Siyasi İstikrar

Risk unsurunu dikkate alan yatırımcılar, belirsizlik ortamından uzaklaşma eğiliminde olup **ekonomik, politik ve sosyal istikrarın** hâkim olduğu ülkelere yatırım yapmayı tercih ederler. Ekonomik istikrar bağlamında bir ülkenin büyüme, kur, enflasyon, kamu borçları ve ödemeler dengesi gibi temel göstergelerinin büyüklüğü, gelişimi ve istikrarlı oluşu dikkate alınmaktadır. Politik rejimin anayasal düzen bağlamında değişebilirliğine ait söylemlerin az olması ve reformların anayasal düzen çerçevesinde yapılması politik istikrar açısından önem taşımaktadır. Grevlerin, hükümet karşıtı gösterilerin, sivil kargaşanın, parlamentoda yaşanan kutuplaşmaların,

DYY çekme konusunda belirsizlik ve risk unsuru taşıdığı için, yabancı yatırımı olumsuz bir şekilde etkilediği kabul edilir (Holland ve Pain, 1998:6).

1.7.1.2. Ekonomik Özgürlük

Piyasaya girişler bağlamında **ekonomik özgürlük** dikkate alındığında temel anlamda bir ülkenin ve ülkede bulunan bireylerin ekonomik faaliyetlerde bulunabilmesini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra serbest piyasalara erişim, ekonomik açıdan kısıtlama ve korumaların kaldırılması, üretim faktörlerinin yerel ve uluslararası düzeyde kolayca gezinebilmesi ekonomik özgürlük kapsamında yer alır. Çok uluslu şirketlerin, yatırım yapılan ülkeye girişlerini çok zorlaştırmayan ya da izin veren ev sahibi ülke yasa ve düzenlemeleri, onların karlılıklarını ve potansiyel kazançlarını yükseltebilir. Hükümetin ekonomik faaliyetler üzerindeki kontrol derecesinin yüksek ve özel sektör özgürlüğünün kısıtlı olduğu ülkeler potansiyel yatırımcılar için çekici olmaktadır (Zeren ve Ergun, 2010: 71).

1.7.1.3. Uygulanan Ticaret Politikaları

DYY politikaları, yabancı yatırımcıların giriş ve işlemlerini yöneten kurallar ve yönetmelikler, bunlara verilen muamele standartları ve faaliyet gösterdikleri piyasaların işleyişinden oluşur. Lokasyon kararlarını etkilemek için kullanılan bu tamamlayıcı politikalar arasında **ticaret politikası** en önemli rolü oynar. Örneğin DYY çekmek ve ithal ikame kalkınma stratejilerine katkılarını en üst düzeye çıkarmak için, Latin Amerika'daki ülkeler, üretimde DYY'lere izin veren politikalarla birleştirilmiş korumacı ticaret politikalarının bir karışımını kullanmışlardır. Buna karşılık, Asya ülkeleri, ulusötesi şirketlerin ihracata yönelik ekonomik stratejilerine katkıda bulunmalarını teşvik etmek için hem DYY ve ticaret politikalarını (Örneğin ithalat vergilerinden muafiyetler) kullanmıştır. Örneğin Hong Kong, Çin klasiklerin laissez faire laissez passer (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) ilkesi ile ticaret ve DYY politikalarını izlemiştir (Öğrül, 2014: 16).

1.7.1.4. Özelleştirme Politikaları

Özelleştirme politikaları ise hükümetin, hem devletin ekonomi üzerindeki ağırlığı ile ilgili tutumunu hem de serbest piyasanın işleyişi ile ilgili tavrını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, ülkeye yabancı sermaye girişini teşvik etme konusunda hükümetin ne derece istekli olduğunu gösteren işaretler bu politika uygulamasından anlaşılabilir. Bu bağlamda, özelleştirme politikalarının liberalizasyon kapsamında bir hareket olduğu söylenebilir (Kaymak, 2005: 89).

1.7.1.5. Vergiler

Uygulanan **vergi politikası** da önemli belirleyicilerden biridir. Kısıtlayıcı ve caydırıcı nitelikteki vergi politikaları yabancı yatırım girişleri üzerinde olumsuz bir etkiye sahipken, teşvik edici, modern, rekabetçi, istikrarlı ve şeffaf nitelikteki vergi uygulamaları yabancı sermaye girişleri üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Yabancı yatırım çekmek isteyen ülkeler, vergi hususunda teşvik amacıyla “yatırım indirimi” ve “vergi tatili” uygulamalarına gitmektedir. Vergi tatili yeni yatırım yapan yabancı firmaların belli bir süre vergi sorumluluklarından muaf tutulması iken, yatırım indirimi ev sahibi ülkenin dış yatırım yapan firmanın vergi matrahına belli bir indirim uygulamasıdır (Okcu, 2014: 56).

1.7.1.6. Yolsuzluk

Yolsuzluk hususu da DYY'nin belirleyicileri kapsamında ele alınmaktadır. Yolsuzluk, hükümet yetkilileri tarafından devlete ait varlıkların kişisel kazanç ve çıkar için satılması olarak tanımlanmaktadır (Shleifer ve Vishny, 1993: 599). Yolsuzluklar kamu harcamalarında artışlara, hükümet güvenilirliğinin kamu sektöründe etkinliğin azalmasına, rekabetçiliğin engellenmesine ve ülke riskinin artmasına sebebiyet vermektedir. Yolsuzluk bunun yanı sıra istikrar algısını ve yatırımların kalitesini olumsuz etkileyerek DYY girişini doğrudan etkileyebilir. Çünkü yatırımcılar ekstra maliyetler nedeniyle yatırım yapmayı tercih etmeyebilir (Mauro, 1995: 686).

1.7.1.7. Yatırım Teşvikleri

DYY belirleyicileri kapsamında dikkat çeken bir diğer husus da **yatırım teşvikleridir**. DYY çekme amacıyla uygulanan yatırım teşvikleri, ülkede faaliyette bulunan yabancı firmaların rekabet gücünü diğer firmalara göre nispeten artırmaktadır. Bu bağlamda, diğer şartlar sabitken yatırım teşviklerinin de DYY üzerinde etkisinin pozitif olması beklenmektedir (Lim, 2001: 15). Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke tecrübeleri, yatırımı harekete geçirmek için spesifik uygulamaların ve yabancı yatırımcıya yol gösterilmesinin, yatırım için belli bir imajın inşa edilmesinin ve uygulanan politikaların tutarlı olunması gibi faaliyetleri kapsayacak bir yatırım teşvik ajansının kurulmasının potansiyel faydalarının olacağını göstermektedir (Dutz, Melek ve Yılmaz, 2003'den aktaran: Kar ve Tatlısöz, 2008: 11)

1.7.1.8. Ticaret Anlaşmaları

Ticaret anlaşmalarının DYY üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, ticaret anlaşmalarının DYY'yi canlandırdığını vurgulamaktadır. Bu anlaşmalar neticesinde hükümetlerin piyasa politikalarına uyacakları taahhüdünü vermeleriyle yatırımcıların güveni kazanılmakta ve DYY'lerde artış meydana gelmektedir. Aynı şekilde, ticaret engellerinde esnekliğe gidilmesi

piyasaların derinliğini artırıp bu piyasaları yabancı yatırımcılar için cazip hale getirmektedir. Bu anlaşmalara Güney Doğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN), Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) gibi bölgesel, Hizmet Ticaret Genel Anlaşması (GATS), Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMS) gibi çok taraflı anlaşmalar örnek gösterilebilir (Çeştepe ve Mistaçoğlu, 2010: 96).

1.7.1.9. Piyasaya İlişkin Politika ve Kurallar

Piyasaya giriş ile ilgili kurallar çerçevesinde hükümetin uyguladığı politikalar sağlam ve cazip bir yatırım ortamının oluşması adına büyük önem taşımaktadır. Ülkenin kendi yatırım ortamını güçlü hale getirmek adına uyguladığı dış politikaların iyi yönetilmesi gerekmektedir. **Piyasanın işleyişi** adına anayasalar, yönetmelikler, gümrük ve ticaret anlaşmaları, yatırımcının algı ve istekliliğini etkiler ve bu durum finansal işlemlerde işlem güvenliğini artırır ve neticede bu **piyasa yapısı** uluslararası ortamda sınır ötesi işlemlerde yatırımcı açısından cazip bir alan haline gelir. Hükümetin DYY çerçevesinde uyguladığı politikalarındaki şeffaflık, yatırımcılar açısından belirsizliği, öngörülmezliği ve asimetrik bilgiyi en aza indirecektir (Kurtaran, 2007: 374).

1.7.1.10. Kültürel ve Sosyal Yakınlık

Kültürel ve sosyal yakınlık temel anlamda, yatırım yapan ana ülke ile ev sahibi ülke arasında ortak dilin paylaşılması, ortak bir yaşam alanının olması, ortak tüketici tercih ve beğenilerin paylaşılması, iş yaşamına ilişkin benzer yönetim anlayışlarının benimsenmesini kapsamaktadır (Ak, 2009: 87).

1.7.2. İktisadi Faktörler

DYY'nin temel belirleyicilerinden bir diğeri ve yabancı yatırımcının yatırım kararı almasında birincil derecede önem taşıyan diğer belirleyici ise iktisadi faktörlerdir. İktisadi faktörler doğal kaynak, işgücü maliyetleri, piyasa büyüklüğü ve potansiyeli, ekonomik bütünleşme, girdi maliyetleri, dışa açıklık, vasıflı emeğin varlığı ve potansiyel gücü, teknoloji, yenilik ve Ar-Ge'ye dayalı faaliyetler kapsamında ele alınacaktır.

1.7.2.1. Doğal Kaynak

Doğal kaynaklar ev sahibi ülkenin yatırım çekebilmesi açısından önemli belirleyicilerden biridir. Çünkü doğal kaynak bağlamında, madenler, hammaddeler ve tarımsal ürünler açısından zengin olan ev sahibi ülkeler, aynı ekonomik seviyede gelişmekte olan ve doğal kaynak

bakımından kıt olan ülkelere göre daha fazla yatırım çekme potansiyelindedirler (B. Karatutlu, 2016: 18-19).

Farklı iktisadi belirleyicilerin göreceli önemindeki değişime rağmen, büyük pazarlar, ticaret engelleri ve ticarete konu olmayan hizmetler ile ilgili geleneksel belirleyiciler hala anahtar statüdedir ve dünya çapındaki DYY akışlarının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu bağlamda doğal kaynakların mevcudiyeti, tipik olarak dünya piyasasına yapılan ihracatlar çerçevesinde **doğal kaynak arayan DYY** için temel belirleyicilerden biri olmaya devam etmektedir (Noorbakhsh vd., 1999: 6) (Bkz: Tablo 4).

1.7.2.2. İşgücü Maliyetleri

DYY'lerin belirleyicileri arasında en tartışmalı olanı işgücü maliyetleri bağlamında ücretlerdir. Ucuz işgücünün yabancı yatırımlar açısından olumlu bir etkiye sahip olduğu genel kabul gören görüştür. Özellikle emek yoğun endüstrilerde dış yatırım yapmak isteyen firmalar ücretlerin nispeten düşük olduğu ülkelerde yatırım yapma eğilimindedirler (Agun, 2008: 208). Bu bağlamda, işgücü verimliliğine göre ayarlanmış işgücü maliyetleri etkinlik arayan DYY'ler için maliyet unsuru açısından bir belirleyici olarak kabul edilebilir (Bkz: Tablo 4). Diğer yandan, düşük maliyetli vasıfsız emeğin, doğal kaynak arayan DYY'ler için cazip bir faktör olduğu düşünüldüğünde, işgücü maliyetlerinin **doğal kaynak arayan DYY'lerin** de iktisadi belirleyicilerinden biri olduğu söylenebilir (Bkz: Tablo 4).

Ücretlerin DYY'ler üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu savunan görüşler de vardır. Bu görüşlerin ilki, ücretlerin üretim maliyetlerinin içerisindeki payının düşürülmesi üzerinde durmaktadır. Bundan dolayı ücretlerin yabancı yatırımlar için teşvik edici özelliği de giderek azalmaktadır. Diğer görüş ise, ücretlerin yabancı yatırımlar açısından dikkate alınması için sadece ücretlerin değil işgücü verimliliğinin de göze alınması gerektiği yönündedir (Candemir, 2009: 670).

1.7.2.3. Piyasa Büyüklüğü ve Potansiyeli

Piyasa büyüklüğü, diğer adıyla piyasa hacmi, ev sahibi ülkenin kişi başına düşen GDYH'sı ile ölçülmektedir. Piyasa büyüklüğü hipotezi, ölçek ekonomisinden yararlanabilme ve kaynakların etkin bir şekilde kullanımı için büyük bir piyasanın gerekli olduğu görüşünü savunmaktadır (Eitman vd. 2001'den Aktaran, Kurtaran, 2007: 374). DYY'ler ile piyasa hacmi arasında yakın bir ilişki vardır. Çünkü yeterli büyüklükteki bir piyasa, dış yatırımcıya tatmin edici bir satış düzeyi sağlar ve bundan dolayı da dış yatırımcı, o piyasanın bulunduğu bölgeye olan yatırımını artırır (Lim, 2001: 12). Bu bağlamda, piyasa ile ilgili önemli göstergelerden olan piyasa hacminin ve potansiyelinin, **pazar arayan DYY'lerin** iktisadi belirleyicilerinden biri olduğu söylenebilir.

1.7.2.4. Ekonomik Bütünleşme

Ekonomik bütünleşme kavramı ticari bütünleşmeden (dış ticarete ticaretin önündeki engellerin kaldırılması) başlayarak faktör bütünleşmesine (ülkeler arasında faktör dolaşımının serbestleşmesi), siyasal bütünleşmeye (ulusal anlamda ekonomik politikaların birbirine yakınsanması) ve sonuç olarak tam bütünleşmeye uzanan bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç beraberinde ölçek ekonomilerinden yararlanabilmeyi, rekabet gücünü yükseltmeyi, teknolojik gelişme sürecini hızlandırmayı, piyasaları genişletmeyi ve yatırımları teşvik edici unsurları beraberinde getirmektedir (Ak, 2009: 65). Bu bağlamda, ekonomik bütünleşme ve entegrasyon hareketleri bölgesel ve küresel pazarlara erişim açısından **piyasa arayan DYY'lerin** iktisadi belirleyicilerinden biri olarak kabul edilebilir (Bkz: Tablo 4). Aynı zamanda ekonomik bütünleşme çerçevesinde ölçek ekonomilerinden faydalanabilmek adına bölgesel entegrasyon alanlarına üyelik de iktisadi belirleyicilerden biri olarak düşünülebilir ve **etkinlik arayan DYY'ler** için belirleyici konumunda olabilir (Bkz: Tablo 4).

1.7.2.5. Girdi Maliyetleri

Nakliye ve ara mallar gibi girdi maliyetleri de DYY'nin iktisadi belirleyicileri arasında yer almaktadır. DYY kararı alan firma, yerinde üretim yaparak, talep ettiği üretim faktörüne daha yakın olmayı tercih ederek, ara mallara erişimi kolaylaştırmak ve ulaşım açısından maliyetleri minimize edebilmek adına üretim maliyetlerinde avantaj sağlamak istemektedir. Bu açıdan ev sahibi ülkenin ulaşım maliyetleri açısından avantajlı konumu, dış yatırımcı için önemli bir belirleyicidir (Özcan ve Arı, 2010: 66). Bu bağlamda, etkinlik arayan DYY'nin, maliyetleri ön planda tuttuğu dikkate alındığında, girdi maliyetlerinin **etkinlik arayan DYY'nin** iktisadi belirleyicilerinden biri olduğu söylenebilir (Bkz: Tablo 1).

1.7.2.6. Dışa Açıklık

Bir ülkenin dışa açıklık derecesi genellikle, dış ticaret hacmi (ihracat+ithalat) / GSMH oranı ile ölçülmektedir. Yapılan araştırmalar dışa açıklık derecesinin DYY üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğu yönünde sonuçlar ortaya koymuştur. Buna göre dışa açıklık derecesi arttıkça ülkeler daha fazla DYY çekebilmektedirler (Yapraklı, 2006: 66). Bu bağlamda, piyasa için sağlam göstergelerden biri olan dışa açıklık, **piyasa arayan DYY'lerin** iktisadi belirleyicilerinden biri olarak kabul edilebilir (Bkz: Tablo 4).

1.7.2.7. Vasıflı Emeğin Varlığı ve Potansiyel Büyüklüğü

Emek artık maliyeti minimize edilmesi gereken bir potansiyel olarak değil, potansiyeli en yüksek seviyeye çıkarmak için bir kaynak olarak görülüyor. Gerçekten de mavi yakalı ve beyaz

yakalı işçiler arasındaki ayırım, bazı iş kollarında giderek artmaktadır. Zira, bilgi odaklı becerileri olan çalışanlara artan oranda bir vurgu yapılmaktadır. DYY bazında vasıflı emeğin varlığı açısından diğer bir ima ise, temel eğitimin işçiler için ön koşul haline gelmesi nedeniyle, üretim için istihdam edilecek işçilerin işe alımının daha seçici olacağı ve işe alım standartlarının daha yüksek olacağı, böylece çalışanın eğitiminden, becerisinden tam olarak faydalanabilmek yönündedir (Noorbakhsh vd., 1999: 12).

Genel olarak, düşük maliyetli vasıfsız işgücünün varlığı, gelişmekte olan ülkelerde DYY'nin belirgin bir belirleyicisidir. Ancak, DYY zamanla emek yoğun, düşük maliyetli, düşük vasıflı üretimden daha çok sermaye, bilgi ve beceri yoğun endüstrilere, üretimde emek içeriğini azaltan ve bilgi içeriğini artıran yeni teknolojik gelişmelere odaklanır. Bu sebeple, çok uluslu şirketler için iyi eğitilmiş bir emek havuzunun varlığı, düşük işçilik maliyetlerine göre kendiliğinden giderek daha cazip hale gelmiştir. Bu bağlamda, DYY çekmeyi hedefleyen bir ülke, en azından işgücü içindeki asgari eğitim ve yeterlilik düzeyine ilişkin olarak çok uluslu şirketlerin beklentilerini karşılamalıdır. Dolayısıyla bir ülke, sofistike faaliyetlere ya da daha yüksek katma değerli fonksiyonlara yatırım peşinde koşuyorsa, insan kaynaklarına, gerekli uzmanlık becerilerine ve dolayısıyla da vasıflı bir emek potansiyeline sahip olmalıdır (De Mello: 1997: 6). Bu bağlamda, vasıflı emeğin varlığı ve potansiyel gücünün **stratejik varlık arayan DYY'nin** iktisadi belirleyicilerin biri olduğu söylenebilir (Bkz: Tablo 4).

1.7.2.8. Teknoloji, Yenilik ve Ar-Ge'ye Dayalı Faaliyetler

Teknoloji, yenilikçi yetenekler ve beceriler, firmalar ve ülkeler için temel rekabet gücü kaynaklarıdır. Firmaların rekabet gücünü artırmak için **yeni veya geliştirilmiş ürün** ve ürünün tüm aşamalarında **Ar-Ge yoluyla yapılan yenilikler** önemli belirleyicilerdir. Dünya çapında araştırma alt yapısının ve vasıflı iş gücünün mevcudiyetinin yanı sıra, ulusal inovasyon sistemi, yeni farklı firmalar ve diğer **“bilgi üreten ve dağıtan kuruluşlar”** (üniversiteler ve araştırma merkezleri, danışmanlar, endüstriyel dernekler vb.) arasındaki etkileşimin ve iş birliğinin derecesi de önemli belirleyicilerdendir (Noorbakhsh vd., 1999: 6) ve **stratejik varlık arayan-varlık çoğaltan DYY** için birer cazibe faktörüdür (Bkz: Tablo 4).

1.8. Amacına Göre DYY'yi Etkileyen Temel İktisadi Faktörler

Amacına göre DYY'ler yukarıda da değinildiği üzere doğal kaynak, etkinlik, piyasa ve stratejik varlık arayan DYY'ler olarak 4 kategoride ele alınmaktadır. Tablo 4'te amacına göre DYY'leri etkileyen iktisadi faktörler sınıflandırılarak gösterilmiştir.

Tablo 4: Amacına Göre DYY Türlerinin İktisadi Belirleyicileri

YATIRIM AMACINA GÖRE DYY	EKONOMİK BELİRLEYİCİLER
Doğal Kaynak Arayan DYY	<ul style="list-style-type: none">• Hammaddeler• Düşük maliyetli vasıfsız emek
Etkinlik Arayan DYY	<ul style="list-style-type: none">• İşgücü verimliliğine göre ayarlanmış kaynak ve varlıkların maliyeti• Nakliye ve ara mallar gibi diğer girdi maliyetleri• Ölçek ekonomileri için bölgesel bir entegrasyon alanına üyelik
Piyasa Arayan DYY	<ul style="list-style-type: none">• Piyasa büyüklüğü• Piyasanın büyüme potansiyeli• Bölgesel ve küresel piyasalara erişim• Ülkeye özgü tüketici tercihleri• Piyasaların yapısı• Yerli iş hayatının gücü
Stratejik Varlık Arayan DYY	<ul style="list-style-type: none">• Vasıflı emeğin varlığı• Kaliteli üniversite ve araştırma enstitüleri• Nitelikli işçi arzının potansiyel büyüklüğü• Teknik beceri, pazarlama ağları, yenilikçi kapasite, iş ve kültürel tutumlar, kümelenmeleri içeren varlıklar, teknolojik adaptasyon• Ar-Ge ve DYY'lerde kümeler ve kritik büyüklükler

Kaynak: Loewendahl ve Ertugal, 2001: 17

İKİNCİ BÖLÜM

2. İKTİSADİ SEKTÖRLER VE DYY

2.1. İktisadi Sektörler

2.1.1. İktisadi Sektör Kavramı

İktisadi sektör, işletmelerin aynı veya benzer ürün ya da hizmeti paylaştığı ekonomik alandır. Ortak faaliyetlerin yürütüldüğü ve ortak çalışma özelliklerinin paylaşıldığı bir endüstri veya pazar olarak da düşünülebilir. Bu bağlamda, ekonominin sektörel analizi ekonomiyi sınıflandırıp parçalara ayırarak, ekonominin bir bütün olarak daha derinlemesine analiz edilmesini sağlayacaktır (Berber, 2006: 120).

2.1.2. Genel İktisadi Sektörler

Genel iktisadi sektörler tarım, sinai ve hizmetler sektörü olarak 3 ana grupta incelenmektedir. 3 ana grupta incelenen bu sektörler kendi içerisinde alt sektör gruplarına ayrılmaktadır.

2.1.3. Ayrıntılı İktisadi Sektörler

Aşağıda Tablo 5'te ayrıntılı iktisadi sektörler açıklanmıştır. Ayrıntılı iktisadi sektörlerin ardından spesifik olarak imalat sanayi alt dalları gösterilmiştir.

Tablo 5: Ayrıntılı İktisadi Sektörler

AYRINTILI İKTİSADİ SEKTÖRLER		
TARIM SEKTÖRÜ	SINAI SEKTÖRLER	HİZMETLER SEKTÖRÜ
Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık	<ul style="list-style-type: none">• Madencilik ve Taşocaklığı• İmalat• Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı• Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	<ul style="list-style-type: none">• İnşaat• Toptan ve Perakende Ticaret• Ulaştırma ve Depolama• Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri• Bilgi ve İletişim• Finans ve Sigorta Faaliyetleri• Gayrimenkul Faaliyetleri• Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler• İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri• Kamu Yönetimi ve Savunma Zorunlu Sosyal Güvenlik• Eğitim• İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri• Uluslararası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Ayrıntılı iktisadi sektörler bazında imalat sanayi alt sektörleri Tablo 6'daki gibidir:

Tablo 6: İmalat Sanayi Alt Sektörleri

İmalat Sanayi Alt Sektörleri
Gıda Ürünleri ve İçecek
Tütün Ürünleri
Tekstil Ürünleri
Giyim Eşyası
Dabaklanmış Deri, Bavul, El Çantası, Saraciye ve Ayakkabı
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya Hariç); Hasır vb. Örülerek Yapılan Maddeler
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri
Basım ve Yayımlar; Plak, Kaset vb.
Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Atıklar
Kimyasal Madde ve Ürünler
Plastik ve Kauçuk Ürünleri
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler
Ana Metal Sanayi
Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizatı Hariç)
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazlar
Radyo, Televizyon, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları
Tıbbi Aletler; Hassas Optik Aletler ve Saat
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar
Diğer Ulaşım Araçları
Mobilya ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Ürünler

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2010: 26

Bu bağlamda, imalat sanayi kendi içerisinde yüksek katma değerli ve düşük katma değerli imalat sanayi olarak iki grupta sınıflandırılmaktadır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2015: 41).

2.1.3.1. Yüksek Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler

Yüksek katma değerli imalat sanayini, Bilim, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yüksek teknoloji ve orta yüksek teknoloji olarak iki grupta incelemektedir. Tablo 7’de yüksek ve orta yüksek katma değerli imalat sanayinde alt sektörler birleştirilmiştir.

Tablo 7: Yüksek Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler

Temel Eczacılık Ürünlerinin ve Eczacılığa Ait Malzemelerin İmalatı	Yüksek Teknoloji-Yüksek Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler
Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ürünlerinin İmalatı	
Hava ve Uzay Araçları ve İlgili Makinelerin İmalatı	
Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	Orta Yüksek Teknoloji- Orta Yüksek Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler
Silah ve Mühimmat (Cephane) İmalatı	
Elektrikli Teçhizat İmalatı	
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat İmalatı	
Motorlu Kara Taşıtı, Treyler (Römork) ve Yarı Treyler (Yarı Römork İmalatı)	
Demiryolu Lokomotifleri ve Vagonlarının İmalatı	
Askeri Savaş Araçlarının İmalatı	
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Ulaşım Araçlarının İmalatı	
Tıbbi ve Dişçiliğe Ait Araç ve Gereçlerin İmalatı	

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2010: 29-30

2.1.3.2. Düşük Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler

Düşük katma değerli imalat sanayini, Bilim, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı orta düşük teknoloji düşük teknoloji olarak iki grupta incelemektedir. Tablo 8’de düşük ve orta düşük katma değerli imalat sanayinde alt sektörler birleştirilmiştir.

Tablo 8: Düşük Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler

Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	Orta Düşük Teknoloji- Orta Düşük Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	
Ana Metal Sanayi	
Metal Yapı Malzemeleri, Tanklar, Rezervuarlar ve Buhar Jeneratörleri	
Diğer Fabrikasyon Metal Ürünlerin İmalat, Metal İşleme Hizmeti Faaliyetleri	
Gemi ve Tekne Yapımı	
Gıda Ürünlerinin İmalatı	
İçeceklerin İmalatı	
Tütün Ürünleri İmalatı	
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	Düşük Teknoloji- Düşük Katma Değerli İmalat Sanayinde Alt Sektörler
Giyim Eşyalarının İmalatı	
Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	
Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç); Saz, Saman ve Benzeri Malzemelerden Örülerek Eşya İmalatı	
Kâğıt ve Kâğıt Ürünlerinin İmalatı	
Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	
Mobilya İmalatı	
Mücevherat, Bijuteri Eşyaları ve İlgili Ürünlerin İmalatı	
Müzik Aletleri İmalatı	
Spor malzemeleri İmalatı	
Oyun ve Oyuncak İmalatı	
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat	

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2010: 29-30

Tablo 9’da iktisadi sektörler ve amacına göre DYY türlerinin iktisadi belirleyicileri birleştirilmiştir. Bu bağlamda doğal kaynak arayan, pazar(piyasa) arayan, etkinlik arayan ve stratejik varlık arayan DYY’nin özellikle hangi sektörlere geldiği Tablo 9’da gösterilmiştir. Diğer yandan, stratejik varlık arayan DYY elbette diğer sektörleri de tercih edebilir. Ancak bu çalışmada stratejik varlık arayan DYY’nin özellikle yüksek katma değerli imalat sanayini tercih ettiği varsayımı yapılmıştır. Yapılan birçok çalışma (UNCTAD (1998), Chudnovsky ve Lopez (1999), Meyer (2015), Elia ve Santangelo (2012) vb.) stratejik varlık arayan DYY’nin teknoloji tabanlı, yüksek katma değer yaratan sanayiye tercih ettiği üzerinde durmuştur.

Tablo 9: Amacına Göre DYY'nin İktisadi Belirleyicileri İle İktisadi Sektörlerin Birleştirilmesi

YATIRIM AMACINA GÖRE DYY'LER	SEKTÖRLER	EKONOMİK BELİRLEYİCİLER
DOĞAL KAYNAK ARAYAN DYY'LER	İmalat Sektörü Madencilik Ve Taş ocakçılığı Elektrik, Gaz, İnşaat, Su Temini Atık Yönetimi Toptan ve Perakende Ticaret Tarım Sektörü Gıda Üretimi	<ul style="list-style-type: none"> • Hammaddeler • Düşük maliyetli vasıfsız emek
ETKİNLİK ARAYAN DYY'LER	İmalat Sektörü Madencilik Ve Taş ocakçılığı Elektrik, Gaz, İnşaat, Su Temini Atık Yönetimi Gıda Sektörü Hizmetler Sektörü Ulaştırma-Taşımacılık, Depolama Danışmanlık Hizmetleri Toptan Ve Perakende Ticaret	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücü verimliliğine göre ayarlanmış kaynak ve varlıkların maliyeti • Nakliye ve ara mallar gibi diğer girdi maliyetleri • Ölçek ekonomileri için bölgesel bir entegrasyon alanına üyelik
PİYASA ARAYAN DYY'LER	İmalat Sektörü Otomotiv-Yan Sanayi İnşaat Hizmetler Sektörü Finans ve Sigorta Faaliyetleri Gayrimenkul Faaliyetleri İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetler Toptan Ve Perakende Ticaret	<ul style="list-style-type: none"> • Piyasa büyüklüğü • Piyasanın büyüme potansiyeli • Bölgesel ve küresel piyasalara erişim • Ülkeye özgü tüketici tercihleri • Piyasaların yapısı • Yerli iş hayatının gücü
STRATEJİK VARLIK ARAYAN DYY'LER	İmalat Sektörü Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri İle Malzemelerinin İmalatı Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı Makine ve Teçhizat İmalatı Ana Metal Sanayi İmalatı Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol İmalatı Hizmetler Sektörü Mesleki, Bilimsel Ve Teknik Faaliyetler Bilgi, Yenilik ve Ar-Ge Faaliyetleri Finans ve Sigorta Faaliyetleri	<ul style="list-style-type: none"> • Vasıflı emeğin varlığı • Kaliteli üniversite ve araştırma enstitüleri • Nitelikli işçi arzının potansiyel büyüklüğü • Teknik beceri, pazarlama ağları, yenilikçi kapasite, iş ve kültürel tutumlar, kümelenmeleri içeren varlıklar, teknolojik adaptasyon • Ar-Ge ve DYY'lerde kümeler ve kritik büyüklükler

2.2. Türkiye'nin Yüksek Katma Değerli İmalat Sanayine Gelen DYY İçin SWOT Analizi

Yüksek katma değerli imalat sanayine ivme kazandırmak bağlamında, üretimde yerli katma değerini yükseltilmesi, sürdürülebilir üretime olanak sağlayan daha yüksek teknolojiye bir üretim desenine geçilmesi ve küresel değer zincirinin daha üst basamaklarına çıkılması imalat sanayinin karşı karşıya olduğu en önemli konulardır. Bu alanlarda gerçekleşecek gelişmelerle sektör içi verimlilik düzeylerinin artması; rekabet gücü daha yüksek, ithalat bağımlılığı daha düşük ve dünya piyasalarında ihracat payını yükseltebilen bir üretim yapısına ulaşılabilmesi mümkün olabilecektir (Bilim, T.C., 2018: 22). Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde yüksek katma değerli imalat sanayinde yeni stratejik varlık arayan DYY'lerin iktisadi belirleyicileri açısından Türkiye için güçlü-zayıf, fırsat-tehdit unsurları ele alınarak bir SWOT analizi yapılacaktır.

2.2.1. Güçlü Yanları

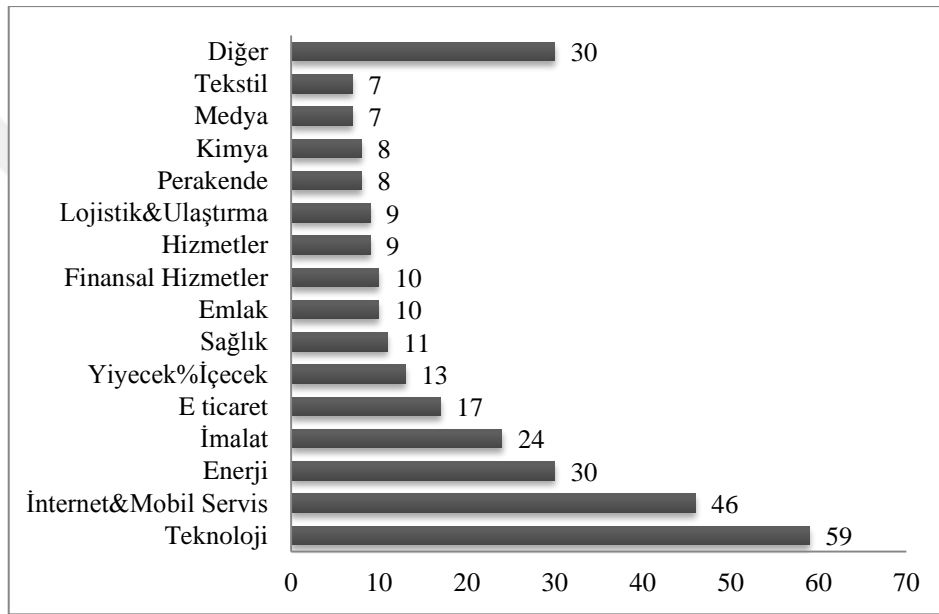
• Yüksek katma değerli imalat sanayi kapsamında yatırımları özendirici teşvik sisteminin varlığı Türkiye'nin sahip olduğu güçlü yanlardan biridir. Özellikle stratejik varlık arayan DYY'ler bağlamında, 2012 yılında Hazine Müsteşarlığı tarafından yayınlanan Yatırım Teşvik Kararnamesinde, Türkiye aşağıdaki özendirici teşvikleri kullanmaktadır;

- Yabancı yatırımcı ihtiyaç duyduğu yabancı personeli istihdam edebilmektedir.
- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay mecburiyeti kaldırılmış olup, tescil yaptırılması yeterli görülmektedir.
- Teşvik unsurları kapsamında yatırım teşvik belgesi verilmektedir. Yatırım teşvik belgesi, yüksek katma değerli yatırımlara destek vermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücü sağlamak için yatırımların devlet tarafından desteklenmesi için verilen bir belgedir.
- Teşvik belgeleri kapsamında illerin gelişmişlik düzeylerine göre vergi indirim, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi, gümrük vergisi muafiyeti ve KDV istisnası sağlanmaktadır.

• Türkiye'nin sahip olduğu stratejik lokasyon bir diğer güçlü unsurlardan biridir. Türkiye, Asya ve Avrupa arasında yer almakta ve iki kıta arasında bir bağ kurulmasını sağlamaktadır. Diğer yandan, bölgedeki büyük havayolu merkezleri olarak, İstanbul ve Ankara havaalanları, Avrupa, Batı ve Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika'daki başkentlere maksimum 4 saatlik direkt uçuşla pratik bir seyahat rotası sunmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin coğrafi konumu ve lojistik yetenekleri, ticaret yollarının kesişiminde benzersiz konumu ve hızla gelişen yatırım ortamı, Türkiye'nin stratejik ve bölgesel önemine katkıda bulunan başlıca faktörlerdir.

- Türkiye serbest ticaret anlaşmaları kapsamında önemli adımlar atmıştır. Stratejik varlık arayan DYY bağlamında yüksek katma değerli imalat sanayi çerçevesinde ele alınabilecek, 2017 yılında imzalanan bazı birleşme ve satın alma şeklinde gerçekleşen ticaret anlaşmaları Grafik 2'deki gibidir. Grafik 2'ye göre 2017 yılında en çok teknoloji ve internet- mobil servis alt sektörlerinde ticaret anlaşması yapılmıştır. En çok ticaret anlaşması yapılan alt sektörlerin katma değeri yüksek sektörler içerisinde yer alması, Türkiye'nin stratejik varlık arayan DYY'ler kapsamında tercih edilmesi açısından güçlü yönlerinden biri olduğu söylenebilir.

Grafik 2: 2017 Yılında Sektöre Göre Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gerçekleşen Ticaret Anlaşması Sayısı



Kaynak: Deloitte Annual Turkish M&A Review 2017

- Ar-Ge Kanunu kapsamında yatırımcıya sunulan teşvikler de diğer güçlü yönlerden birisidir. 29797 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Ar-Ge'ye yönelik kanun kapsamında yukarıda açıklanan yatırımları özendirici teşvik sisteminin yanı sıra, yatırımcıya gerekli şartları sağladığı takdirde (Ar-Ge merkezlerinde en az 15 ve tasarım merkezlerinde ise en az 10 personelin istihdam edilmesi vb.) aşağıdaki gibi bazı avantajlar da sunulmaktadır;

- Ar-Ge harcamalarının %100'ünün vergi matrahından düşülmesi
- Çalışanlar için gelir stopaj vergisi muafiyeti
- İşverenler için %50 oranında sosyal güvenlik primi muafiyeti
- Düzenlenecek evraklarda damga vergisi muafiyeti
- Ar-Ge projeleri kapsamında ithal edilen ürünler için gümrük vergisi muafiyeti
- Yeni bilim adamlarına 500.000 TL'ye kadar teknoloji girişim sermayesi

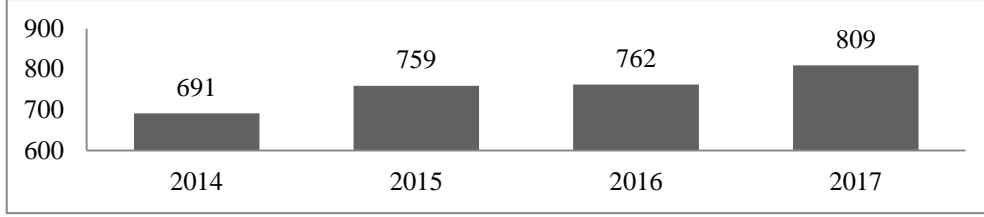
➤ Kamu kurumları ve uluslararası kuruluşlar tarafından hibe edilen belirli fonların vergi matrahından düşülmesi

• Türkiye’de mevcut olan akreditasyon sistemi önemli güçlü yönlerden biridir. Türkiye’de Uygunluk değerlendirmesi faaliyetlerini akredite etmek için 4 Kasım 1999 tarihinde yayımlanan 4457 sayılı Kanunla Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) kurulmuştur. TÜRKAK’ın kurulmasındaki amaç Türkiye’de bulunan ve teknik düzenlemelere konu olan ürün güvenliği, kalite, deney, muayene ve belgelendirme çalışmaları yapan laboratuvar ve belgelendirme kuruluşlarının yeterliliklerini tescil etmek ve uluslararası geçerliliklerini sağlamaktır. Türkiye’nin uygunluk değerlendirme alanının disipline edilmesi ile akredite edilen uygunluk değerlendirme kuruluşlarından alınan belgelerle teknik engeller ortadan kalkmaktadır ve akredite kuruluşlardan alınan belgelerin ve raporların tanınması uluslararası ticareti kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de akreditasyon sisteminin varlığı, Türkiye’nin sahip olduğu güçlü yönlerden birisi olarak kabul edilebilir (İstanbul Sanayi Odası).

• Mesleki ve teknik eğitim, Türkiye’de son yıllarda önemi vurgulanan bir alandır ve Türkiye bu alandaki gücünü giderek artırmaktadır. Mesleki Yeterlilikler Kurumu’nun kurulması, MEGEP Projesi ile modüler sisteme geçilmesi ve projelerin geliştirilmesi ve Koç Topluluğu gibi birçok özel sektör kuruluşunun destekleri ile ekonomik ve sosyal kalkınma yolunda eğitimin, özellikle mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Bu bağlamda, son dönemde Koç Holding’den bir çözüm adımı olarak “Meslek Lisesi Memleket Meselesi” projesi de Türkiye’de mesleki eğitim olanaklarının ilerlemesi ve bu kapsamda yapılan çalışmaların varlığına örnek olarak gösterilebilir (Gezgüç, y.y: 49).

• Türkiye, imalat sanayiye geliştirmek adına üstün nitelikli bir işgücüne sahiptir. 2011-2012 öğretim yılında 68.000’den fazla öğrenci mesleki eğitim kurumlarından ve üniversitelerden mezun olmuştur. Bu öğrenciler, Türkiye’nin seçkin üniversitelerinde özellikle imalat ve imalatla ilgili sektörler için özel olarak eğitilmişlerdir. Diğer yandan, Türkiye’de imalatta hem teorik hem de uygulamalı çalışmaları öğretmek için özel olarak tasarlanmış birçok bölüm bulunmaktadır. İmalat sanayi ile ilgili bölümler tekstil üretimi, elektrik-elektronik, kimya mühendisliği, imalat mühendisliği, petrol çalışmaları, endüstriyel çalışmalar, mekatronik vb. içermektedir. Grafik 3’e göre imalat sanayi ve bilgi iletişim sektörlerinde istihdam edilen yükseköğrenim mezun sayısı giderek artmaktadır.

Grafik 3: 2014-2017 Bilgi ve İletişim ve İmalat Sanayi Sektörlerinde İstihdam Edilen Yükseköğrenim Mezunu Sayısı (Bin Kişi)



Kaynak: Yazar tarafından Türkiye İstatistik Kurumu'ndan derlenmiştir.

- Tasarrufların yüksek katma değerli yatırımlara yönlendirilmesi, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve Ar-Ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirerek, DYY'leri artırmak, bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile Ar-Ge faaliyetlerini desteklemek amacıyla “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” 16.07.2009 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar da Türkiye’nin katma değeri yüksek imalat sanayine ve Ar-Ge yoğun faaliyetlere önem verdiğini ve bu bağlamdaki çalışmalara devam ettiğini göstermektedir.

- Türkiye bilişim alt yapısının güçlü olması ile de dikkat çekmektedir. Türkiye, stratejik varlık arayan DYY bağlamında yüksek katma değerli imalat sanayi çerçevesinde ele alınabilecek bilgi-iletişim sektöründe bilişim alt yapısının güçlenmesi adına önemli adımlar atmış ve bunda da başarılı olmuştur. Örneğin E-devlet projesi, Türk hükümetinin vatandaşlarına çevrimiçi hizmet sunması için başlattığı son teknoloji yazılım çözümlerine dayanan büyük bir dönüşüm projesidir. Proje için yeni hizmet alanlarının geliştirilmesi, yazılım pazarı için önemli bir fırsattır. Diğer yandan FATİH projesi ile gerekli alt yapıyı sağlamak için çok sayıda yazılım uygulaması geliştirilmiştir. Proje, Microsoft, Google, Intel, Apple, Blackberry gibi küresel yazılım devlerinin dikkatini çekmiş ve pek çokları da projeye katılma konusundaki ilgilerini beyan etmişlerdir. Bu mega projelerin yanı sıra, kamu sektöründe talep üzerine çeşitli yüksek bütçeli yazılım altyapısı geliştirme projeleri bulunmaktadır.

- Türkiye’de kimyasal, uzay, endemik ve savunma sanayi ürünlerinde kaydedilen aşamalar da bir diğer güçlü yanlardan biridir. Örneğin Türkiye’nin 1970’li yıllardan bugüne savunma harcamalarında yaptığı artışlar ve bu alanda kendi kendine yetebilme politikası izlemesi büyük avantajlardan biridir. Diğer yandan uzay sanayi açısından, örneğin Bursa’da kurulma çalışmaları yapılan Gökmen Uzay, Havacılık ve Eğitim Merkezi’nin Avrupa’da en iyi, dünyada ise ilk 5 uzay ve havacılık merkezlerinden biri olacağı öngörülmektedir.

2.2.2. Zayıflıkları

• Türkiye’de yüksek katma değerli imalat sanayinin ihracat içerisindeki payının %3 gibi düşük bir rakamda olması mevcut zayıflıklardan biri olarak kabul edilebilir.

• Türkiye’nin kurumsallaşma açısından zayıf konumu da mevcut zayıflıklar içerisinde yer alabilir.

• Türkiye’de iş süreçlerinde küçük işletmelerin geleneksel yöntemlere bağlı kalarak mevcut teknolojiyi yeterince kullanamaması yüksek katma değerli imalat sanayiye kapsayan tüm alt sektörler için önemli zayıflıklardan biridir.

• Mevzuat ve teknoloji arasındaki uyumsuzluk da bir diğer zayıflık olarak kabul edilebilir.

• Zaman içerisinde yaşanan tüm gelişmelere rağmen, Ar-Ge ve inovasyon için planlanan bütçenin hem miktarının hem de istenilen faydaya dönüşmek üzere etkinliğinin artırılması ihtiyacı devam etmektedir. Özellikle inovasyon temelli ürün üretme aşamasının ticarileştirme sürecinin güçlendirilmesi, teknoloji transferine yönelik ara yüzlerin oluşturulması, girişimcilikte yenilikçilerin geliştirilmesi, kamu alımlarının yerli teknolojilerin geliştirilmesini destekler yapıya kavuşturulması, üretim süreçlerinde verimliliği artıran ve sürdürülebilir üretimi destekleyen teknolojilerin geliştirilmesi, imalat sanayi üretiminde ve ihracat içinde ileri teknoloji sektörlerinin payının artırılması ihtiyacı önemini korumaktadır (Bilim, T.C., 2018: 42).

• KOBİ’lerde nitelikli eleman eksikliği bir diğer zayıflıktır. Şekil 5’te toplam çalışanların %63,5’inin lise altı eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, KOBİ’lerin nitelikli işgücü ihtiyaçlarının ne kadar fazla olduğunu göstermektedir (Yıldırım alp vd., 2014: 19).

Şekil 5: KOSGEB Veri tabanında Kayıtlı İmalat Sanayi KOBİ’lerindeki Çalışanların Eğitim Düzeyi (2007)



Kaynak: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2011: 36

- Nitelikli teknik elemanların başka alanları tercih etmesi de Türkiye'deki mevcut zayıflıklardan bir tanesidir. Örneğin; mühendislik alanında mezun olmuş bir vatandaşın, kendi teknik alanı dışında bankacılık ve hizmet sektörü gibi alanları tercih etmesi Türkiye'de sıkça karşılaşılan bir durumdur.

- Türkiye'de işletmelerde işbaşı eğitimin yetersizliği bir diğer zayıflıktır. Bu zayıflığı ortadan kaldırmak adına OSB (Organize Sanayi Bölgesi)'ler içerisinde mesleki eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir (Bilim, T.C., 2018: 41).

- Türkiye'de firmaların Ar-Ge konusundaki teknik bilgi eksikliği, firmaların Ar-Ge ve yenilikçilik alanlarına uzun vadeli plan yapamamaları ve Ar-Ge'ye ayırdıkları kaynakların yetersiz olması da bir diğer zayıflıktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Ar-Ge ye yaptığı harcamalar dikkate alındığında AB ülkeleri ortalamasına göre çok geride kaldığı görülmektedir. Şöyle ki; TÜİK 2017 verilerine göre Türkiye'nin Ar-Ge/GSYH oranı 0,94 iken AB üyesi 28 ülkenin Ar-Ge/GSYH oranı ortalaması 2,04'tür. Bu durumda Türkiye'nin Ar-Ge harcamaları konusunda yetersiz kaldığı söylenebilir.

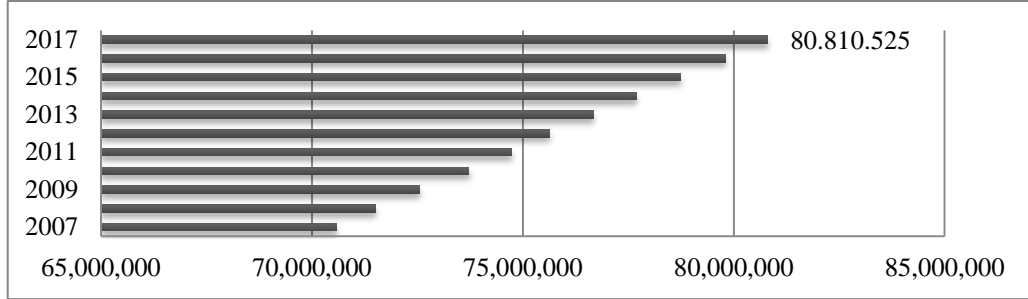
2.2.3 Fırsatları (Potansiyeli)

- Ar-Ge'ye dayalı, katma değeri yüksek markalı ürünlerin üretiminin öncelikli olarak desteklenmesi, Türkiye'nin mevcut potansiyelini kullanması açısından önemli bir unsurdur. Sanayide teknolojik dönüşüm yapmaya yönelik çalışmalar kapsamında, sanayide bilgi ve teknolojiye dayalı yüksek katma değerli yerli üretimin geliştirilmesi amacıyla birçok çalışma yapılmaya başlanmış ve stratejik planlarda teknoloji odaklı faaliyetlere öncelik verilmiştir. Örneğin, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2015-2018 Strateji Hedefi Raporu'nda firmaların orta yüksek ve yüksek teknolojili ürün üretimine yönelmesi amacıyla yatırım destek programlarının başlatılacağını duyurmuştur. Diğer yandan yine aynı raporda Ekonomi Bakanlığı'nın orta yüksek ve yüksek teknolojili ürün üreten yatırımcıların 5. Ve 6. Bölge teşviklerinden yararlanmalarını sağlama, söz konusu ürünlerin üretimi ve ihracat içindeki ağırlığını artırma yönünde çalışmalara başlayacağı duyurulmuştur.

- Türkiye'deki mevcut genç ve dinamik nüfus Türkiye'nin en önemli potansiyellerinden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye gerekli eğitim, beceri, bilgi, uzmanlık ve performansa sahip işgücü ile birlikte, Avrupa'nın en genç nüfusa sahip olan ülkelerinden biridir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2017 verilerine göre nüfusun %65'inden fazlası 24 ila 54 yaş arasında bulunmaktadır ve bu durum Türkiye için devasa ekonomik avantajlardan biridir. Grafik 4'e göre Türkiye nüfusu son 10 yılda giderek artan oranda bir seyir izlemiş ve 2017 yılında 80 milyonu

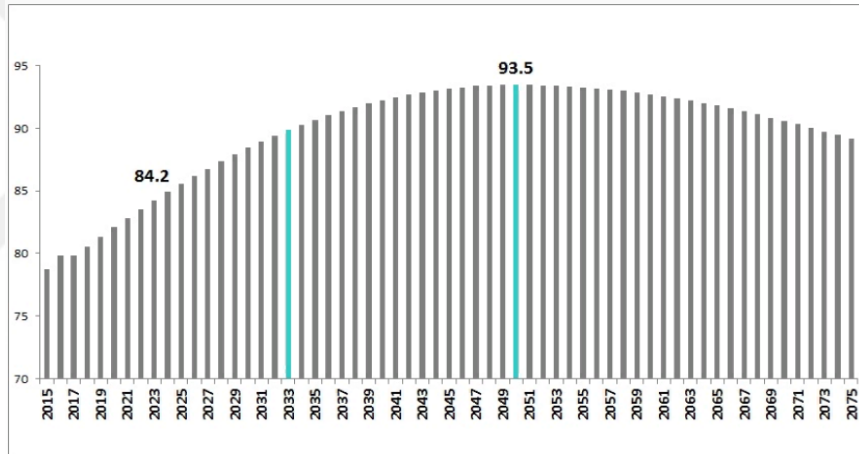
aşmıştır. Diğer yandan Grafik 5'e göre nüfus ile ilgili yapılan tahminler, Türkiye nüfusunun en az 30 yıl daha artan oranda artacağını göstermektedir.

Grafik 4: Türkiye Nüfusu (Toplam-Yıllık)



Kaynak: Yazar tarafından Türkiye İstatistik Kurumu'ndan derlenmiştir.

Grafik 5: Türkiye İçin Nüfus Tahminleri (2015-2075)



Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu-Nüfus İşgücü Göstergeleri

- Türkiye'de Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerini yürütecek nitelikli insan gücü potansiyeli bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'deki başarı ortalaması yüksek, nitelikli öğrenciler bilgi iletişim sektörü ile ilgili lisans ve lisansüstü eğitimi tercih etmektedirler.

- Türkiye'de kamu alımları Ar-Ge ve yenilikçiliği destekleyecek bir potansiyele sahiptir. Bu bağlamda, imalat sanayinde dönüşüm için Onuncu Kalkınma Planı'nda yenilikçilik ve firma becerileri, bölgelerin üretime etkin katılımı, sektörler arası entegrasyon, yeşil teknoloji ve üretim, dış pazar çeşitliliği olarak beş ana odak noktası öngörülmüş ve bu paralelde çalışmalara başlanmıştır. Diğer bir destek mekanizmasına, mühendislik ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi için KOSGEB'in sorumlu kuruluş olduğu mühendislik ve danışmanlık firmalarının desteklenmesi de örnek verilebilir.

- Ülke genelinde üniversite-sanayi işbirliği imkânının bulunması da diğer bir fırsat olarak gösterilebilir. Üniversite-Sanayi İşbirliği Destek Programı kapsamında üniversite/kamu araştırma merkez ve enstitülerindeki bilgi birikimi ve teknolojinin, Türkiye’de yerleşik ve proje sonuçlarını Türkiye’de uygulamayı taahhüt eden kuruluşların ihtiyaçları doğrultusunda, ürüne ya da sürece dönüştürülerek sanayiye aktarılması yoluyla ticarileştirilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Programın uygulama esaslarında Müşteri Kuruluş ve Yürütücü Kuruluş arasında imzalanan sözleşme çerçevesinde mevcut bir ürünün geliştirilmesi, iyileştirilmesi, ürün kalitesi veya standardının yükseltilmesi veya maliyet düşürücü nitelikte yeni tekniklerin, yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi projesi TÜBİTAK ve Müşteri Kuruluş tarafından finansa edilecektir (TÜBİTAK).

- Türkiye’de yeni yeni eğitim müfredatına kazandırılması hedeflenen STEM (Science (Fen)-Technology (Teknoloji)-Engineering (Mühendislik)-Mathematics (Matematik)) projeleri de Türkiye’nin mevcut insan kaynağı adına potansiyel güçlerinden biri olarak kabul edilebilir. STEM projeleri Amerika’da ve Avrupa’da birçok ülkenin eğitim müfredatını şekillendiren, inovasyon temelinde çocukların küçük yaşta sahip olduğu “yaratıcılığı” kullanarak, destekleyerek, tetikleyerek problem odaklı çalışmaya teşvik eden bir eğitim sistemidir. Bu eğitim sistemi öğrencilerin üretim, buluş yapma bilgi ve becerileri kazandırmayı hedefleyen bir eğitim sistemi olmakla birlikte, STEM eğitimi almış bireylerin iş dünyasına girdiklerinde de bu beceri sayesinde iş hayatının istediği niteliklere kolay uyum sağlayabilmesini ve bu sayede ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunması beklenen bir sistemdir. Milli Eğitim Bakanlığı da YEĞİTEK (Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü) öncülüğünde bu eğitim sistemini benimsemekte ve desteklemektedir. STEM projeleri kapsamında 2016 yılında yayımlanan STEM Eğitim Raporu’nda STEM Eğitimi merkezlerinin kurulması, araştırmalarının yapılması, öğretmenlerin bu yaklaşıma yönelik yetiştirilmesi, öğretim programlarının STEM’e göre güncellenmesi ve okullarda gerekli ortamların oluşturulması için ders materyallerinin sağlanması gibi başlıkların altı çizilmiştir.

- Kalkınma ajanslarının Sanayi Stratejisiyle uyumlu stratejiler oluşturma potansiyelinin varlığı Türkiye için bir diğer fırsat olarak gösterilebilir.

- Türkiye’nin kamu borcu/GSYH hâsıla oranının AB ülkelerine göre çok daha düşük olması da yatırımcı için diğer bir fırsat olarak düşünülebilir. Tablo 10’a göre 2010-2017 yılları arasında Türkiye’nin kamu borcu/GSYH oranı AB üyesi ülkelere göre büyük oranda düşüktür. Diğer yandan, Maastricht Kriterlerinde borç stoku/GSYH oranının %60 olduğu düşünüldüğünde AB ortalamasının yaklaşık %80’lerde seyretmesi ve Türkiye’nin AB ortalamasının çok altında bir rakama ulaşması dikkat çekmektedir.

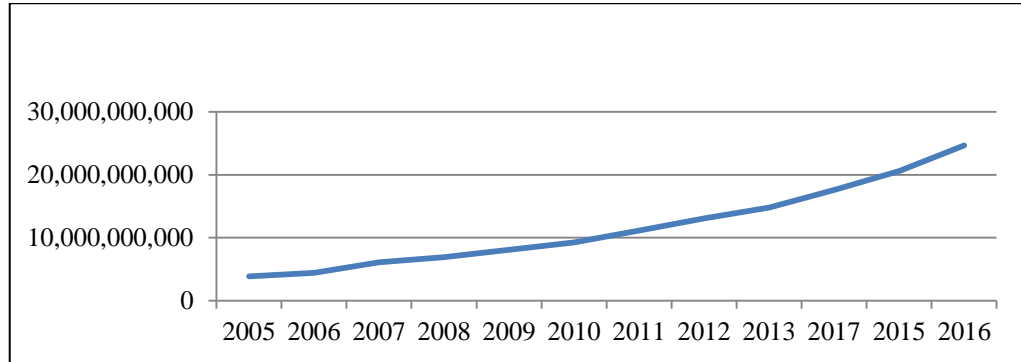
Tablo 10: AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye’de AB Tanımlı Borç Stoku (%)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yunanistan	146,2	172,1	159,6	177,4	178,9	176,8	180,8	178,6
İtalya	115,4	116,5	123,4	129	131,8	131,5	132	131,8
Portekiz	96,2	111,4	126,2	129	130,6	128,8	129,9	125,7
Belçika	99,7	102,6	104,3	105,5	107	106,1	105,9	103,1
İspanya	60,1	69,5	85,7	95,5	100,4	99,4	99	98,3
Kıbrıs	56,3	65,7	79,7	102,6	107,5	107,5	106,6	97,5
Fransa	85,3	87,8	90,6	93,4	94,9	95,6	96,6	97
Birleşik Krallık	75,6	81,3	84,5	85,6	87,4	88,2	88,2	87,7
Avusturya	82,7	82,4	81,9	81,3	84	84,6	83,6	78,4
Hırvatistan	57,3	63,8	69,4	80,5	84	83,8	80,6	78
Macaristan	80,2	80,5	78,4	77,1	76,6	76,7	76	73,6
Slovenya	38,4	46,6	53,8	70,4	80,3	82,6	78,6	73,6
İrlanda	86,1	110,3	119,6	119,4	104,5	76,9	72,8	68
Almanya	80,9	78,6	79,8	77,5	74,7	71	68,2	64,1
Finlandiya	47,1	48,5	53,9	56,5	60,2	63,5	63	61,4
Hollanda	59,3	61,6	66,3	67,8	68	64,6	61,8	56,7
Slovakya	41,2	43,7	52,2	54,7	53,5	52,3	51,8	50,9
Malta	67,5	70,1	67,8	68,4	63,8	58,7	56,2	50,8
Polonya	53,1	54,1	53,7	55,7	50,3	51,1	54,2	50,6
İsveç	38,6	37,9	38,1	40,7	45,5	44,2	42,1	40,6
Türkiye	42,3	39,1	36,2	36,1	33,9	28,6	27,5	28,5

Kaynak: Yazar tarafından Eurostat ve Hazine Müsteşarlığı’ndan derlenmiştir.

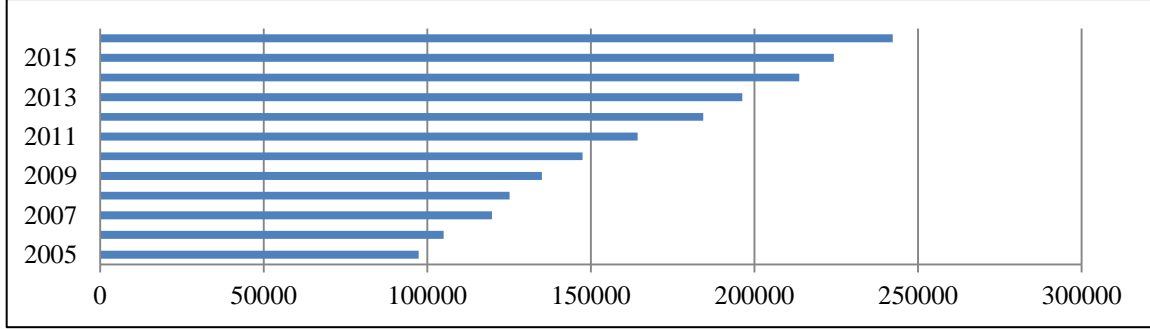
• Ar-Ge harcamalarının yıldan yıla artış göstermesi, Ar-Ge faaliyetlerindeki yükseköğrenim mezunu araştırmacıların sayısının giderek artması Türkiye’nin Ar-Ge alanındaki potansiyelinin yüksek olduğunu göstermektedir. Grafik 6’ya ve Grafik 7’ye göre Ar-Ge harcamaları ve Ar-Ge faaliyetlerinde istihdam edilen yükseköğrenim mezunu araştırmacı sayısında yıldan yıla artış meydana gelmektedir.

Grafik 6: Türkiye Ar-Ge Harcamaları (TL)



Kaynak: Yazar tarafından Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir.

Grafik 7: 2005-2016 Yılları arası Ar-Ge Faaliyetlerinde İstihdam Edilen Yükseköğrenim Mezunu Araştırmacı Sayısı



Kaynak: Yazar tarafından Türkiye İstatistik Kurumu'ndan derlenmiştir.

- İstanbul için mega proje ve uluslararası havalimanı statüsünde olan, Arnavutköy'de çalışmaları devam eden ve 29 Ekim'de açılması planlanan 3. Havalimanı Projesi de Türkiye'nin ulaşım ve stratejik konum açısından potansiyel güçlerinden biri olarak kabul edilebilir.

2.2.4. Tehditler

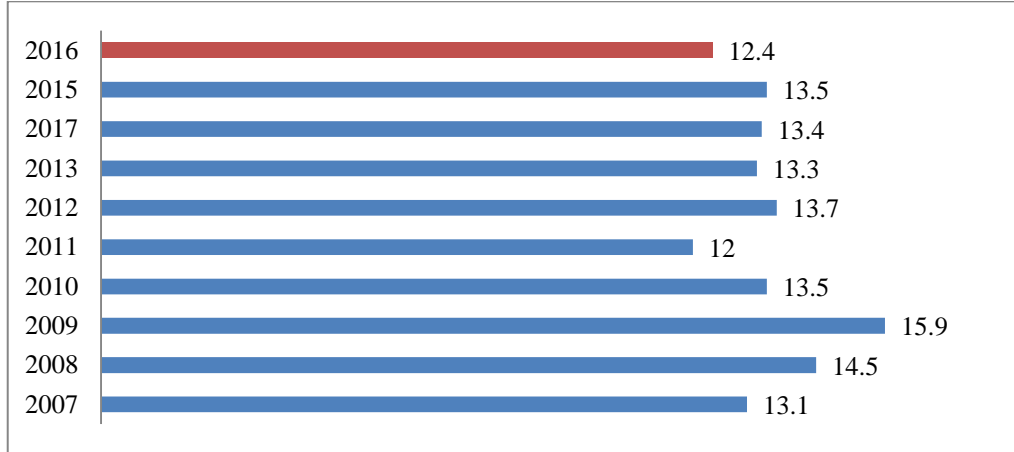
- Küresel kriz dönemlerinde düşük büyüme rakamları, artan işsizlik ve kamu borçları gibi olumsuz sonuçlar yatırımcıların Türkiye için yatırım kararlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

- Avrupa'da yeni üretim merkezlerinin kurulması Türkiye için mevcut tehditlerden bir diğeridir. Örneğin Polonya'da havacılık ve otomotiv alanında açılan iki yeni üretim tesisi kurması ve LG'nin gelecek yıl Avrupa'da otomobil bataryası üretmek amacıyla yeni üretim merkezi açma çalışmaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

- Küresel piyasalardaki düşük işgücü maliyeti baskısı ve teknolojik gelişim hızına işgücü piyasalarının yetişememe riski Türkiye için diğer tehdit unsurlarındandır.

- Nüfus artış hızındaki düşüş Türkiye için bir diğer tehdit unsurudur. Grafik 8'e göre Türkiye'nin nüfus artış hızı 2015 yılında %13,5 oranında olurken 2016 yılında %12,4 oranında gerçekleşmiştir.

Grafik 8: Türkiye'nin Nüfus Artış Hızı (Binde)



Kaynak: Yazar tarafından Türkiye İstatistik Kurumu'ndan derlenmiştir.

- Çevre teknolojileri konusunda dışa bağımlılık ve çevre maliyetlerinin firmalara getirdiği yükün telafi edilmesine dönük ilgili mekanizmaların bulunmaması da bir diğer tehdit unsuru olarak kabul edilebilir.

- Beyin göçündeki artış Türkiye'nin mevcut tehditlerinden biri olarak kabul edilebilir. Osmangazi Üniversitesi Teknoloji ve Araştırma Merkezi (TEKAM)'ın 2008 yılında yaptığı araştırmada yurtdışına en fazla beyin göçü veren 34 ülke içerisinde 24. sırada bulunan Türkiye'de her 100 kişiden 59'unun yurtdışına gitmesinin ülke için büyük olumsuzluklar doğurabileceğinin altı çizilmiştir (Kaya, 2008: 5).

- Yolsuzluk ve rüşvet ise bir diğer zayıflık olarak kabul edilebilir. Transparency International'ın 2018 yılında yayınladığı 2017 yolsuzluk endeksine göre Türkiye 180 ülke içerisinde 80. sırada yer almaktadır.

Tablo 11'de yüksek katma değerli imalat sanayi için stratejik varlık arayan DYY'ler bağlamında Türkiye için bir SWOT (GZFT) analizi yapılmıştır.

Tablo 11: Türkiye'nin SWOT Analizi

<p><u>Güçlü Yönleri</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Yatırımları özendirici teşvik sisteminin varlığı• Ülke genelinde her alanda örgün ve yaygın mesleki eğitim olanaklarının varlığı ve çeşitliliği• Mesleki yeterlilik sisteminin hayata geçmesine yönelik çalışmalar ve akreditasyon sisteminin varlığı• AR-GE ve yenilikçiliğe ilişkin politika ve tedbirlerin üst politika belgelerinde yer alması• Destek mekanizmalarının geliştirilmesi• Ülkemizdeki bilişim alt yapısının güçlü olması• Kimyasal, eczacılık, uzay araçları ve savunma sanayi ürünleri üretiminde kaydedilen aşamalar	<p><u>Zayıflıkları</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Türkiye'de yüksek katma değerli imalat sanayinin yetersizliği• İş süreçlerinde küçük işletmelerin teknolojiyi yeterince kullanamaması• Mevzuat ve teknoloji arasındaki uyumsuzluk• KOBİ'lerde nitelikli eleman eksikliği• Nitelikli teknik elemanların başka alanları tercih etmesi• İşletmelerde işbaşında eğitim imkânlarının yetersizliği• Bilim, teknoloji, AR-GE, yenilikçilik, verimlilik, sınai mülkiyet kültürüne yönelik yeterli farkındalığın oluşturulamaması• Firmaların AR-GE'YE ayırdığı kaynakların yetersiz olması• AR-GE konusundaki teknik bilgi eksikliği• AR-GE çalışmalarının yeterince ticarileştirilememesi• Firmaların AR-GE ve yenilikçilik alanlarına yönelik uzun vadeli plan yapamamaları
<p><u>Fırsatları (Potansiyeli)</u></p> <ul style="list-style-type: none">• AR-GE'ye dayalı, katma değeri yüksek markalı ürünlerin üretiminin öncelikli olarak desteklenmesi• Genç ve dinamik nüfus• AR-GE ve yenilikçilik faaliyetlerini yürütecek nitelikli insan gücü potansiyeli• Kamu alımlarının AR-GE ve yenilikçiliği destekleyecek potansiyele sahip olması• Ülke genelinde üniversite-sanayi işbirliği imkanı• AR-GE ve yenilikçilik alanında geleceğe yönelik ülke hedeflerinin belirlenmesi ve stratejilerinin oluşturulması• Kalkınma ajanslarının Sanayi Stratejisiyle uyumlu stratejiler oluşturma potansiyeli	<p><u>Tehditleri</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Küresel krizlerin yatırımcıların kararlarını olumsuz etkilemesi• Küresel piyasadaki düşük işgücü maliyeti baskısı• Teknolojik gelişim hızına işgücü piyasalarının yetişememe riski• Nüfus artış hızındaki düşüş• Rekabeti etkileyen teknolojinin hızlı değişimi• AR-GE yatırım ölçeklerinin çok büyümesi• Çevre teknolojileri konusunda dışa bağımlılık• Beyin göçündeki artış• Yolsuzluk ve Rüşvet

Türkiye'de stratejik varlık arayan DYY bağlamında yüksek katma değerli imalat sanayine ivme kazandırmak ve üretim ağını teknoloji tabanlı üretimle geliştirmek adına mevcut zayıflıkları hafifletmek ve var olan potansiyeli kullanmak amacıyla yapılması hedeflenen teşvik ve tedbirler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Tasarım ofisleri, mühendislik ve danışmanlık firmaları desteklenecektir.
- Yatırımcıların üretilen sanayi ürünleri ve yerli firmalar hakkında bilgi edinebilmeleri için web portalı oluşturulacaktır.
- Sektörel rekabet edilebilirlik raporları daha sık yayınlanacaktır.
- Nitelikli araştırmacıların sayısının yetersiz kaldığı durumlarda yurtdışından karşılanacaktır.
- OSB (Organize Sanayi Bölgeleri)'nde uzun dönemli kiralama avantajları sağlanacak ve mevzuatta düzenleme yapılacaktır.
- Raylı ulaşım sistemlerinde rekabetçi hale gelmek için gerekli destek sağlanacaktır.
- Akredite test ve laboratuvar sayılarında artışa gidilecektir.
- Yüksek teknoloji sektörlerde yatırım yapacak kişilere gerekli izinlerin tek bir merkez aracılığı ile verilmesi sağlanacaktır.
- OSB'ler içerisindeki meslek yüksekokullarının sayısında artışa gidilecektir.
- Yeni atanacak öğretim üyelerine sektör tecrübesi zorunluluğu getirilecektir.
- Ar-Ge, yenilik, teknoloji ile ilgili dersler üniversite ders müfredatlarında yer alacaktır.
- Mühendislik fakültelerinde en az bir dönem iş yeri eğitimi zorunlu hale getirilecektir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2015: 61-84).

2.3. İktisadi Sektörler Bazında DYY

Çalışmanın bu bölümünde DYY'nin genel olarak tercih ettiği iktisadi sektörler ve Türkiye'de DYY tarafından tercih edilen iktisadi sektörler incelenmektedir.

2.3.1. Dünya'da DYY'nin Tercih Ettiği Sektörler

Yabancı sermaye yatırımlarının geçmişi, özellikle İngiltere ve Hollanda gibi Batı Avrupa ülkelerinin 16. Yüzyıldaki sömürgeleştirme benzeri girişimlerine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde sömürge sistemine ivme kazandırmak adına söz konusu ülkeler tarafından çeşitli ticari şirketler (English East India Trading Company, Hudson's Bay Company, Royal African Company, Dutch United East India Company vb.) teşvik edilmiştir. Bu şirketlere ayrıca kendi ülkeleri tarafından önemli ayrıcalıklar sağlayan tekel ticaret hakları da verilmiştir. Örneğin, İngiltere, Royal African Company şirketine köle ticaretine ilişkin tekel hakkı tanımış ve 1680-1686 yılları arasında şirket, yılda ortalama olarak 5000 köleyi ülkeye transfer etmiştir. Ancak yabancı sermaye hareketlerine liderlik eden bu firmalar üretimden ziyade ticaret yapma eğiliminde oldukları için günümüzdeki modern örgütler ile aralarında ciddi farklılıklar bulunmaktadır (Mucuk, 2011: 65).

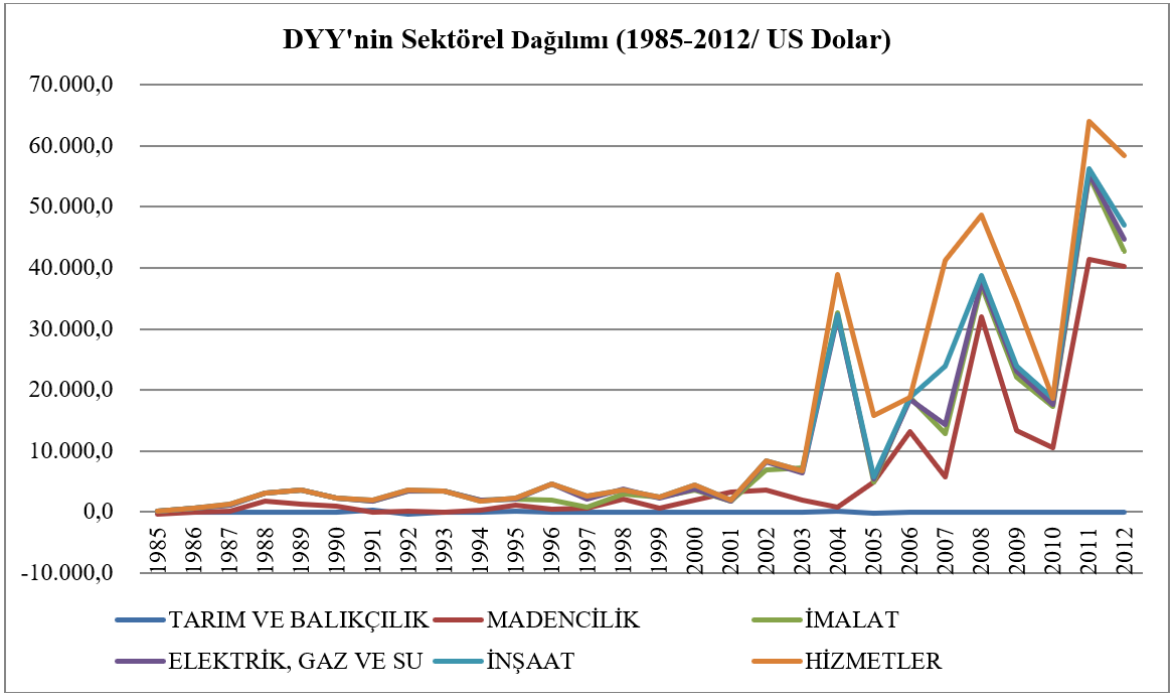
DYY hareketlerinin genellikle borçlanma gereksinimi ile ve özellikle doğal kaynaklara yönelerek ortaya çıktığından hareketle, 18. Yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan sermaye fazlasının, sermayenin kıt, faiz oranının yüksek olduğu ülkelere yönelmeye başlaması

DYY hareketlerinin belirgin olarak başladığı anlamına gelmektedir. İngiltere'nin ivme kazanan sanayisinin ihtiyaç duyduğu hammaddenin ve madenlerle birlikte petrolün çıkarılması için Britanya Adalar Topluluğu içinde yaptığı yatırımlar DYY'nin üretim anlamında başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Hacaloğlu, 1983'den aktaran: Çetinkaya, 2004: 244).

Başlangıçta doğal kaynak ve maden ihtiyacı ile kendisine yer bulan DYY, 1980'den sonra yaşanan uluslararası para sisteminin değişmesi ile birlikte sektörel kompozisyon açısından önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar en çok tarım, hayvancılık, balıkçılık ve madencilik kapsayan birincil sektörü tercih eden DYY, savaş sonrası dönemde imalat sanayi sektörüne yönelmeye başlamıştır. Kapitalizmin altın çağı olarak anılan bu dönemde esas ağırlığın imalat sanayinde olması tutarlı gözükmektedir. Bu nedenle 2. Dünya Savaşı'ndan 1980'lere gelinceye kadar en fazla DYY çeken sektörün imalat sanayi sektörü olduğu söylenebilir. Fakat 1980'lerden sonra hizmet sektörüne yönelim başlamış ve neticede hizmetler sektörü DYY için бүкүnkü hâkim yatırım alanı haline gelmiştir. Bunun yanı sıra günümüzde birincil sektör ve sanayi sektörüne yönelik yapılan DYY'lerin oransal olarak azalış göstermesine rağmen miktar olarak artış gösterdiğini de belirtmek gerekir (Yavan, 2006: 21).

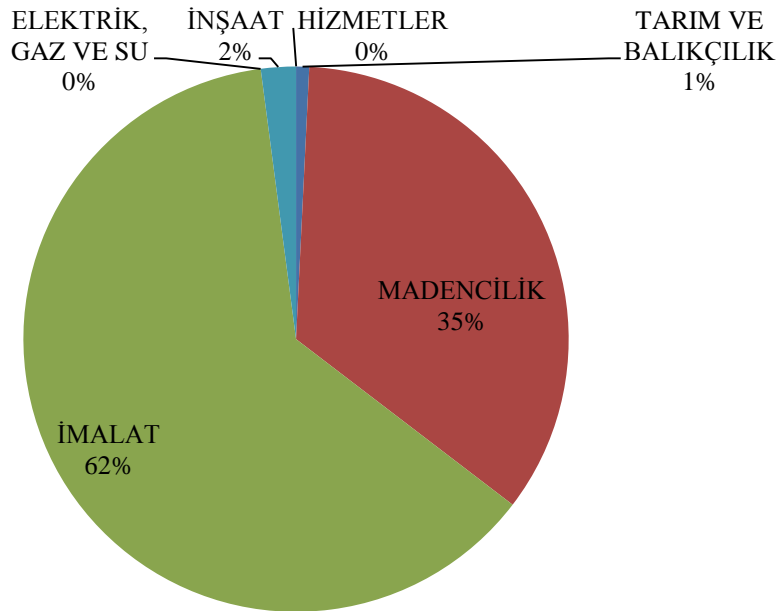
Özellikle 1990'lı yılların başında, DYY'nin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hizmet sektöründeki varlığının, zamanla imalat sanayindeki aştığı görülmektedir. Bu dönem genel olarak ülkelerin ticaret ve yatırım politikalarında önemli ölçüde ilerleme kaydetmiş olduğu ve hizmetler sektörünü yabancı yatırımcılara açmış olduğu bir dönemdir. DYY yoluyla hizmetlerin uluslararasılaşması neticesinde ortaya çıkan bu olağanüstü gelişme hem iç hem dış doğrudan yatırımları hem de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yatırımlarını bu sektöre yöneltmiştir (UNCTAD, 2004: 30).

Grafik 9: Dünya’da DYY’nin Sektörel Dağılımı



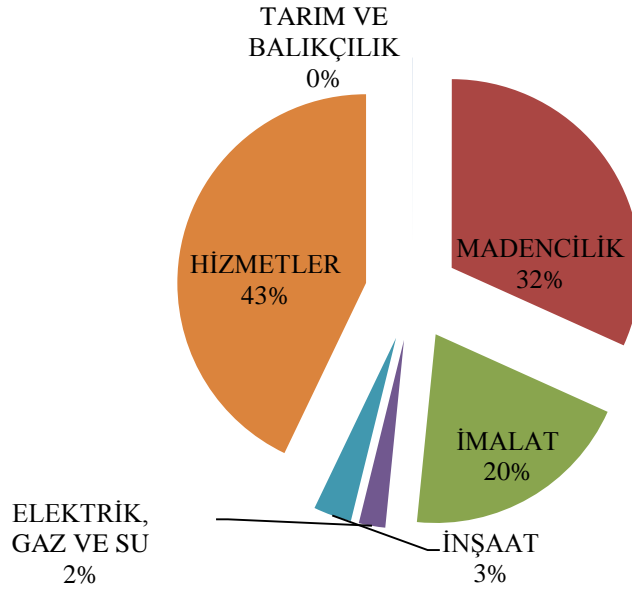
Kaynak: Yazar tarafından OECD Data'dan derlenmiştir.

Şekil 6: Dünya’da 1985-1990 Yılları Arası DYY’nin Sektörel Dağılımı (US Dolar/Ortalama)



Kaynak: Yazar tarafından OECD Data'dan derlenmiştir.

Şekil 7: Dünya’da 1990-2012 Yılları Arası DYY’nin Sektörel Dağılımı (US Dolar)



Kaynak: Yazar tarafından OECD Data’dan derlenmiştir.

Grafik 9’a bakıldığında 1990’lı yıllardan önce DYY’nin sektörel açıdan birbirine paralel olarak ilerlediği, tüm sektörlerde benzer oranda DYY yapıldığı, ancak 1990’lı yıllardan itibaren hizmetler sektörüne yapılan DYY’de artış olduğu gözlemlenmektedir. Diğer taraftan, diğer sektörlerin hizmetler sektörüne göre miktar olarak nispeten azalmış olması söz konusu olsa da zamanla kendi içinde miktar olarak artış gösterdiği de Grafik 9’dan gözlemlenmektedir. Şekil 6 ve Şekil 7 de aynı doğrultuda ortalama olarak 1985-1990 ve 1990-2012 yıllarında DYY’nin sektörel kompozisyonunu ortalama olarak göstermektedir.

Bunun yanı sıra çoğu ülke, hizmetler alt sektöründe altyapı ve finansal sektörü tercih etmiş ve gelişmekte olan ülkeler de bu sektörler için liberalleşme ve özelleştirme politikalarına gitmiştir. Global anlamda hizmetler sektörüne yapılan DYY’de büyük ölçüde artış olmasına rağmen, DYY’nin sektörel kompozisyonu hâlâ, ülkelerin karakteristik özelliğine ve ilgili sektör için uyguladıkları politikalara bağlı kalmıştır (Aykut ve Sayek, 2007: 1).

1980 sonrası dönemde hizmet sektörüne yapılan DYY’nin bu kadar büyük ölçüde ivme kazanmasının sebeplerinden biri, bu yıllara kadar dışarıya kapalı olan çok sayıda hizmet faaliyetinin 1990’lı yıllarda liberalleşme politikaları ile birlikte yabancı firmalara açılması, bir anlamda giriş kısıtlamalarının büyük ölçüde kaldırılması olgusudur. Diğer bir sebep; pek çok ülkede hizmetlere olan talebin artması ile birlikte telekomünikasyon ve enerji gibi hizmetlerdeki özelleştirme uygulamalarının küresel düzeyde artmasıdır. Ayrıca hizmet sektörünü kapsayan

ülkeler arasında iki taraflı yapılan uluslararası anlaşmaların sayı ve coğrafi kapsam açısından artması da bir başka sebep olarak gösterilebilir (UNCTAD, 2004: 104).

1980 sonrası dönemde imalat sanayine yapılan DYY'nin azalma göstermesi ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeyi arttıkça hizmetler sektörüne yaptıkları yatırımı artırmasıyla açıklanmaktadır. Bu doğrultuda sanayileşmesini tamamlamış gelişmiş ülkelerde, imalat sanayinden hizmetler sektörüne geçiş gözlemlenmektedir. Diğer yandan imalat sanayindeki üretim parametrelerinin teknolojik gelişim ile değişime uğrayıp şekillenmesi ve beraberinde hizmetler sektöründeki faaliyetlere ihtiyaç duyulması, bazı geleneksel imalat sanayi ürünleri ihracatında rekabet gücünün azalması ile ekonomik stratejilerin hizmetler sektörüne kayması da imalat sanayine yapılan DYY'lerde nispeten bir düşüş meydana getirmiştir (Vakıfbank, 2007: 3).

2.3.2. DYY'nin Türkiye'de Yer Aldığı Sektörler

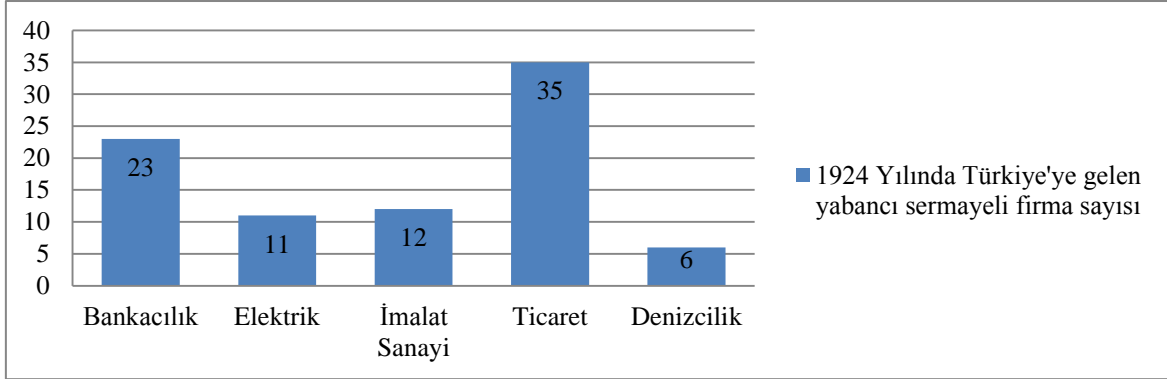
Türkiye'de DYY'ler geçmişten günümüze sektörel bazda önemli değişikliğe uğramıştır. DYY'ler tarım, balıkçılık, ormancılık ve hammaddeyi kapsayan geleneksel bir oluşum içerisinde iken son yirmi beş yıl içerisinde daha da genişleyerek farklı ve yeni sektörleri ilgi alanına sokmuştur. Bu bağlamda geleneksel olarak tercih edilen alt sektörler turizm, elektronik, otomobil, hazır giyim ve yiyecek sektörleri iken son dönemlerde bu dağılım; telefon, yazılım ve bilgisayar teknolojisi, elektronik parçalar, ortak servis ve şirket yönetim merkezleri, işlenmiş malzeme ve parçaları, lojistik operasyonları, eczacılık ve biyoteknoloji gibi sektörleri içine alacak şekilde genişlemiştir (Çetinkaya, 2004: 245).

Türkiye'de DYY'nin tarihçesi Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, 16. yüzyılda yabancılara tanınan kapitülasyonlar ile yabancı yatırımlara açık konuma gelmiştir. Yabancılara tanınan bu imtiyazlar neticesinde, yabancı yatırımcılar, doğrudan vergi verme sorumluluğundan muaf tutulmuş ve yabancılara tüm anlaşmazlıklarını kendi konsolosluk temsilcileri aracılığıyla oluşturulan özel mahkemelerde çözme hakkı tanınmıştır. Bu dönemde ülkeye gelen imtiyaz sahibi yabancı firmalar, ağırlıklı olarak doğal kaynakların işletilmesi ve kamu hizmetleri kollarında faaliyette bulunmuşlardır (Durgan, 2016: 87).

Cumhuriyetin kurulması ile beraber 1923 yılında Lozan ile kapitülasyonların tamamen kaldırılması, DYY'ye bakış açısını da beraberinde değiştirmiş, yatırımlar genel olarak ortaklık şeklinde gerçekleşmiş ve bu ortaklıklar, çimento, gıda, dokuma gibi alanlarda yapılmıştır. Bu bağlamda, Grafik 10'da görüldüğü gibi 1924 yılında Türkiye'ye gelen yabancı sermayeli 94 firma bulunmaktaydı. Bu firmalardan 23'ü bankacılık, 11'i elektrik, 12'si imalat sanayi, 35'i ticaret alanında ve 6'sı da denizcilik alanında faaliyette bulunmakta idi (DPT, 1983: 12). 1950'lerde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve siyasi belirsizlik yabancı sermayeyi olumsuz yönde etkilemiş,

Dünya ekonomisinde gerçekleşen değişim ve dönüşüme paralel olarak 1950'li yıllarda DYY'ler birincil ürünler ve doğal kaynaklara yoğunlaşmıştır (Şahin, 1978: 64).

Grafik 10: 1924 Yılında Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermayeli Firma Sayısı

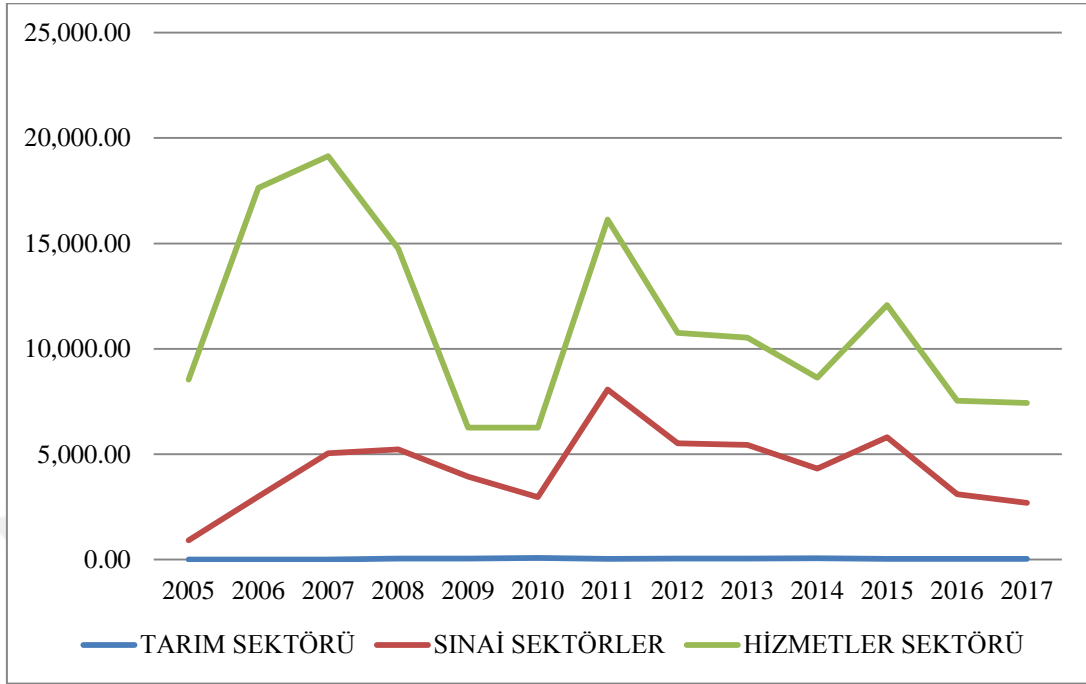


Kaynak: Yazar tarafından T.C. Ekonomi Bakanlığı'ndan derlenmiştir.

Türkiye'de 1980'li yıllara gelindiğinde imalat sektörüne yoğunlaşan DYY'ler, 1990'lı yıllardan itibaren hizmet sektörüne yönelmiştir. 2000'li yıllardan itibaren ise hizmetler sektörü DYY'ler içerisinde ağırlığını korumaktadır. 2004 yılından itibaren ülkeye giren DYY'lerin büyük bir kısmının mali aracı kuruluşlarının faaliyetleri ve ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri olduğu görülmektedir (Bal ve Göz, 2010: 453). Hizmetler sektörüne yapılan DYY'nin bu denli hızla artmasının sebebi ulaştırma, haberleşme ve bankacılık alt sektörlerinin gelişim hızı ve karlılık oranlarındaki görece yükseklik etkili olmuştur (Aktaş, 2007'den aktaran: Terin ve Yıldırım, 2008: 5). Özellikle, 2005-2009 yılları arasında bankacılık sektöründe yabancı yatırımcıların özelleştirme kapsamında banka satın almaları veya ülkemizdeki bankalara hisse alımı aracılığıyla ortak olmaları nedeni ile hizmetler alt sektörü olan finans sektöründeki DYY girişinde önemli ölçüde artış meydana gelmiştir. Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin %60'lık payının Suudi Arabistan Devlet Bankası NCM Bank'a satılarak Arap sermayesinin Türkiye'ye girişinin sağlanması bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Şit ve Şit, 2013: 51). Diğer taraftan, 2000'li yıllarda Avrupa Birliği (AB) ile yaşanan olumlu gelişmeler neticesinde Türkiye'deki hizmetler alt sektörlerinde bulunan DYY'ler içinde AB ülkeleri önemli bir pay almıştır (Felek vd., 2017 :65)

Grafik 11'de tarım, sınai ve hizmetler sektörü bazında Türkiye'ye 2005 yılından itibaren gelen DYY'ler grafikte gösterilmiştir. Grafik 11'den de anlaşılacağı üzere hizmetler sektörü diğer iki sektör grubuna göre açık ara öndedir. Bunun yanı sıra 2008-2010 yılları arasında yaşanan küresel kriz ortamının DYY'lere de yansıdığı o dönemdeki eğrilerin azalma ve durağanlaşma eğiliminde olmasından anlaşılabilir.

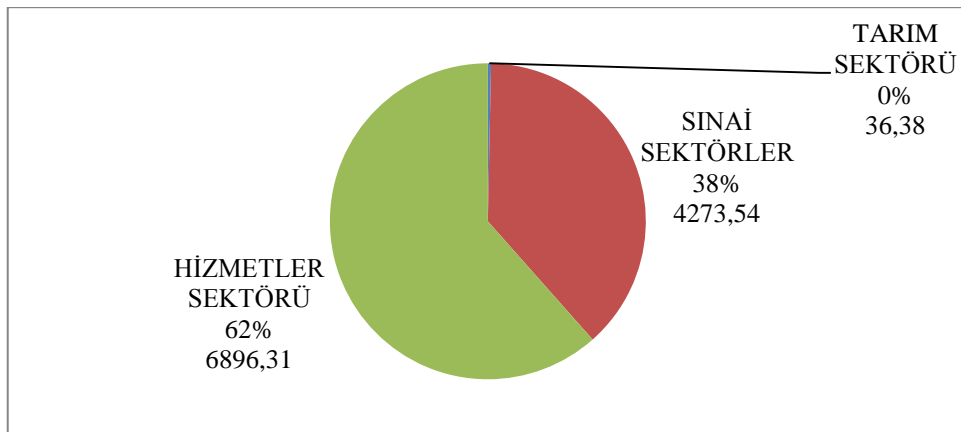
Grafik 11: Türkiye'ye Gelen DYY'nin Sektörel Dağılımı (2005-2017)



Kaynak: Veriler TCMB'nin EVDS sisteminden elde edilmiştir.

Şekil 8'de Türkiye'ye 2005 yılından günümüze kadar gelen ana üç sektör bazında DYY'ler yüzdesele olarak ifade edilmiştir. Tarım sektörünün toplam içerisindeki yeri %1 bile değilken, sınai sektörler toplam içerisinde %38, hizmetler sektörü ise %62'lik bir orandadır. Buradan da anlaşılacağı üzere son 12 yılda DYY, Türkiye'de en çok hizmetler sektörünü tercih etmektedir.

Şekil 8: Türkiye'ye Gelen DYY'nin Sektörel Dağılımı/ Milyon ABD Dolar (%/2005-2017)

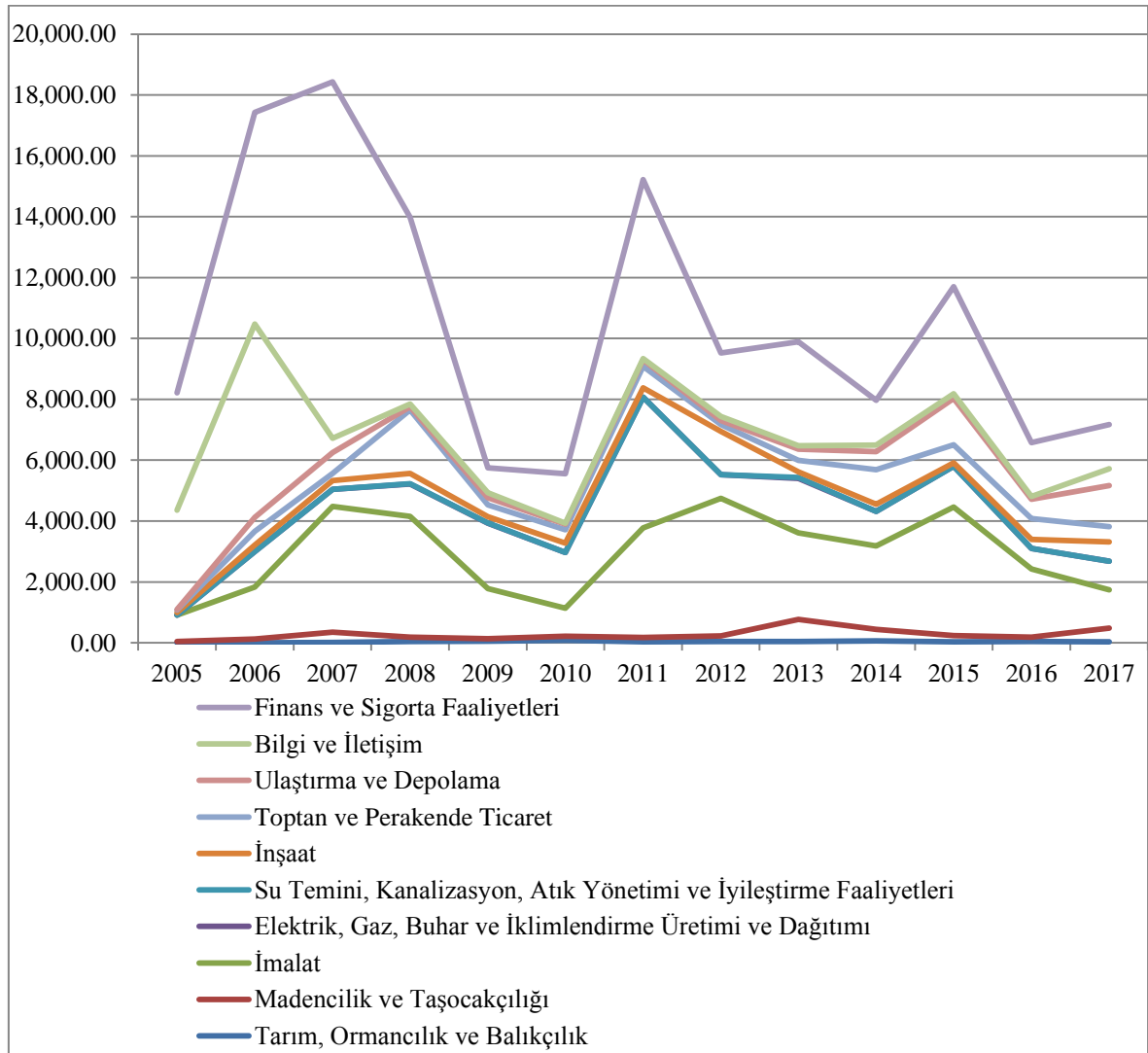


Kaynak: Veriler TCMB'nin EVDS sisteminden elde edilmiştir

Grafik 5'te Türkiye'ye 2005 yılından günümüze kadar gelen DYY'lerin yıllar itibariyle iktisadi sektörler bazında tercih ettikleri alt sektörler gösterilmiştir. Hizmet sektörü alt grubu

arasında en çok tercih edilen alt sektörün yıllar içerisinde dalgalanma gösterse de finans ve sigortacılık sektörü olduğu Grafik 12’den anlaşılabilir. Bunun yanı sıra Grafik 12, tarım, hayvancılık ve ormancılık faaliyetleri ile madencilik faaliyetlerinin diğer alt sektör gruplarına göre daha az DYY çektiğini göstermektedir. Yine 2008 küresel krizinin etkisiyle, gelen DYY’lerde bir düşüş gerçekleşmesi söz konusu yılları temsil eden çizgilerin keskin düşüşler göstermesinden anlaşılabilir.

Grafik 12: Türkiye’ye Gelen DYY’nin Ayrıntılı İktisadi Sektörlere Göre Dağılımı (2005-2017)

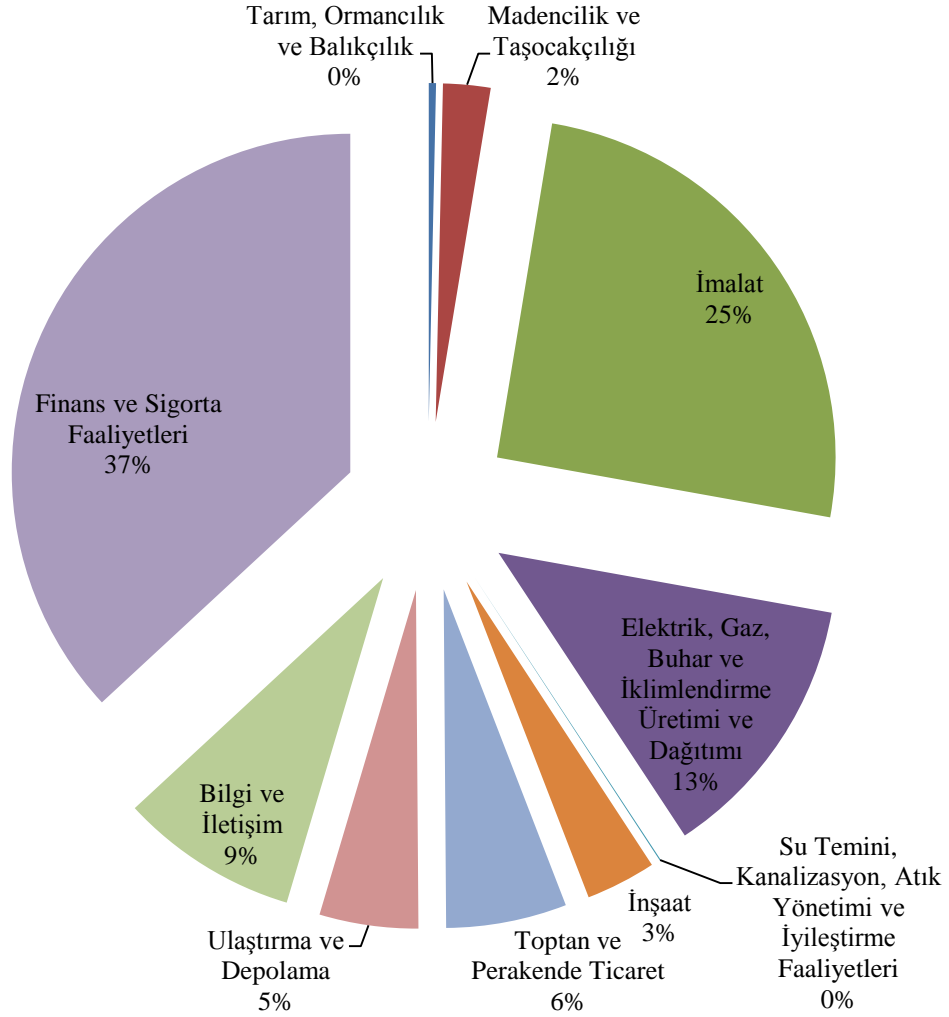


Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden derlenmiştir.

Şekil 9’da Türkiye’ye 2005 yılından günümüze kadar gelen toplam DYY’nin ayrıntılı iktisadi sektörler göre dağılımı yüzde olarak verilmiştir. Şekil 9’a göre en çok çeken DYY çeken sektör yine %37’lik bir oranla hizmetler alt sektör grubunda yer alan finans ve sigorta faaliyetleridir.

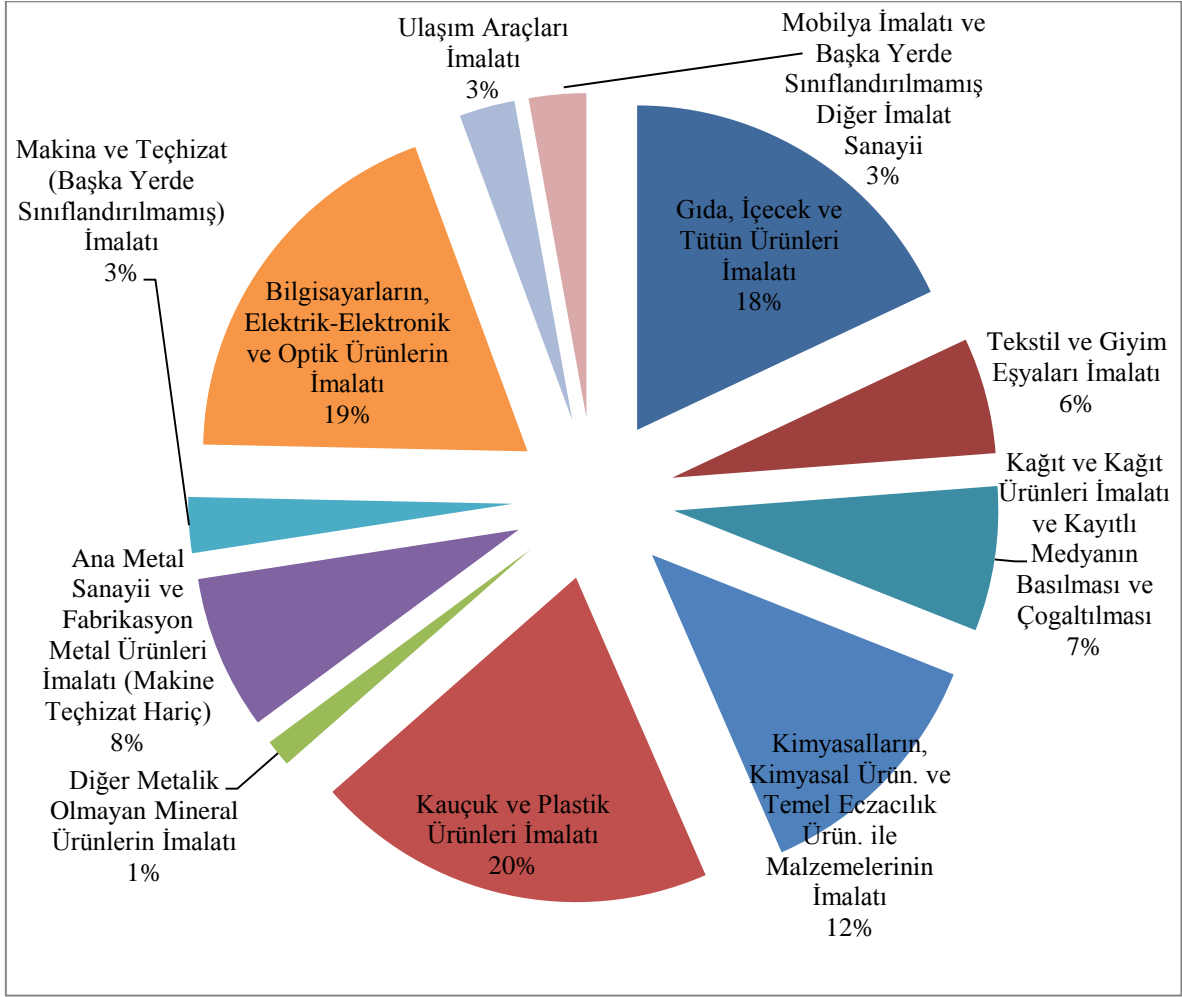
Finans ve sigorta faaliyetlerini imalat sanayi takip etmiş ve yine en az tercih edilen sektör tarım, ormancılık ve balıkçılık olmuştur.

Şekil 9: Türkiye'ye Gelen DYY'nin İktisadi Alt Sektörlere Göre Dağılımı (%/2005-2017)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

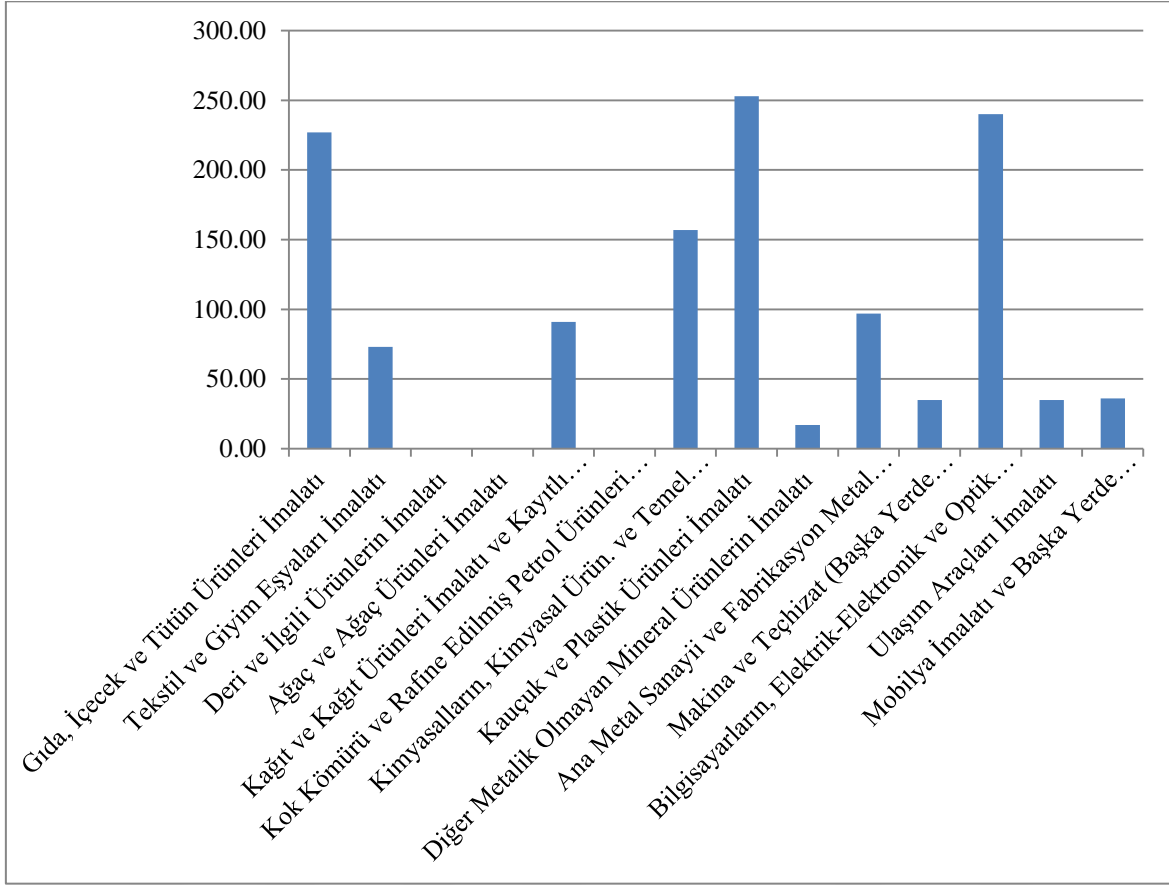
Şekil 10: İmalat Alt Sektör Gruplarında Türkiye'ye Gelen DYY- Yüzde (%) (2017 Yılı)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

Şekil 10'da ve Grafik 13'te 2017 yılında imalat alt sektör gruplarında Türkiye'ye gelen DYY'ler gösterilmiştir. Şekil 10 ve Grafik 13 'ten da anlaşılacağı üzere imalat alt sektör gruplarında en çok tercih edilen alt sektör, aynı zamanda düşük katma değerli imalat sanayinde alt sektör kategorisinde olan Kauçuk ve Plastik ürünleri imalatıdır.

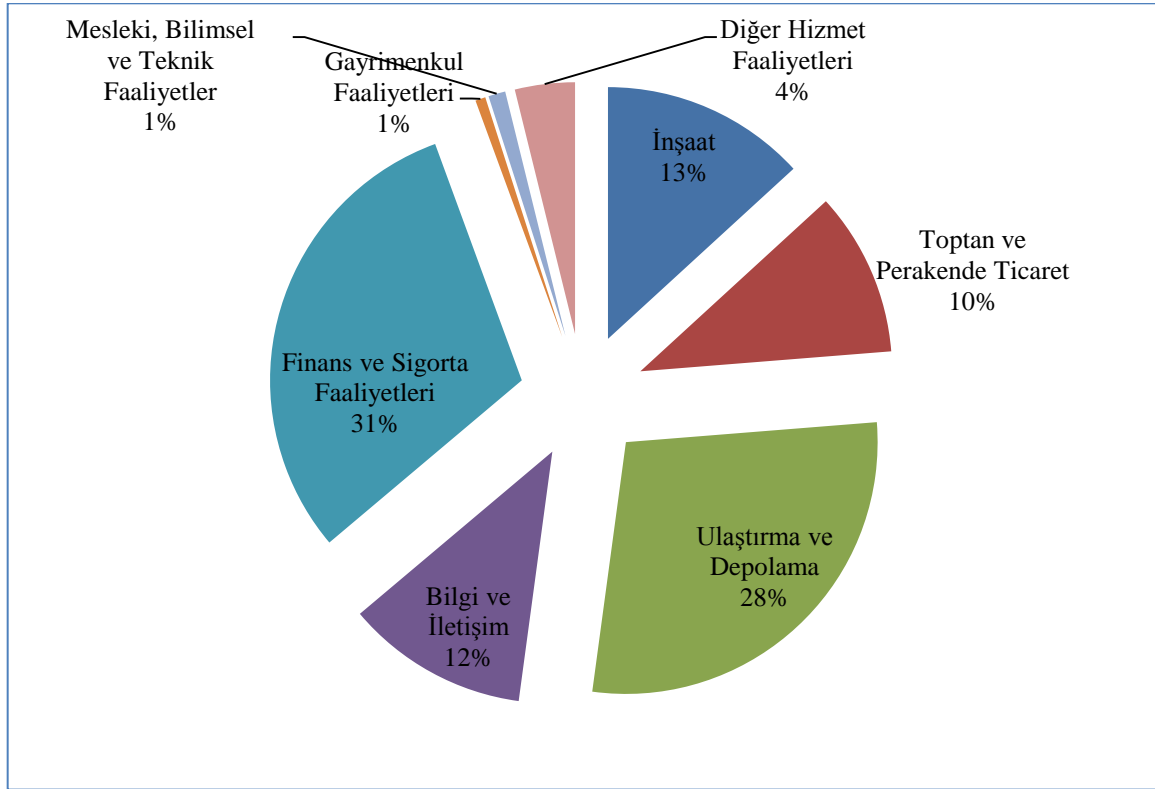
Grafik 13: İmalat alt sektör gruplarında Türkiye'ye gelen DYY (2017-Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

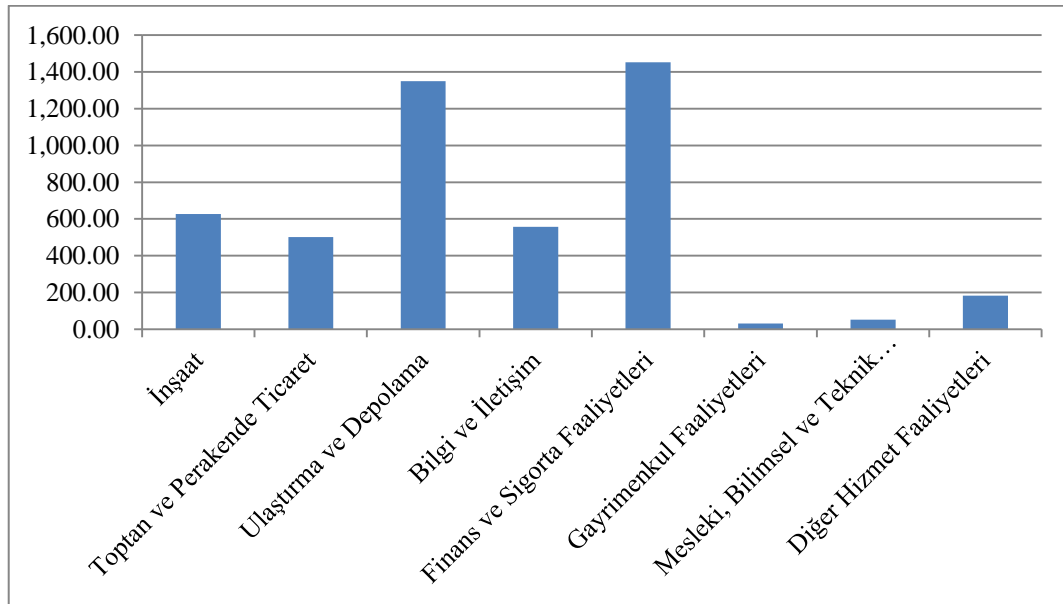
Şekil 11'de hizmetler sektörü alt sektör gruplarına gelen DYY'nin yüzdesel olarak dağılımı, Grafik 14'te ise milyon dolar cinsinden değerleri gösterilmiştir. Her ikisinden de anlaşılacağı üzere hizmetler sektörü alt sektör gruplarında en çok tercih edilen alt sektör finans ve sigorta faaliyetleri sektörüdür. Finans ve sigorta faaliyetlerini ulaştırma ve depolama ile inşaat sektörleri takip etmektedir.

Şekil 11: Hizmetler sektörü alt sektör gruplarında Türkiye'ye gelen DYY- Yüzde (%) (2017)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

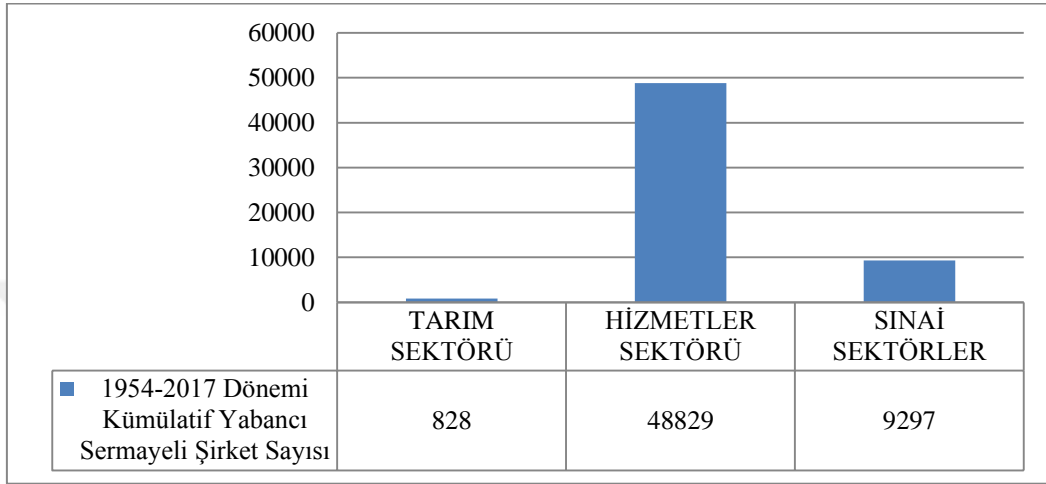
Grafik 14: Hizmetler sektörü alt sektör gruplarında Türkiye'ye gelen DYY (2017 Yılı-Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

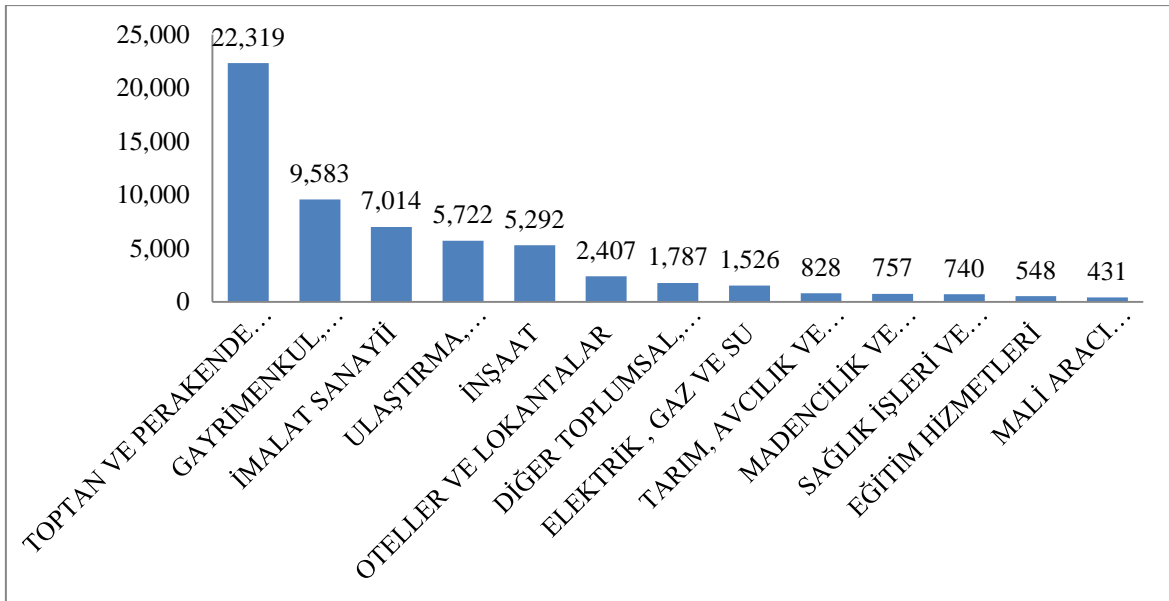
Grafik 15’te ve Grafik 16’da 1954-2017 yılı toplam yabancı sermayeli şirket sayısı sektörlere göre ayrılarak gösterilmiştir. Grafik 15’e göre üst sektör grubunda en fazla yabancı sermayeli şirket bulunan sektör hizmetler sektörüdür. Bu bağlamda Grafik 16’da en fazla yabancı sermayeli şirket bulunan sektör hizmetler alt sektör grubunda bulunan toptan ve perakende ticaret sektörüdür.

Grafik 15: 1954-2017 Dönemi Kümülatif Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı



Kaynak: Yazar tarafından T.C. Ekonomi Bakanlığı’ndan derlenmiştir.

Grafik 16: 1954-2017 Dönemi Kümülatif Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı

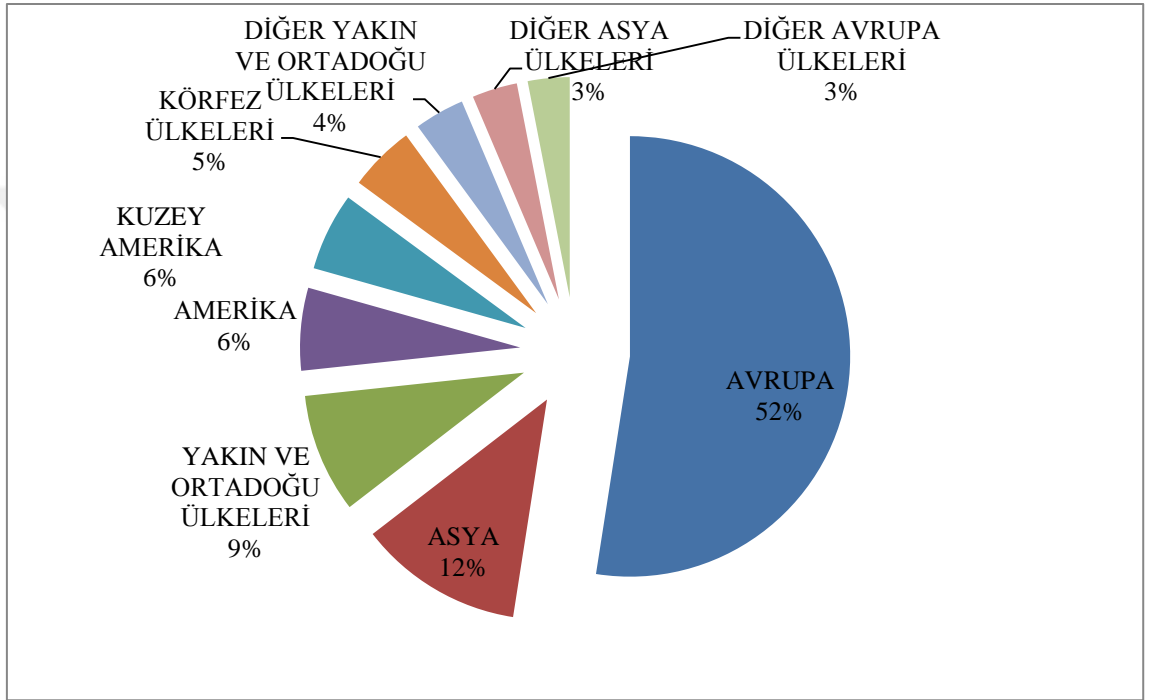


Kaynak: Yazar tarafından T.C. Ekonomi Bakanlığı’ndan derlenmiştir

2.3.3. Türkiye'ye Yapılan DYY'nin Ülkelere Göre Dağılımı

Şekil 12'de Türkiye'ye gelen DYY'nin kıtasal dağılımı son 12 yıl için ortalama değerler ile oransal olarak gösterilmiştir. Şekil 12'ye göre son 12 yılda Türkiye %52'lik bir oranla en çok Avrupa'dan DYY çekmiştir. Avrupa'dan sonra, Türkiye en çok sırasıyla %12'lik oranla Asya, %9 oranla Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri ve %6 oranla Amerika'dan DYY çekmiştir.

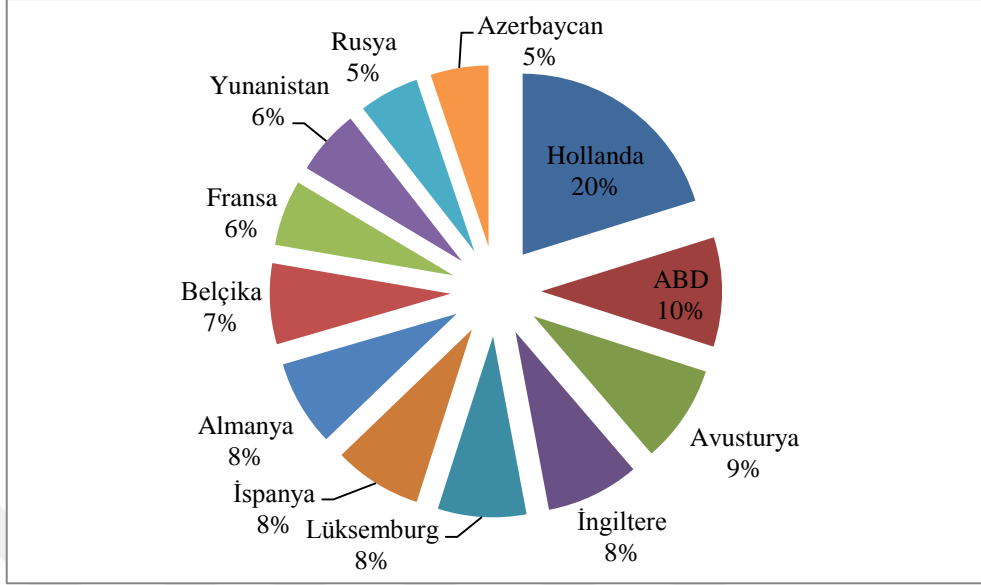
Şekil 12: Türkiye'ye Gelen DYY'nin Kıtasal Dağılımı (2005-2017 Yılları Ortalama Değerler)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

Şekil 13'te Türkiye'ye son 12 yılda gelen DYY'ler ülkelere göre oransal olarak gösterilmiştir. Şekil 13'e göre Türkiye son 12 yılda %20'lik bir oranla en çok Hollanda'dan DYY çekmiştir. Hollanda'dan sonra, Türkiye en çok sırasıyla %10'luk oranla ABD, %9 oranla Avusturya ve %8 oranında İngiltere'den DYY çekmiştir.

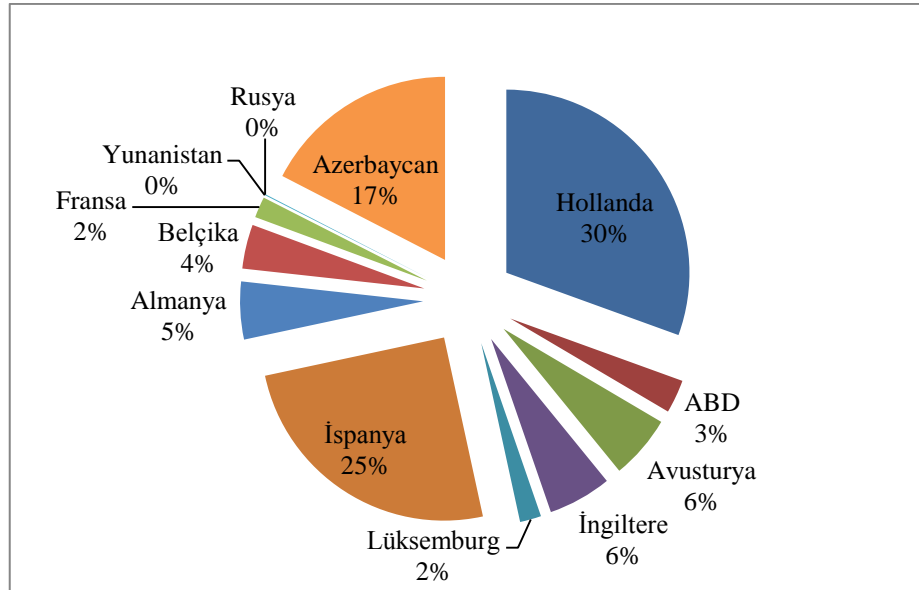
Şekil 13: Türkiye'ye Gelen DYY'nin Ülkelere Göre Dağılımı (2005-2017 Yılları Ortalama Değerler)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

Son yıl verilerine odaklanıldığında (2017), Şekil 14'te Türkiye'nin 2017 yılında en çok %30 oranla Hollanda'dan DYY çektiği görülmektedir. Diğer yandan, Türkiye 2017 yılında Hollanda'dan sonra sırasıyla, en çok %25'lik oranla İspanya'dan, %17 oranında Azerbaycan'dan, %6'lık oranlarda ise İngiltere ve Avusturya'dan DYY çekmiştir.

Şekil 14: Son Yıl Verileriyle Türkiye'ye En Çok DYY Yapan Ülkeler (2017 Yılı)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

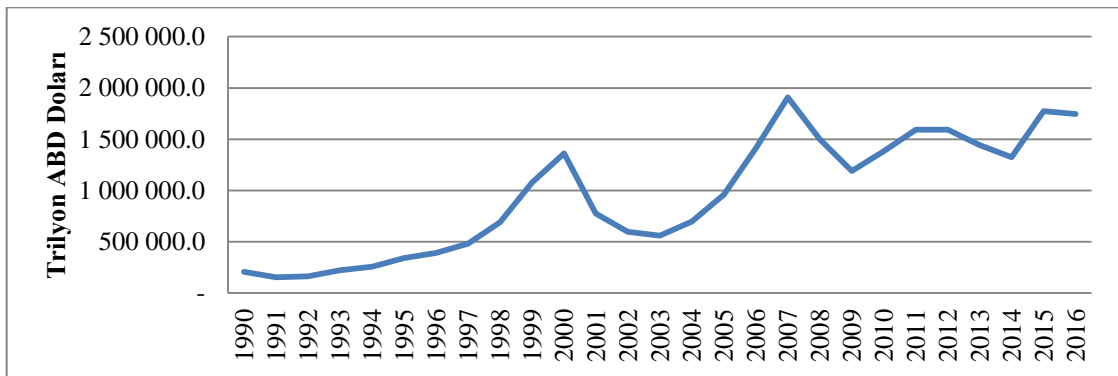
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE DYY'LERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

3.1. DYY Girişi Açısından Karşılaştırma

Dünya'da DYY'ler, 2016 yılında zayıf ekonomik büyüme ve çok uluslu şirketlerin kararlarını etkileyecek özellikle makroekonomik süreçler de içeren bazı politika riskleri nedeniyle %2 oranında hafif bir şekilde azalma göstererek 1,76 trilyon ABD Dolarına gerilemiştir. Ülke grupları ve bölgeler bazında DYY performansının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği ve büyük satın alma işlemleri, firmalar arası kredi işlemleri ve bazı şirket yapılandırma faaliyetlerinin performans çeşitliliğinde etkili olduğu görülmektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016: 3). Grafik 17'de 1990-2000 yılları arası dönemde DYY'nin artış yönünde ilerlemesinin sebebinin, Amerika'da meydana gelen Dot-Com krizi öncesi yaşanan kriz balonunun şişme dönemi olduğu söylenebilir. 1999 yılına kadar şişen kriz balonu 2000 yılında büyük bir patlak vermiş ve özellikle bilgi-iletişim sektöründeki hisse senedi fiyatları dibe vurmuştur (Krugman, 2015:136). Krizin olumsuz etkilerinden kurtulmak adına FED Başkanı'nın uyguladığı faiz düşürücü politikalar sebebiyle yaşanan dolar bolluğu döneminin 2001-2007 arası dönem olduğu da söylenebilir. Küresel kriz dönemine kadar yaşanan bu dolar bolluğu döneminin DYY'ler üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur. Diğer yandan Grafik 17'de yine 2000 ve 2008 küresel kriz döneminde de DYY'lerde keskin düşüşler meydana geldiği görülmektedir.

Grafik 17: 1990-2016 Dünya'da DYY Girişleri

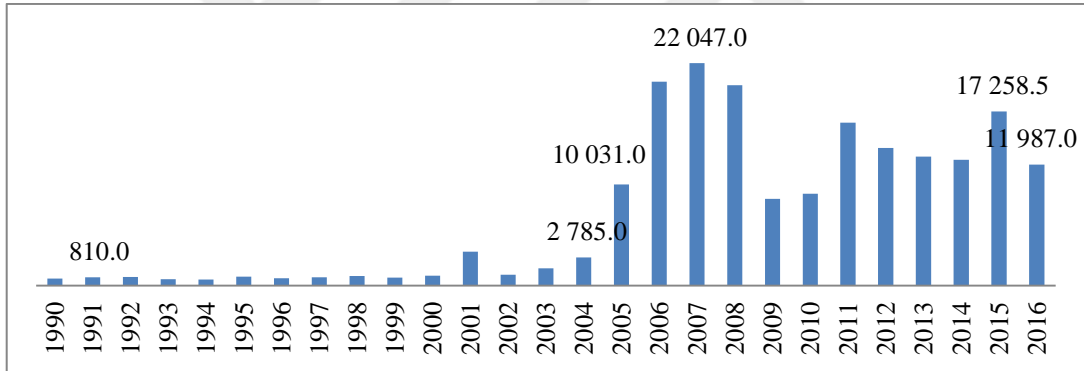


Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

2000'li yılların başından itibaren dünya ekonomisinin ve dünyada yapılan DYY'lerin artan hacminin yanı sıra, Türkiye'de özellikle AB'ye yönelik yürütülen istikrarlı ve öngörülü politikalar

ile birlikte ekonominin büyümesi neticesinde Türkiye'ye yönelik DYY'ler önemli bir artış göstermiştir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016: 4). Bu artışta iç ve dış olmak üzere iki unsur söz konusudur. Dış etken olarak 2002 sonrası FED faiz politikalarıyla ucuzlayan doların maliyet etkisinin ve iç etken olarak bu dönem sonrası yapılan yoğun özelleştirmelerin de katkısının bulunmaktadır. Grafik 18'de görüldüğü gibi, özellikle 2005 yılından itibaren artış eğilimine geçen ve 10 milyar ABD Dolarının üzerine çıkan DYY girişleri, 2007 yılında tarihinin en yüksek seviyesi olan 22 milyar ABD Dolarına ulaşmış, ancak 2008 yılından itibaren tüm dünyayı etkileyen ekonomik kriz sebebiyle azalan küresel DYY akımlarından olumsuz etkilenmiştir. TCMB tarafından IMF Altıncı El Kitabı esas alınarak açıklanan ödemeler dengesi istatistiklerine göre, Türkiye'de 2015 yılında 17 Milyar 550 milyon ABD Doları olan DYY akımları, Grafik 18'de görüldüğü gibi 2016 yılında %30 oranında azalışla 12 milyar 302 milyon ABD Dolarına gerilemiştir. 2016 yılında Türkiye'ye gelen DYY'ler, yaşanan siyasi problemler ve yakın çevresindeki olumsuz gelişmeler sebebiyle 2015 yılının altında bir seyir göstermiştir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016: 4).

Grafik 18: 1990-2016 Yılları Türkiye'ye DYY Girişleri (Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Tablo 12'de en çok DYY çeken 10 ülke ve Türkiye verileri gösterilmiştir. Türkiye en çok DYY çeken ülke sıralamasında 12 Milyon ABD Doları ile 24. Sırada yer alırken, sırasıyla ABD, İngiltere ve Çin ilk üçü paylaşmaktadır.

Tablo 12: En Fazla DYY Çeken 10 Ülke ve Türkiye (2016 Yılı-Milyon ABD Doları)

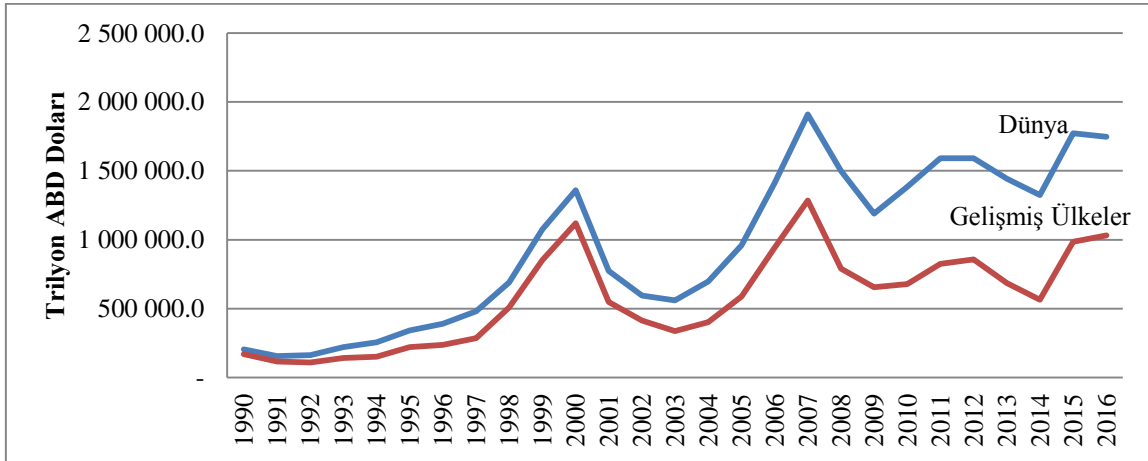
2016		
SIRA	ÜLKE	DYY
1	ABD	391,1
2	İngiltere	253,8
3	Çin	133,7
4	Hong Kong	108,1
5	Hollanda	92,0
6	Singapur	61,6
7	Brezilya	8,7
8	Avustralya	48,2
9	Hindistan	44,5
10	Rusya Fed.	37,7
24	Türkiye	12,0
	Dünya Toplamı	1.746,4

Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

3.1.1. Gelişmiş Ülkeler İle Karşılaştırma

Grafik 19'da gelişmiş ülkeler ve Dünya'da gerçekleşen 1990-2016 yılları arası DYY girişleri gösterilmiştir. Grafik 19'a göre 1990-2016 yılları arasındaki DYY girişlerinin ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelere gelen DYY tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Diğer yandan, Grafik 19'daki kırılmaların yaşandığı dönemlerin, küresel krizlerin olumsuz etkilerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Grafik 19: Gelişmiş Ülkeler ve Dünyadaki DYY'ler (1990-2016/Milyon ABD Doları)

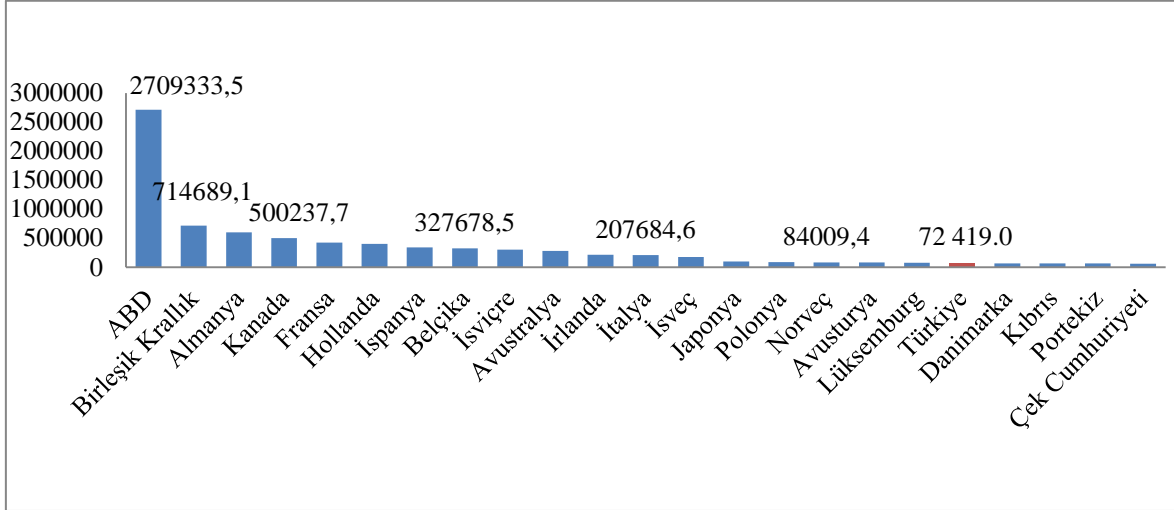


Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Grafik 20'ye göre 1990-2016 yılları arasında, bazı gelişmiş ülkelere ve Türkiye'ye gelen DYY'lerin ortalama değerleri dikkate alındığında en çok DYY çeken ilk üç gelişmiş ülkenin sırasıyla ABD, Birleşik Krallık ve Almanya olduğu görülmektedir. Stok değerler ile oluşturulan

Grafik 20’de aynı zamanda Türkiye’nin ortalama olarak Avusturya, Lüksemburg, Danimarka ve Kıbrıs ile yakın değerlerde DYY çektiği de söylenebilir.

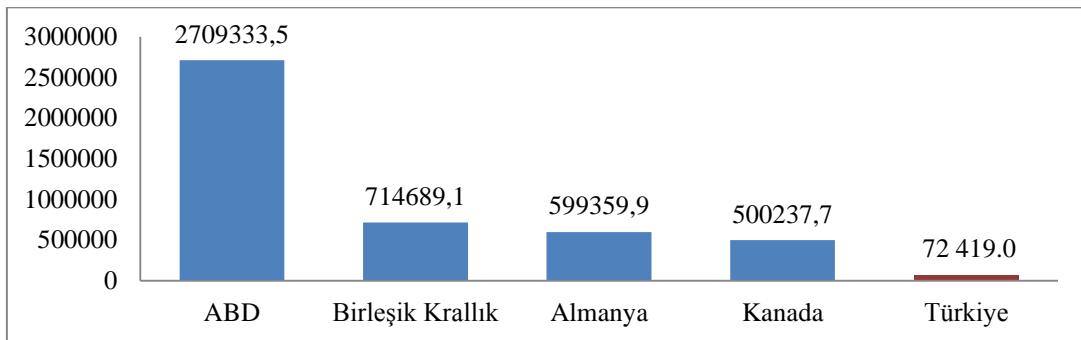
Grafik 20: Bazı Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye’ye Gelen DYY’ler (1990-2016/Ortalama Değerler/ Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017’den derlenmiştir.

Grafik 21’de 1990-2016 yılları arasında en çok DYY çeken ilk 4 gelişmiş ülke ile Türkiye’nin ortalama DYY girişleri stok değerlerle gösterilmiştir. Grafik 21’den de anlaşılacağı üzere Türkiye 1990-2016 yılları arasında ortalama değerlerle yaklaşık 73 milyon ABD doları değerinde DYY çekmiş ve ilk 4 gelişmiş ülkeye kıyasla önemli ölçüde geride kalmıştır.

Grafik 21: En Çok DYY Çeken 4 Gelişmiş Ülke ve Türkiye (1990-2016 Yılları Arası Ortalama Değerler/Milyon ABD Doları)

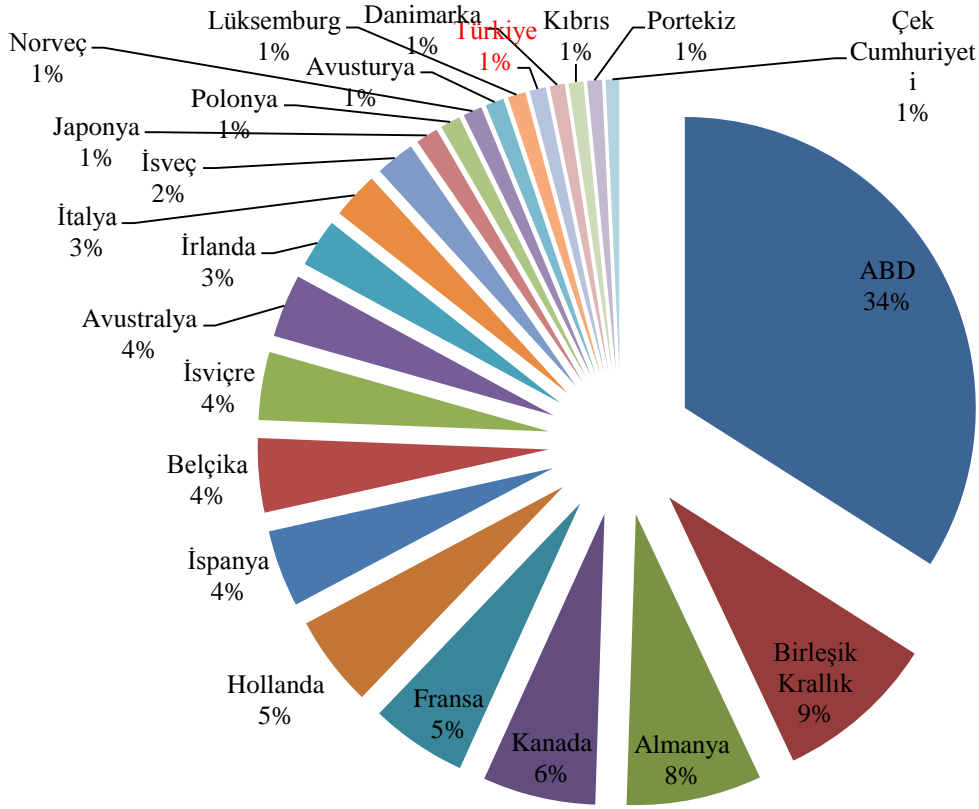


Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017’den derlenmiştir.

Şekil 15’te 1990-2016 yılları arası gelişmiş ülkelere ve Türkiye’ye gelen DYY, ortalama değerler hesaplanarak % olarak gösterilmiştir. ABD %34’lük bir oranla en yüksek paya sahipken,

Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa onu takip etmiş, Türkiye ise %1'lik bir oranla Avusturya, Danimarka, Portekiz ve Lüksemburg ile aynı yüzdelik oranı paylaşmaktadır.

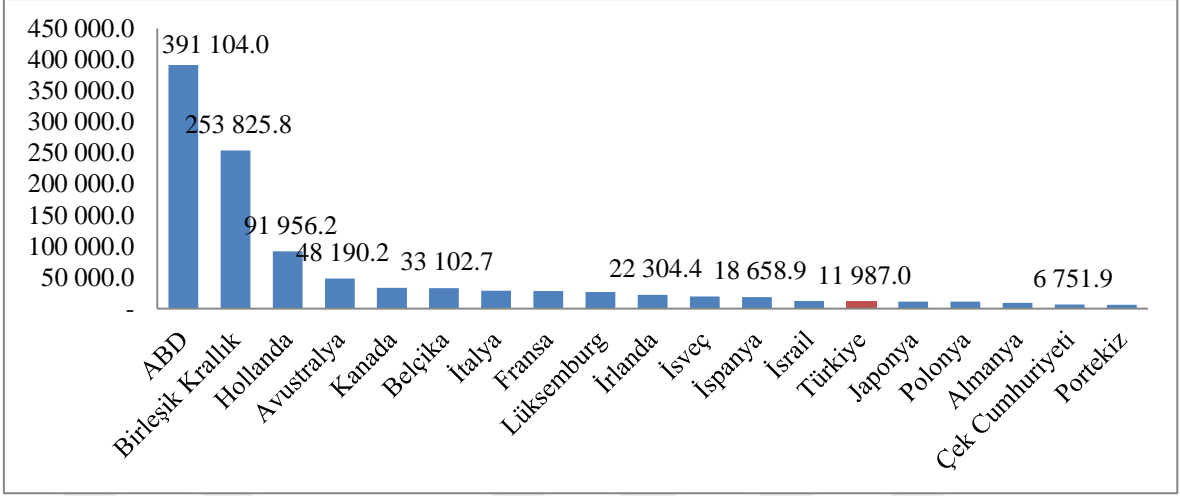
Şekil 15: Bazı Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye'ye Gelen DYY'ler (1990-2016/Ortalama Değerler/%)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Son yıl verilerine odaklanıldığında Grafik 22'ye göre 2016 yılında en çok DYY girişi olan ilk 3 gelişmiş ülke ABD, Birleşik Krallık ve Hollanda'dır. Diğer yandan, Grafik 22'ye göre Türkiye'ye yaklaşık 12 Milyon Dolar değerinde DYY girişi olmuş ve Türkiye bu değerle Japonya, Polonya ve İsrail ile yakın değerinde DYY çekmiştir.

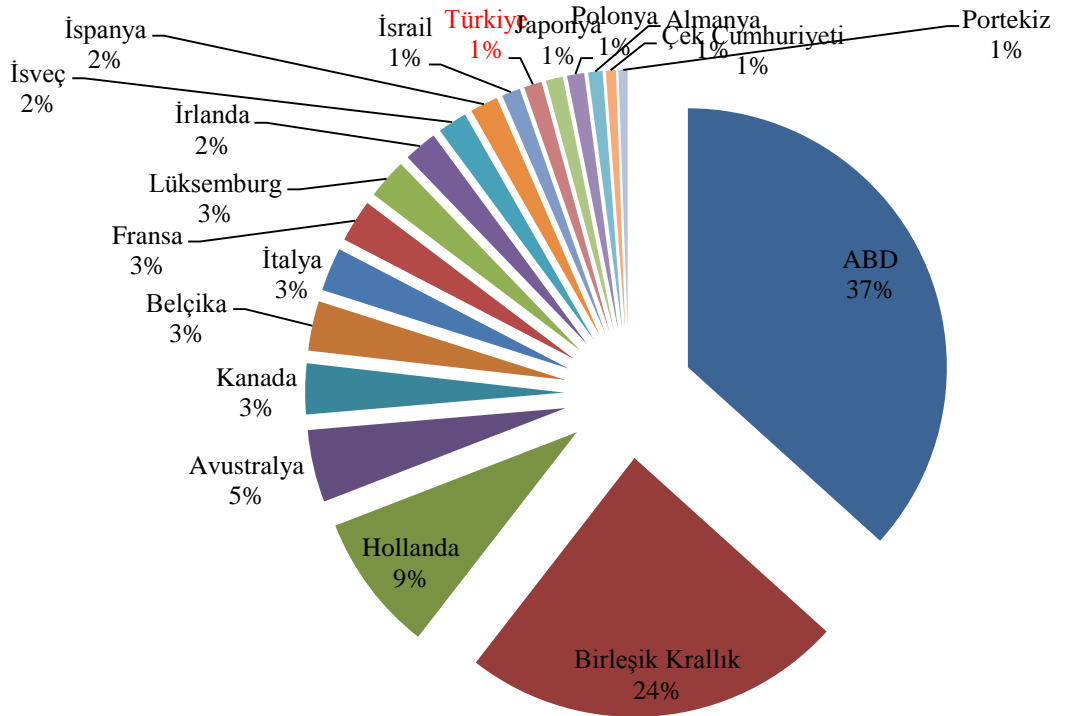
Grafik 22: Bazı Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye'ye 2016 yılında yapılan DYY'ler (Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Son yıl verilerine odaklanıldığında Şekil 16'ya göre en çok DYY girişi olan iki ülke %37 oranla ABD, hemen arkasından %24'lük bir oranla Birleşik Krallık'tır. Diğer yandan, Türkiye'ye ise %1'lik bir oranla İsrail, Polonya ve Japonya ile yakın oranlarda DYY çekmiştir.

Şekil 16: 2016 Yılında Bazı Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen DYY (%-Milyon ABD Doları)

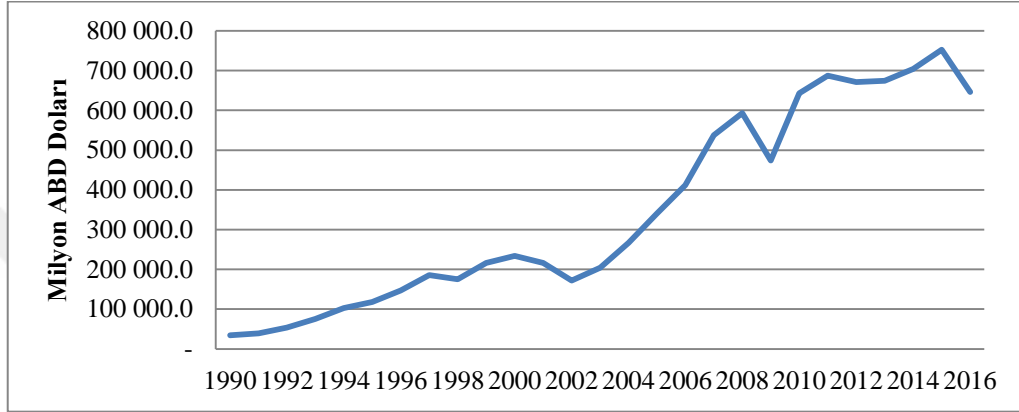


Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

3.1.2. Gelişmekte Olan Ülkelerle Karşılaştırma

Grafik 23'te gelişmekte olan ülkelerin DYY girişleri grafik halinde gösterilmiştir. Grafik 23'e göre miktar olarak artış seyrinde olan DYY girişlerinde, küresel ekonomik kriz dönemlerinde ani düşüşler meydana geldiği görülmektedir.

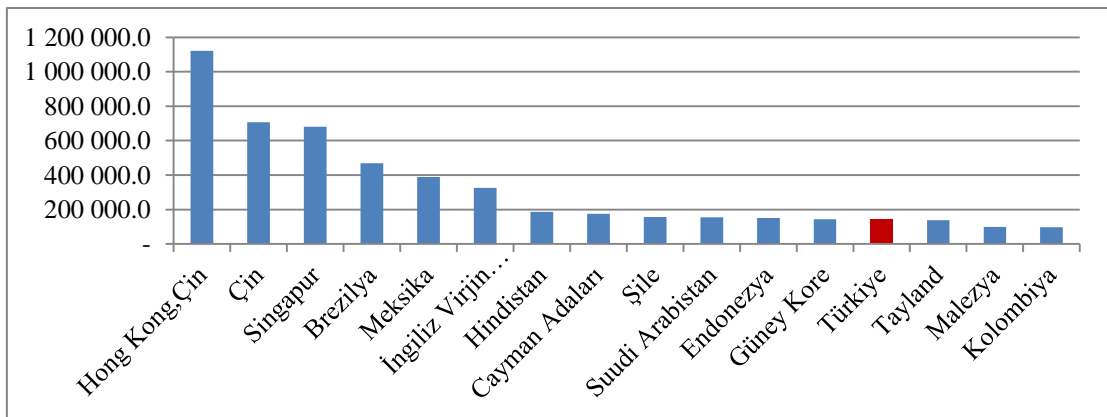
Grafik 23: 1990-2016 Yılları Arası Gelişmekte Olan Ülkelere Yapılan DYY (Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Grafik 24'te bazı gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye'nin DYY verileri 1990-2016 yılları ortalama değerleri alınarak gösterilmiştir. Hong Kong, Çin ve Singapur DYY çeken ilk 3 ülke olurken, Türkiye, Endonezya, Güney Kore ve Tayland ortalama olarak yakın değerlerde DYY çekmiştir.

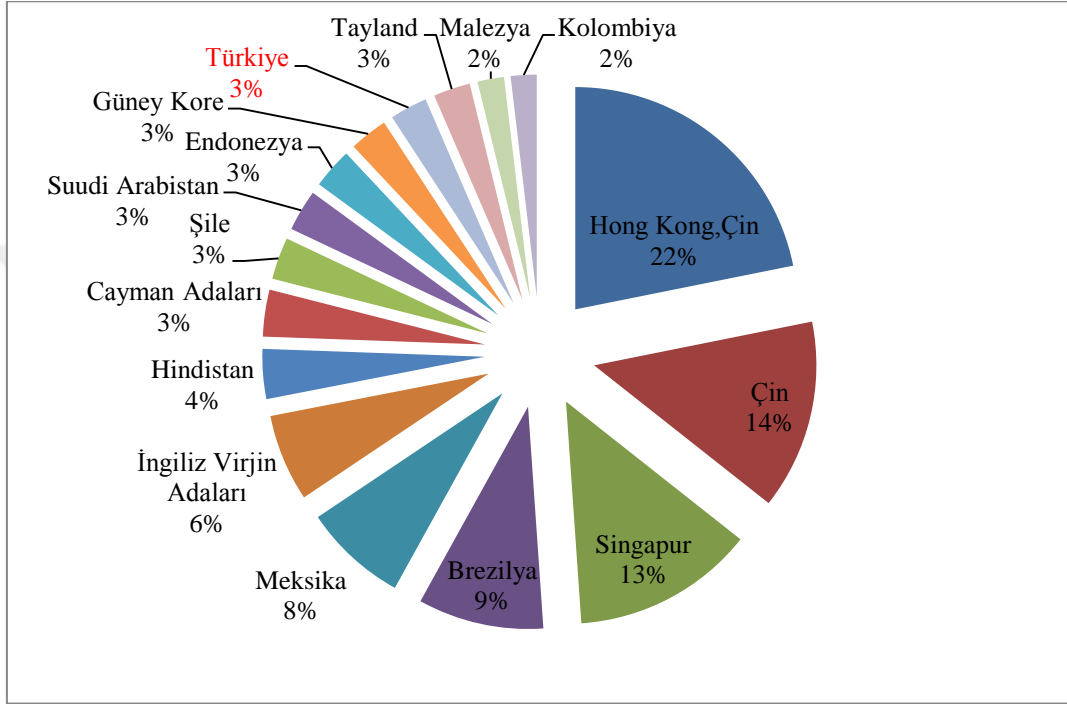
Grafik 24: Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'ye yapılan DYY-1990-2016-Ortalama Değerler-Milyon ABD Doları



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 17’de 1990-2016 yılları arası ortalama değerler ele alınarak bazı gelişmekte olan ülkeler için DYY girişleri % olarak ifade edilmiştir. Hong Kong %22, Çin %14, Singapur %13 oranında ilk 3 sırada yer alırken, Türkiye %3 gibi bir oranla Endonezya, Güney Kore ve Tayland ile ortalama olarak benzer oranda DYY çekmiştir.

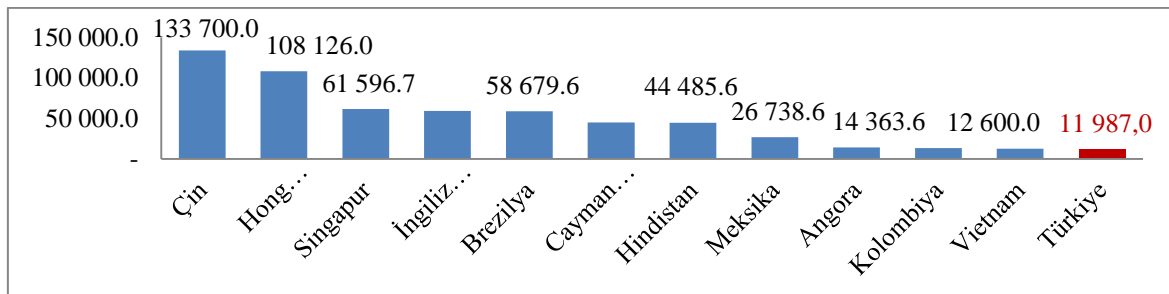
Şekil 17: Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’ye yapılan DYY-1990-2016-Ortalama Değerler-Milyon ABD Doları (%)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017’den derlenmiştir.

Son veri olarak 2016 yılına odaklanıldığında Grafik 25’e göre 2016 yılında en çok DYY girişi olan gelişmekte olan ülke kategorisindeki ülke Çin’dir. Türkiye, Vietnam ve Kolombiya ile yakın değerlerde DYY çekmiş ve ülkeye giren DYY yaklaşık 12 Milyon ABD Doları kadar olmuştur.

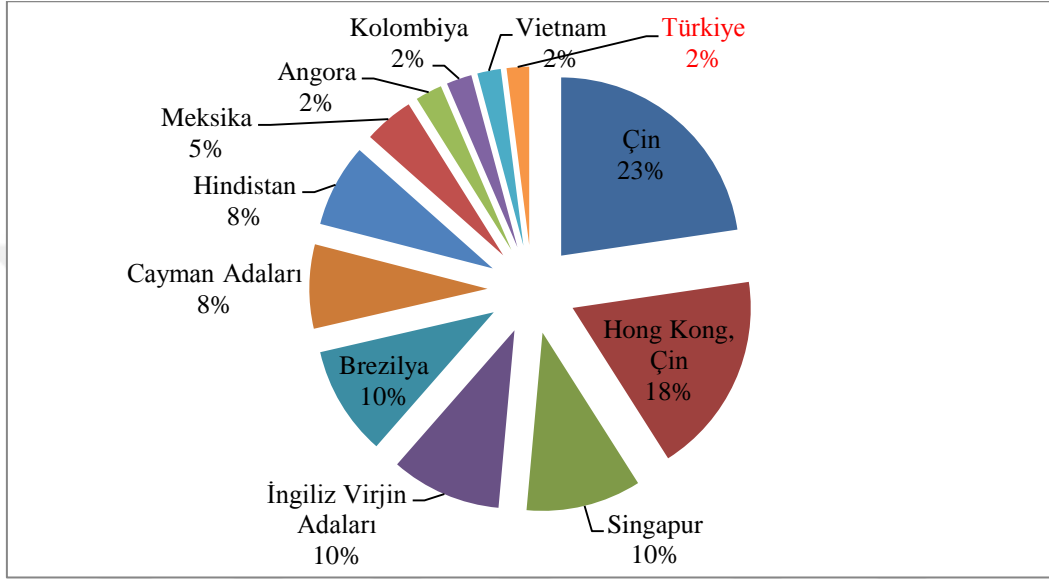
Grafik 25: Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’ye yapılan DYY girişleri (2016 Yılı-Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017’den derlenmiştir.

Son veri olarak 2016 yılına odaklanıldığında, Şekil 18'e göre Çin gelişmekte olan ülkeler kategorisinde DYY girişlerinin %23'üne, Hong Kong %18'ine ve Singapur %10'una sahiptir. Türkiye ise 2016 yılında %2'lik bir oranla Vietnam ve Kolombiya ile yakın bir oranda DYY çekmiştir.

Şekil 18: Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'ye yapılan DYY girişleri (2016 Yılı- Milyon ABD Doları- %)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

3.2. DYY'nin Ülkeye Giriş Şekline ve Sektörlere Göre Karşılaştırma

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Dünya'daki DYY'ler giriş şekline göre ve sektörlere göre karşılaştırılmıştır.

3.2.1. Giriş Şekline Göre Karşılaştırma

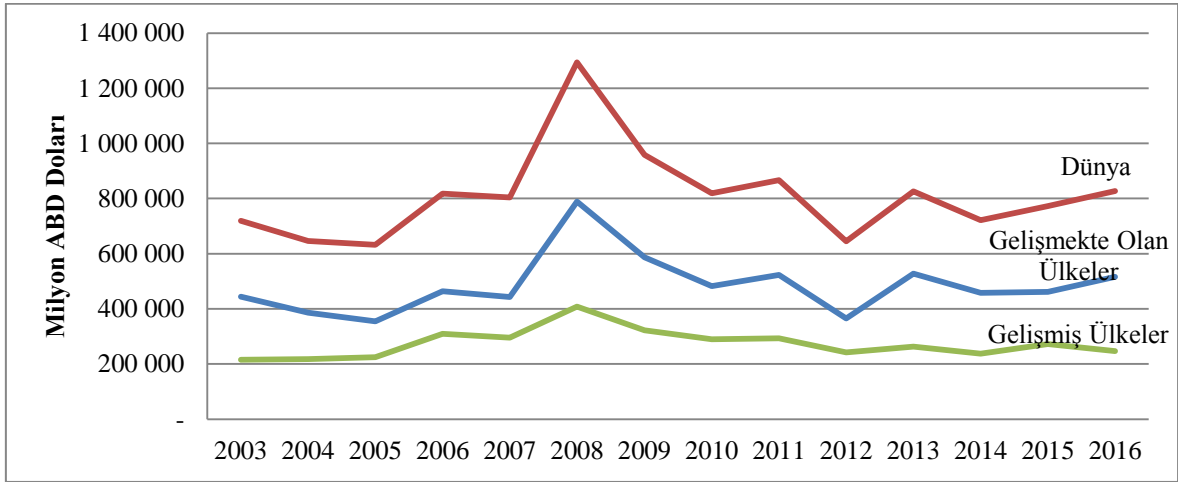
Küresel ölçekte DYY'lerin temelini sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleri ile yeşil alan yatırımları (komple yeni yatırımlar) oluşturmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016: 8). Bu bağlamda Dünya'ya ve Türkiye'ye giriş şekline göre gelen DYY'ler, yeşil alan yatırımları ve birleşme ve satın alma yoluyla yapılan yatırımlar şeklinde iki ana başlıkta karşılaştırılmıştır.

3.2.1.1. Yeşil Alan Yatırımları Açısından Karşılaştırma

2016 yılında dünya genelinde yeşil alan yatırımlarının proje tutarı bir önceki yıla göre %7 oranında artarak 828 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Yeşil alan yatırımları gelişmiş ülkelerde %9 oranında azalarak 247 milyar ABD Doları olarak gerçekleşirken, gelişmekte olan

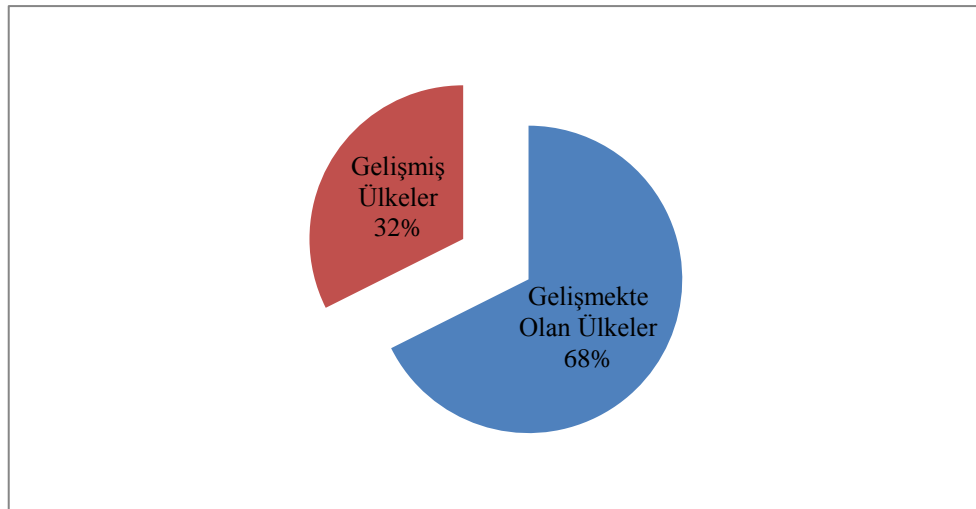
ülkelerde ise %16 artış meydana gelmiştir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016: 8). Grafik 25 ve Şekil 19'a göre 2016 yılında yapılan yeşil alan yatırımlarının büyük bölümü önceki yıllarda da olduğu üzere gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmiştir ve yaklaşık %70'lik bir oranla gelişmekte olan ülkelere ve %32'lik bir oranla gelişmiş ülkelere yeşil alan yatırımı yapılmıştır. Diğer yandan Grafik 26'ya bakılarak yeşil alan yatırımlarında gelişmekte olan ülkeler ve dünya verilerinin paralel olarak ilerlediği söylenebilir.

Grafik 26: 2016 Yılında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere ve Dünya'ya Yapılan Yeşil Alan Yatırımları (Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 19: 2016 Yılında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Yapılan Yeşil Alan Yatırımlarının Oransal Olarak Dağılımı

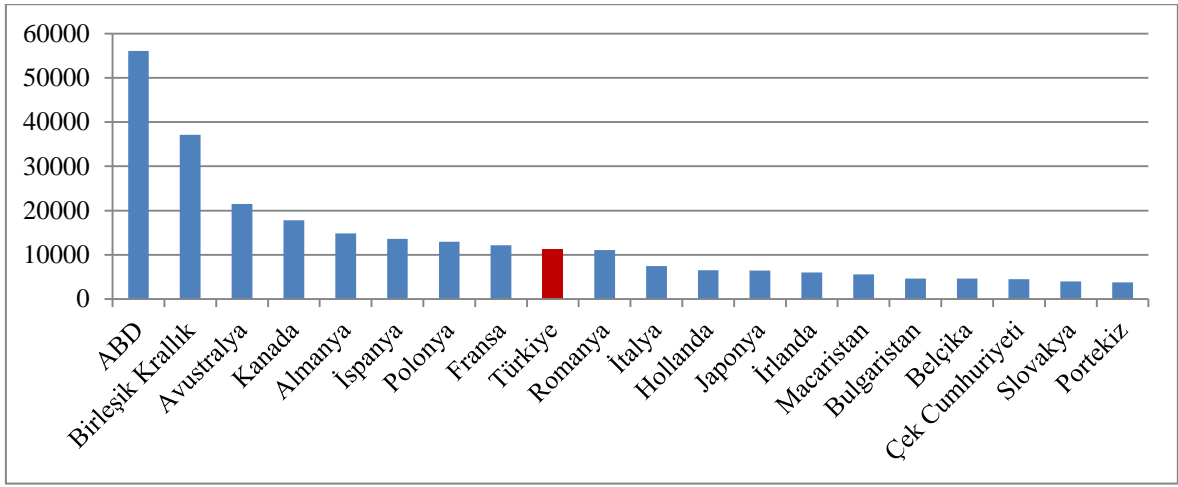


Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

3.2.1.1.1. Yeşil Alan Yatırımlarının Gelişmiş Ülkeler İle Karşılaştırılması

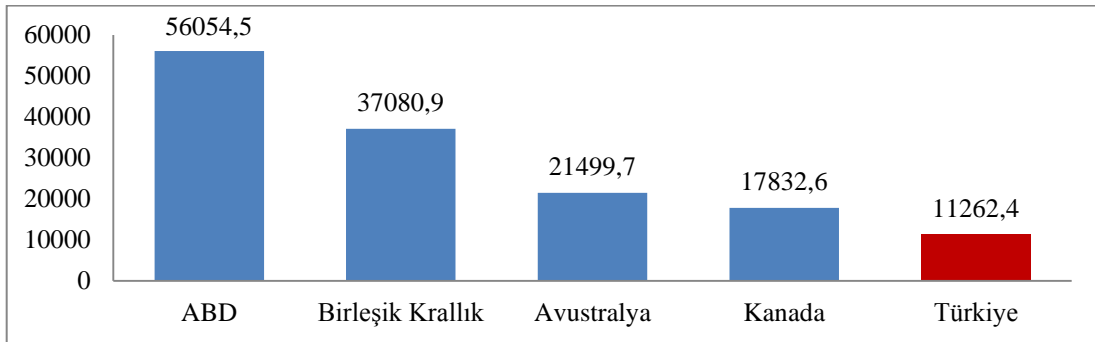
Grafik 27’de 2003-2016 yılları arasında gelişmiş ülkeler ve Türkiye’ye gelen yeşil alan yatırımları ortalama değerler hesaplanarak gösterilmiştir. Grafik 27’ye göre son 13 yılda en çok yeşil alan yatırımı çeken ilk 3 gelişmiş ülke ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya’dır. Grafik 28’ye göre ise Türkiye son 13 yılda ortalama olarak yaklaşık 12 milyon ABD Doları yeşil alan yatırımı çekmiştir. Diğer yandan, Polonya, Fransa, Romanya ve İtalya’nın da Türkiye’ye benzer değerlerde yeşil alan yatırımı çektiği Grafik 27’de görülebilir.

Grafik 27: Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye’ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017’den derlenmiştir.

Grafik 28: En Çok Yeşil Alan Yatırımı Çeken 4 Gelişmiş Ülke ve Türkiye (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler)

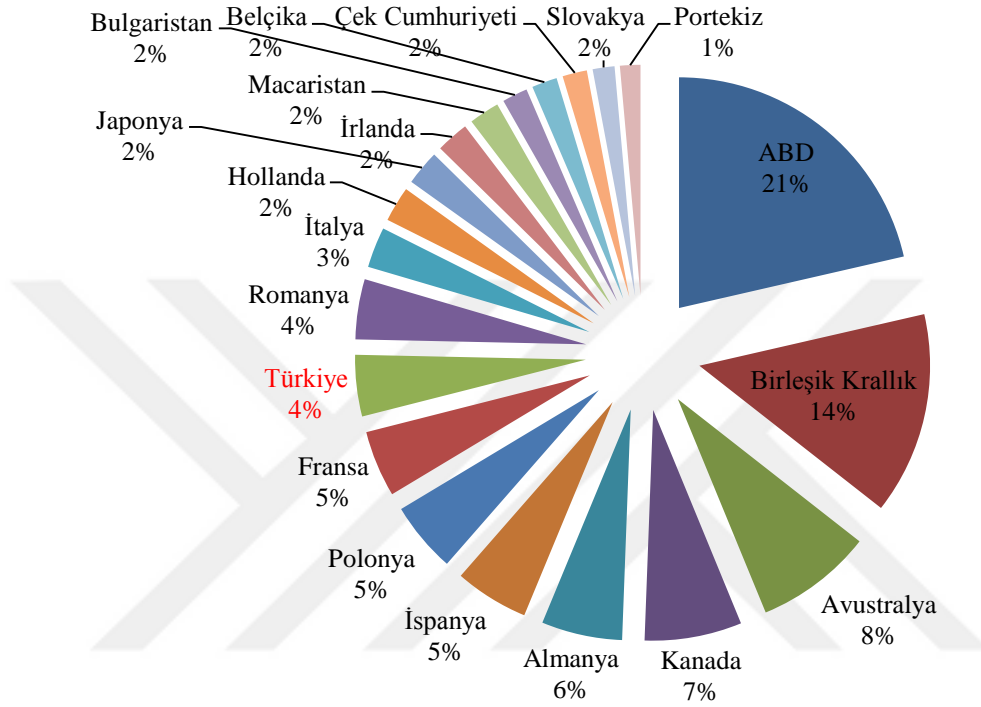


Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017’den derlenmiştir.

Şekil 20’de son 13 yılda gelişmiş ülkeler ve Türkiye’ye gelen yeşil alan yatırımlarının ortalama değerleri hesaplanarak oluşturulan yüzdesel oranlar gösterilmiştir. Şekil 20’ye göre son 13 yılda en çok yeşil alan yatırımı çeken ilk 3 gelişmiş ülke %21 oranla ABD, %14 oranla Birleşik

Krallık ve %8'lik bir oranla Avustralya'dır. Diğer yandan yine Şekil 20'ye göre Türkiye son 13 yılda ortalama olarak %4'lük bir oranda yeşil alan yatırımı çekmiştir. Polonya, Fransa ve Romanya'nın da Türkiye'ye benzer oranda yeşil alan yatırımı çektiği Şekil 20'de görülebilir.

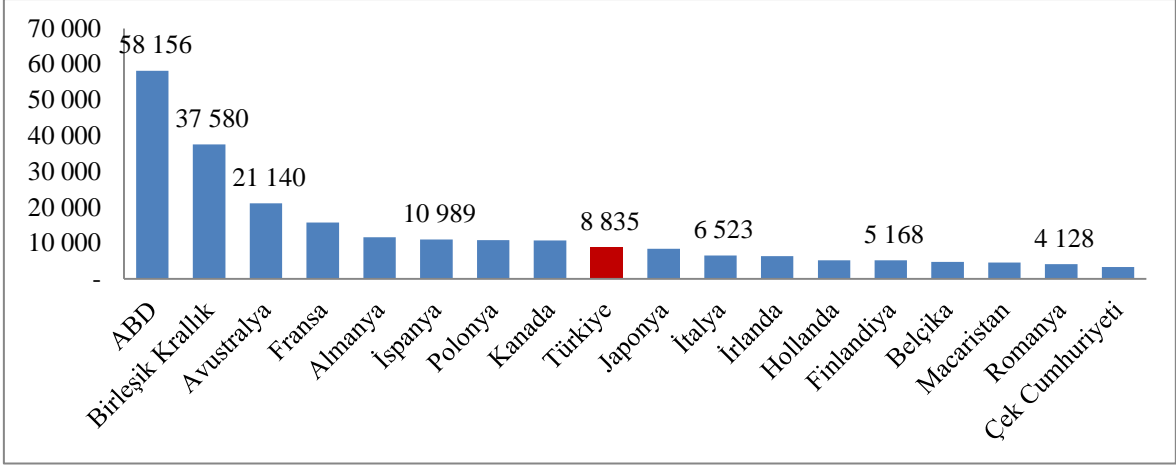
Şekil 20: Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler-%)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

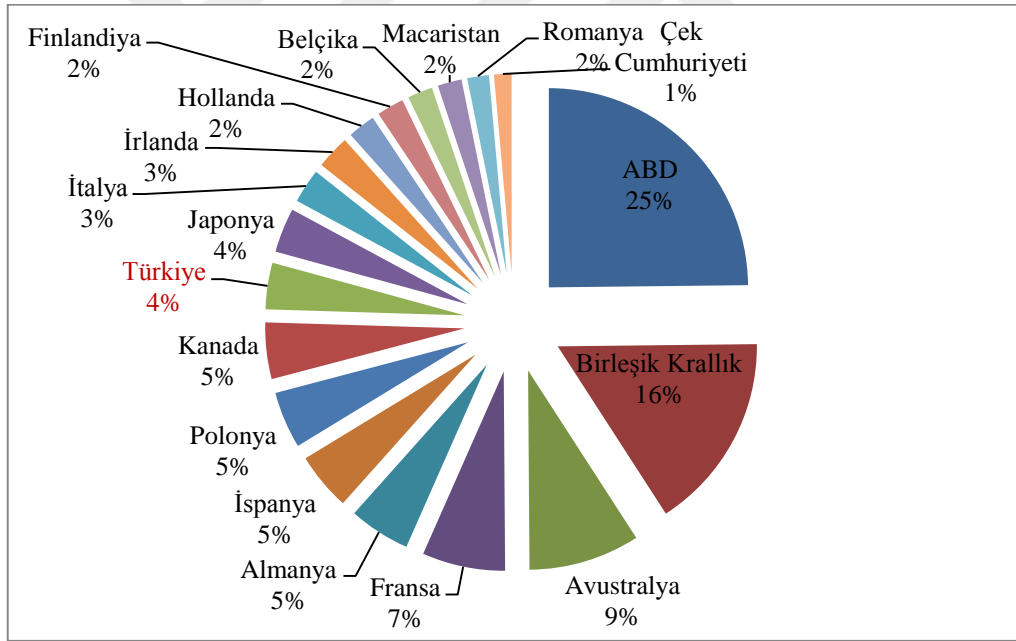
Son yıl verilerine odaklanıldığında Grafik 29'a ve Şekil 21'e göre 2016 yılında en fazla yeşil alan yatırımı çeken ilk 3 gelişmiş ülke 58 milyon ABD Doları ve %25'lik bir oran ile ABD, 37 milyon ABD Doları ve %16'lık bir oran ile Birleşik Krallık ve 21 milyon ABD Doları ve %9'luk bir oran ile Avustralya'dır. Diğer yandan Grafik 29'a ve Şekil 21'e göre Türkiye 2016 yılında 8,8 milyon ABD Doları ve %4'lük bir oran ile yeşil alan yatırımı çekmiş ve Japonya ve Kanada ile yakın değerinde yeşil alan yatırımı gerçekleştirmiştir.

Grafik 29: Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2016 Yılı- Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 21: Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2016 Yılı-Yüzde)



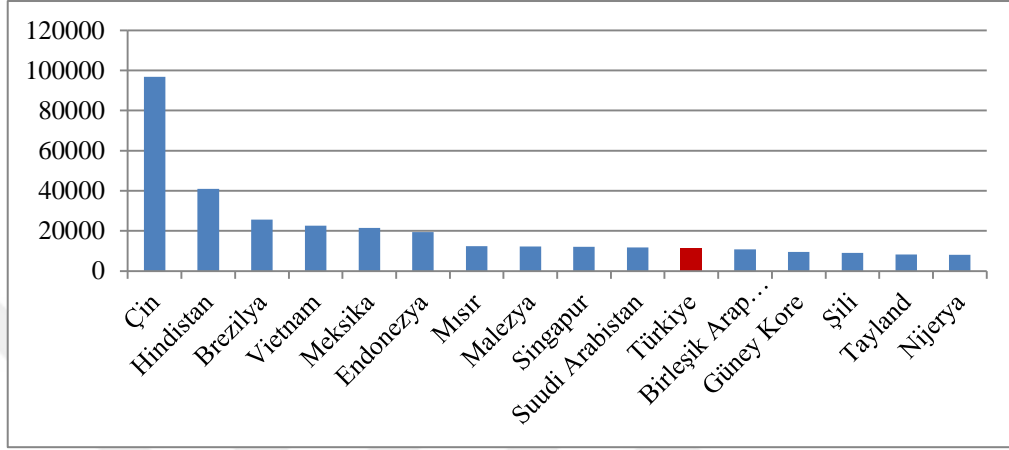
Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

3.2.1.1.2. Yeşil Alan Yatırımlarının Gelişmekte Olan Ülkelerle Karşılaştırılması

Grafik 30'da bazı gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye'ye gelen yeşil alan yatırımları 2003-2016 ortalama değerleri hesaplanarak gösterilmiştir. Bu yıllar arasında en çok yeşil alan yatırımı yapılan ilk üç gelişmekte olan ülkenin sırasıyla Çin, Hindistan ve Brezilya olduğu görülmektedir. Türkiye ise Grafik 31'de gösterildiği gibi son 13 yılda ortalama değerlerle yaklaşık 12 milyon ABD

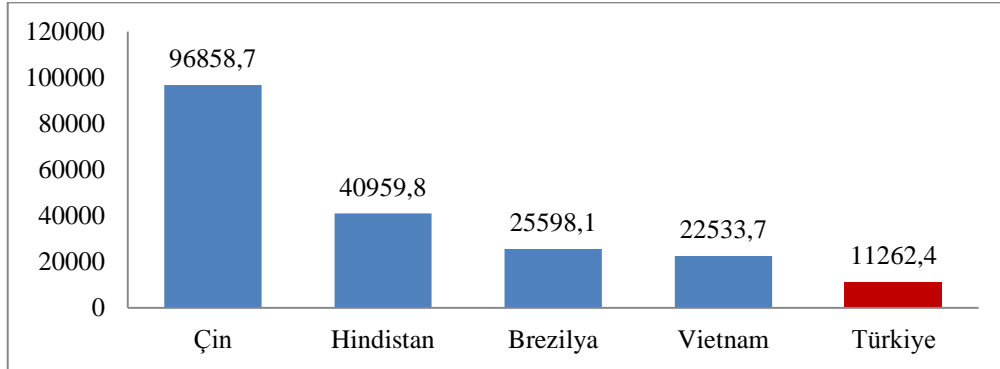
Doları değerinde yeşil alan yatırımı çekmiştir. Diğer yandan Grafik 30'a göre Türkiye ile aynı ortalama değerde yeşil alan yatırımı yapılan ülkelerin Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri Güney Kore ve Singapur olduğu söylenebilir.

Grafik 30: Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

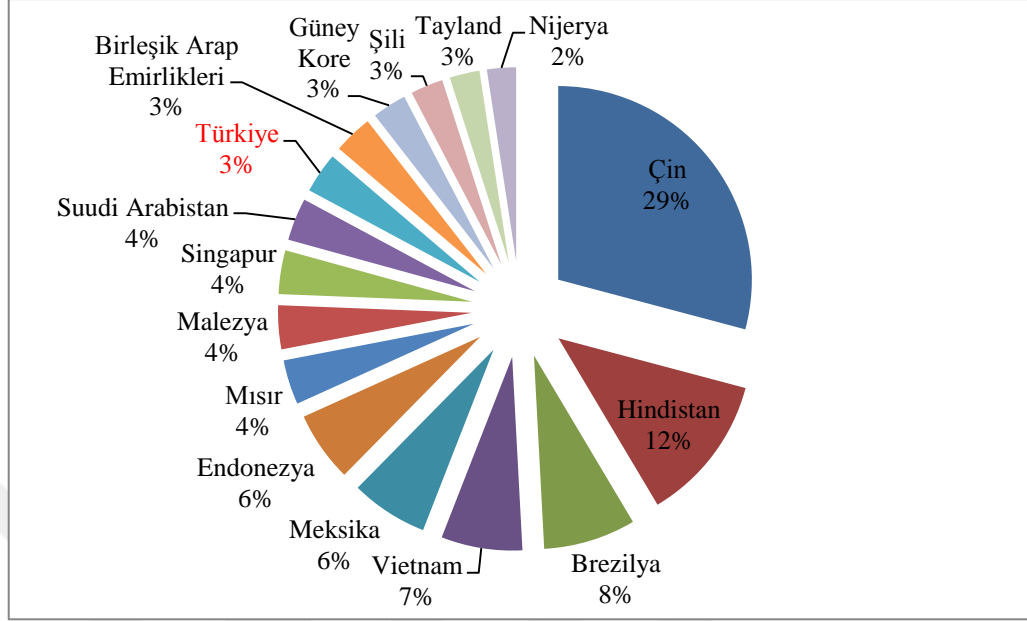
Grafik 31: En Çok Yeşil Alan Yatırımı Çeken 4 Gelişmekte Olan Ülke ve Türkiye (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 22'de son 13 yılda yeşil alan yatırımlarının ortalama değerleri hesaplanarak bazı gelişmekte olan ülkelere yapılan yeşil alan yatırımı yüzde (%) ile ifade edilmiştir. Şekil 22'ye göre son 13 yılda en çok yeşil alan yatırımı çeken ilk üç gelişmekte olan ülke sırasıyla %29'luk bir oranla Çin, %12'lik bir oranla Hindistan ve %8'lik bir oranla Brezilya'dır. Diğer yandan Şekil 22'de Türkiye'ye gelen yeşil alan yatırımlarının ortalama olarak toplam içerisinde %3'lük bir paya sahip olduğu ve Birleşik Arap Emirlikleri, Güney Kore, Şili ve Tayland ile benzer oranlarda yeşil alan yatırımı çektiği görülmektedir.

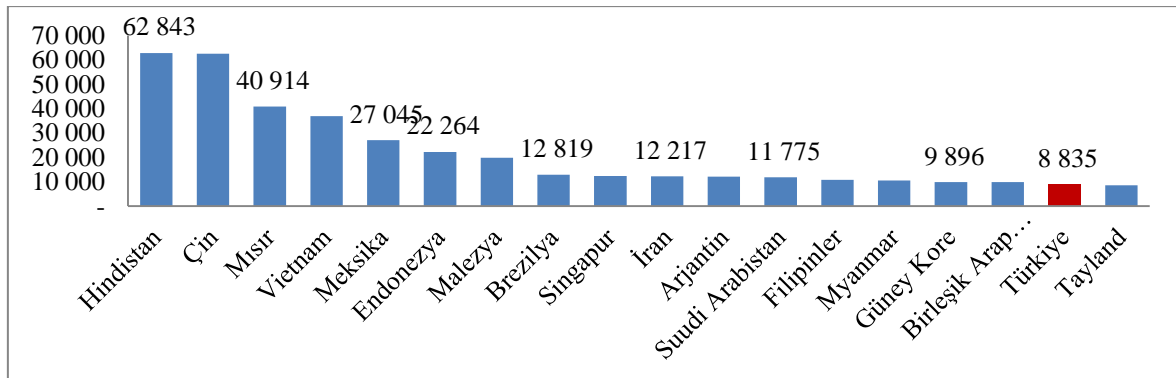
Şekil 22: Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (2003-2016 Yılları- Milyon ABD Doları-Ortalama Değerler-%)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

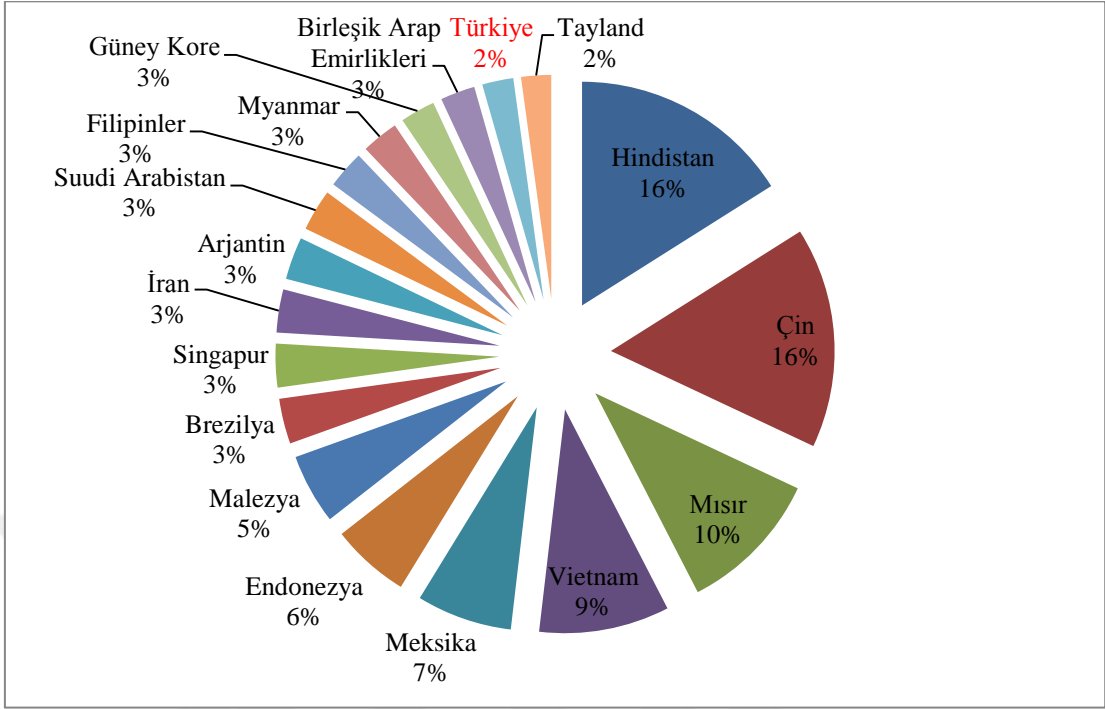
Son yıl verilerine odaklanıldığında Grafik 32'ye ve Şekil 23'e göre birbirine neredeyse en yakın değerlerde en çok yeşil alan yatırımı çeken gelişmekte olan ülkeler %16'lık oranlarla Hindistan ve Çin'dir. Diğer yandan yine Grafik 32'ye ve Şekil 23'e göre sırasıyla Mısır ve Vietnam %10 ve %9'luk oranlarla üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'nin ise 2016 yılında 8,8 milyon ABD Dolar ve %2'lik bir oranla yeşil alan yatırımı çektiği ve Güney Kore, Birleşik Arap Emirlikleri ve Tayland ile yakın değerlerde yatırım yapıldığı söylenebilir.

Grafik 32: 2016 Yılı Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 23: 2016 Yılı Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Gelen Yeşil Alan Yatırımları (%)



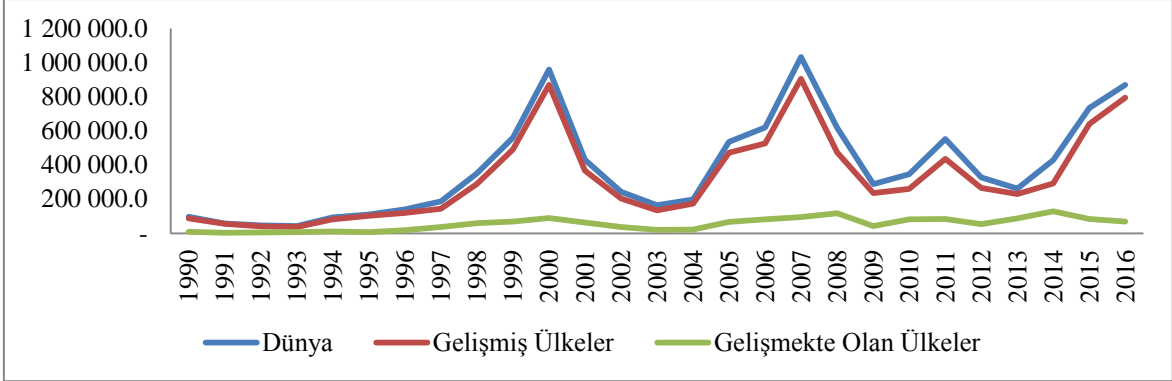
Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

3.2.1.2. Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımların Karşılaştırılması

UNCTAD'ın çeşitli kaynaklardan derlediği bilgilere göre, 2016 yılında dünya genelindeki sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin toplam değeri, 2012 ve 2013 yıllarındaki azalıştan sonra 2014 ve 2015 yılında tekrar artışa geçmiş, 2016 yılında ise %18'lik bir artışla 869 milyar ABD Doları seviyesine ulaşmıştır. Bu yükselişte, gelişmiş ülkelerdeki sınır ötesi birleşme ve satın alma değerinin %24 artışla 794 milyar ABD Dolarına ulaşmasının önemli payı olmuştur (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2016: 9).

Grafik 33'te 1990-2016 yılları arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ve Dünya'da birleşme ve satın alma yoluyla yapılan yatırımların seyri gösterilmiştir. Grafik 33'te dünyada birleşme ve satın alma yoluyla yapılan DYY'lerin ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerin birleşme ve satın alımlarından kaynaklandığı gözlemlenmektedir.

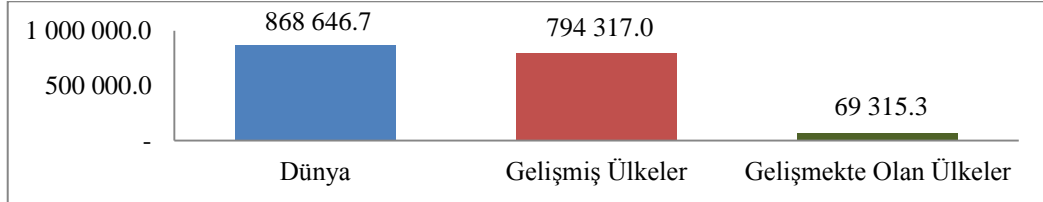
Grafik 33: 1990-2016 Yılları Arasında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere ve Dünya'ya Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımlar (Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

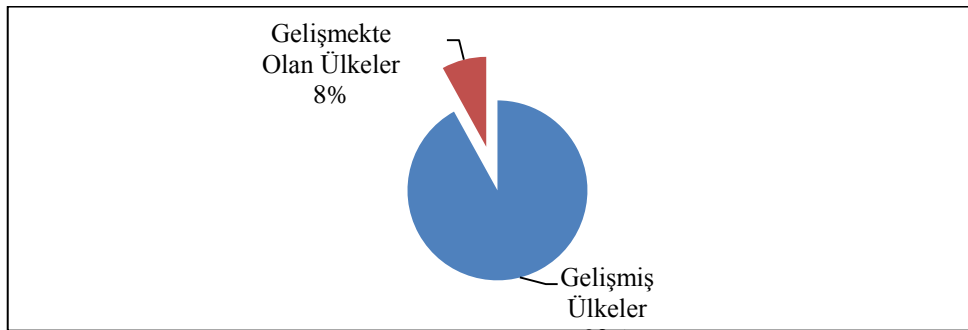
Son verilere odaklanıldığında Grafik 34'e göre 2016 yılında dünyada 868 Milyon ABD Doları olan birleşme ve satın alma yoluyla yapılan DYY'lerin yaklaşık 800 Milyon ABD Doları gelişmiş ülkelere yapılmaktadır. Diğer yandan, gelişmekte olan ülkelere ise yaklaşık 70 milyon ABD Doları kadar nispeten çok daha düşük bir değerde birleşme ve satın alma yoluyla DYY yapılmıştır. Şekil 24'te ise 2016 yılında birleşme ve satın alma yoluyla yapılan yatırımların %92'sinin gelişmiş %8'inin ise gelişmekte olan ülkelere yapıldığı görülmektedir.

Grafik 34: 2016 yılı Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımlar



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 24: 2016 yılı birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımların Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Yüzdesele Dağılımı

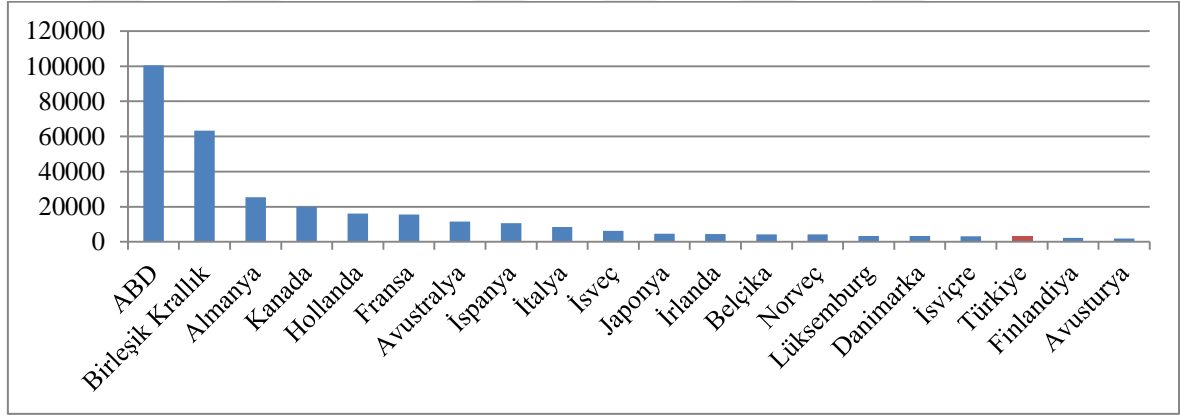


Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

3.2.1.2.1. Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımların Gelişmiş Ülkelere Göre Karşılaştırılması

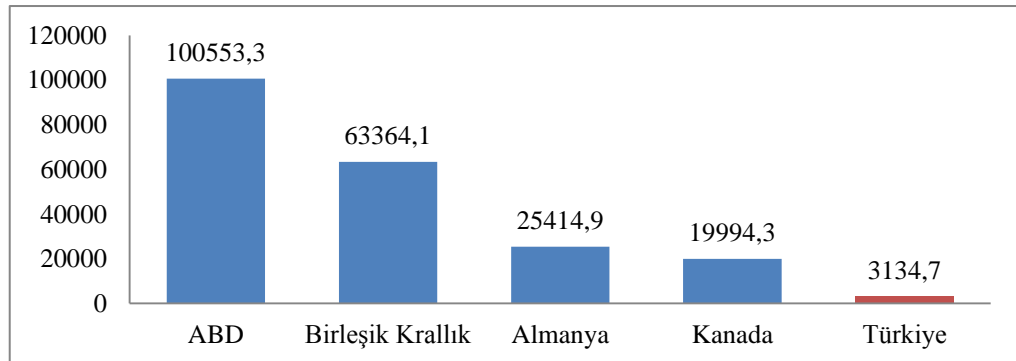
Grafik 35'e, Grafik 36'ya ve Şekil 25'e göre 1990-2016 yılları arasında ortalama değerler ile birleşme ve satın alma yoluyla en çok DYY çeken ilk üç gelişmiş ülke sırasıyla, 100 Milyon ABD Doları ve %32'lik bir oranla ABD, 63 Milyon ABD Doları ve %20'lik bir oranla Birleşik Krallık, 25 milyon Dolar ve %8'lik bir oranla ise Almanya'dır. Diğer yandan yine Grafik 35'e ve 36'ya ve Şekil 25'e göre Türkiye ise 1990-2016 yılları arası ortalama değerler ile yaklaşık 3,5 ABD Doları ve %1'lik bir oranla Finlandiya, İsviçre, Danimarka gibi gelişmiş ülkelerle yakın değerde seyretmiştir.

Grafik 35: Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları)



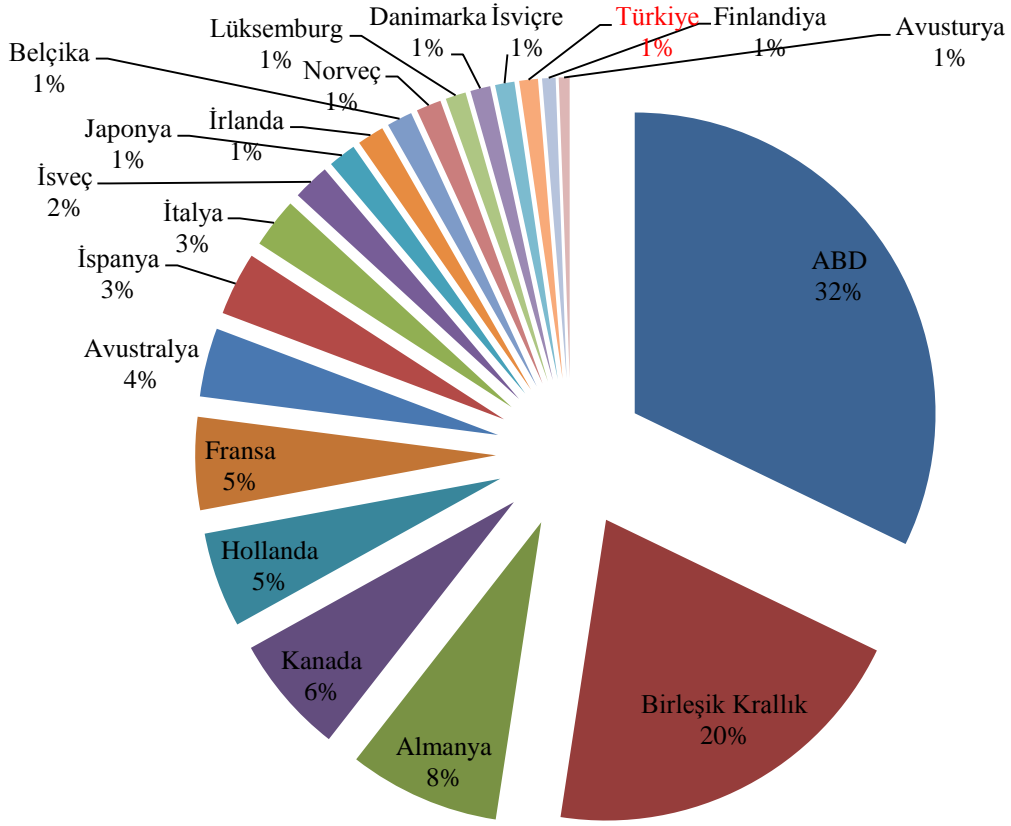
Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Grafik 36: En Çok Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yatırım Yapılan 4 Gelişmiş Ülke ve Türkiye (1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

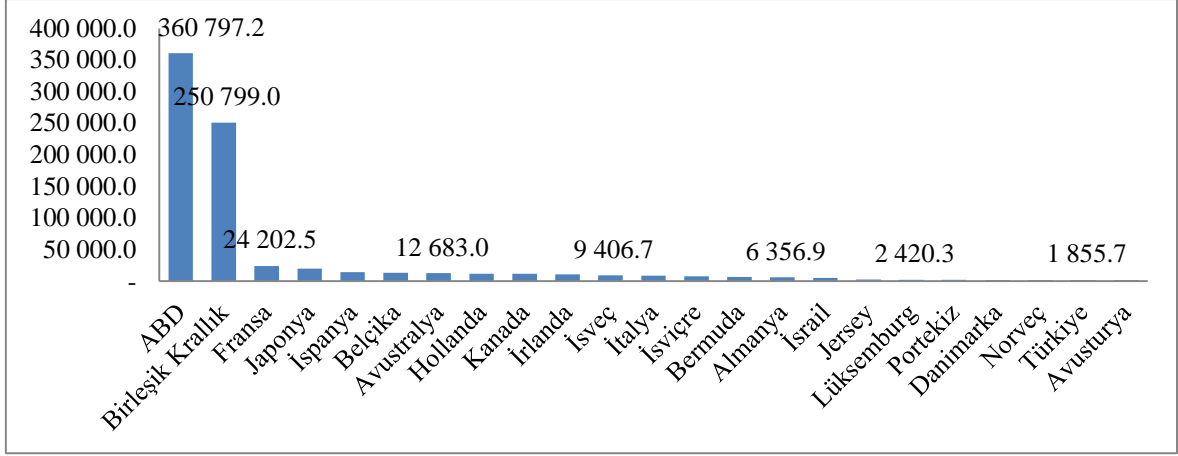
Şekil 25: Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler- %-Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

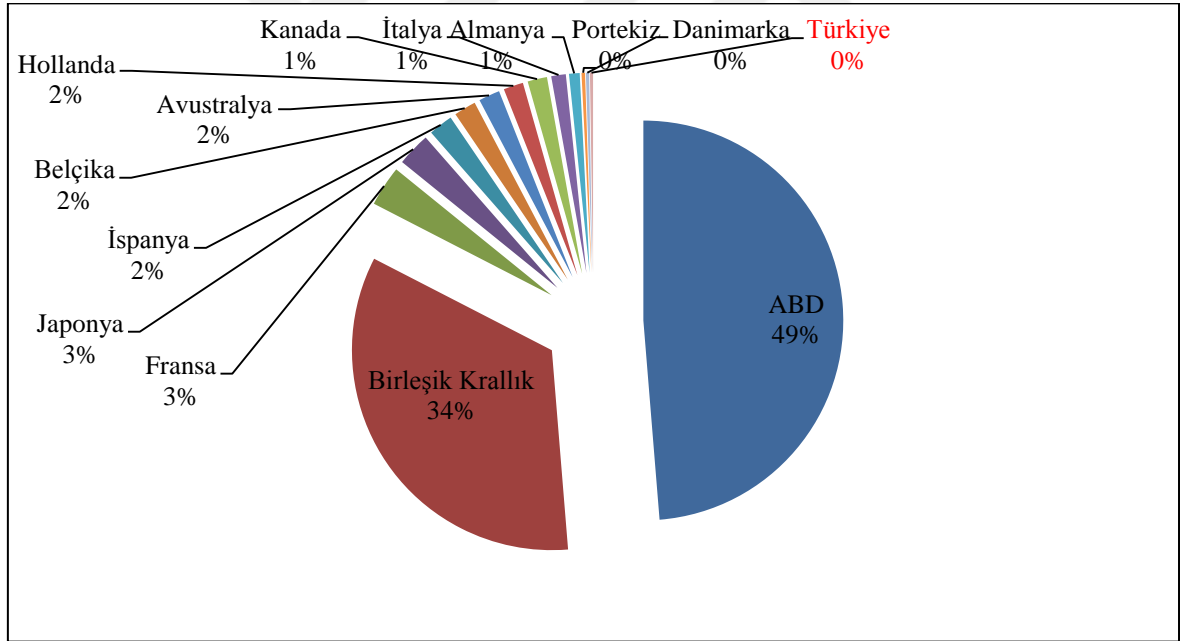
Son yıl verilerine odaklanıldığında Grafik 37'ye ve Şekil 26'ya göre 2016 yılında en çok birleşme ve satın alma yoluyla DYY çeken ilk 3 gelişmiş ülke 360 milyon ABD Doları ve %49'luk bir oranla ABD, 250 milyon ABD Doları ve %34'lük bir oranla Birleşik Krallık ve ardından yaklaşık 25 milyon ABD Doları ve %3'lük bir oranla Fransa'dır. Diğer yandan Grafik 37'de ve Şekil 26'da Türkiye'nin 2016 yılında yaklaşık 2 milyon ABD Doları ve oransal olarak %0 oranında birleşme ve satın alma yoluyla DYY çektiği ve Danimarka ve Portekiz ile yakın değer ve oranda seyrettiği görülmektedir.

Grafik 37: 2016 Yılı Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 26: 2016 Yılı Gelişmiş Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (Yüzde)



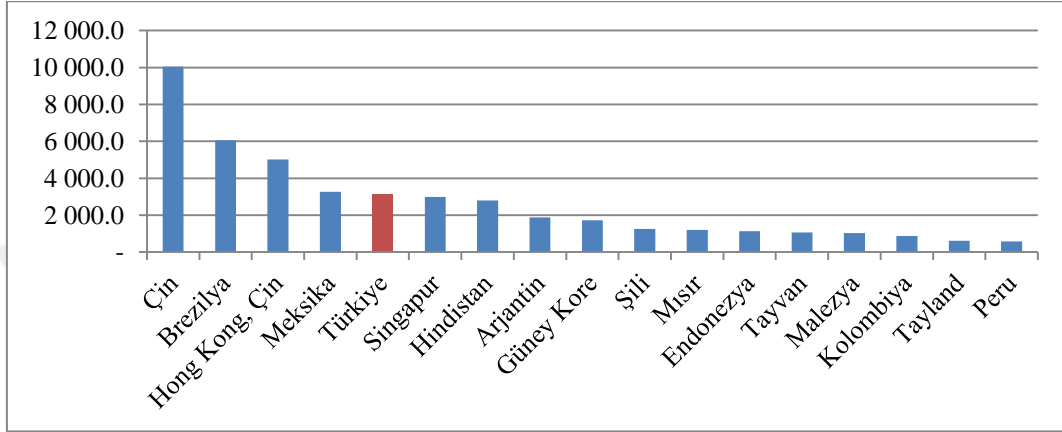
Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

3.2.1.2.2. Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelere Göre Karşılaştırılması

Grafik 38'e, Grafik 39'a ve Şekil 27'e göre 1990-2016 yılları arasında ortalama olarak en fazla birleşme ve satın alma yoluyla yapılan yatırımlar olduğu gelişmekte olan ilk üç ülke sırasıyla %22'lik oranla ve 10 Milyon ABD Dolarıyla Çin, %14'lük oran ve 6 Milyon Dolar ile

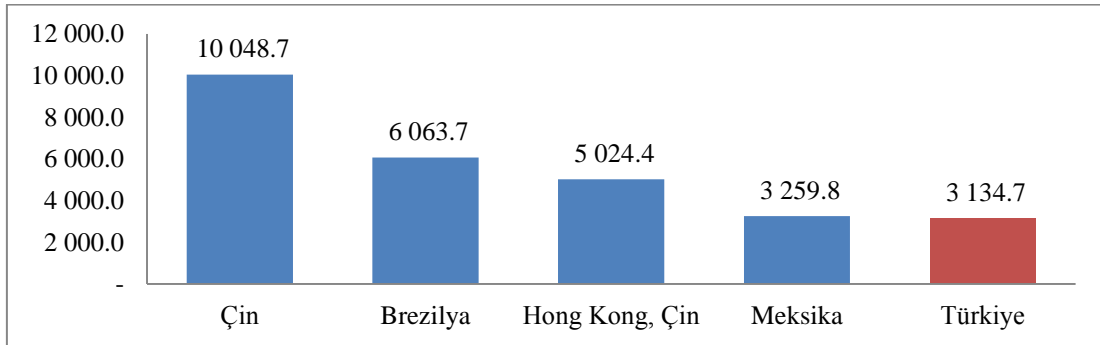
Brezilya, %11'lik bir oran ve 5 Milyon ABD Doları ile Hong Kong'dur. Grafik 38'de ve Grafik 39'da Türkiye 3,1 Milyon ABD Doları ve %7'lik bir oranla 5. Sırada yer almaktadır. Türkiye ile benzer değerde ve oranda birleşme ve satın alma yoluyla DYY çeken diğer gelişmekte olan ülkelerin ise Grafik 38'de Meksika, Singapur ve Hindistan olduğu söylenebilir.

Grafik 38: Gelişmekte Olan Ükelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları)



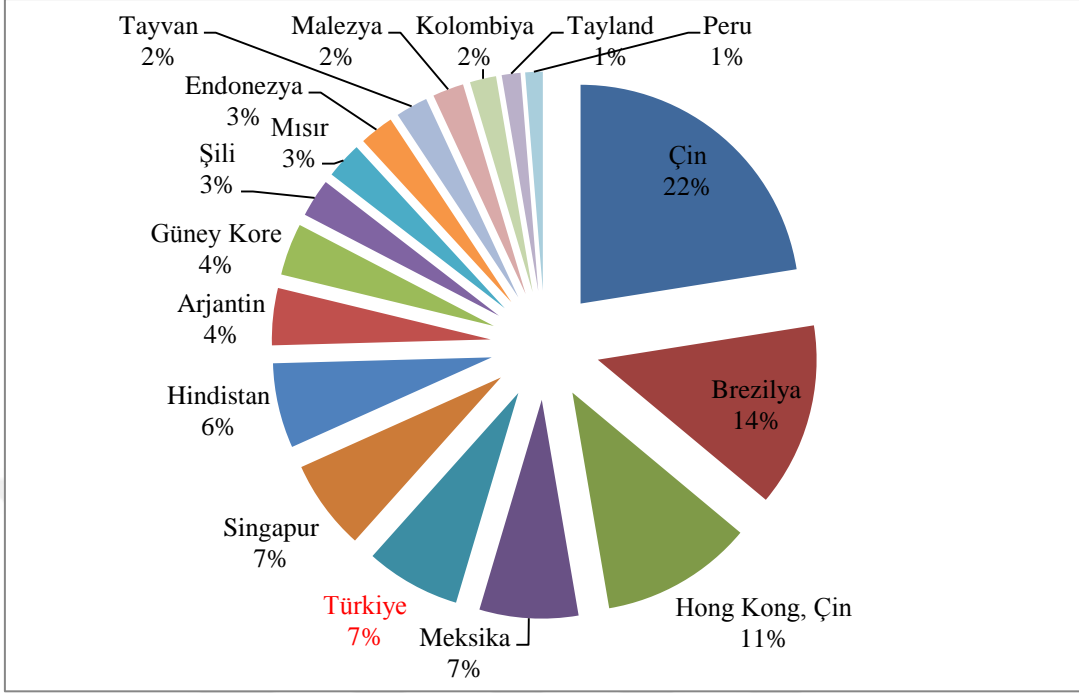
Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Grafik 39: Gelişmekte Olan Ükelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler- Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

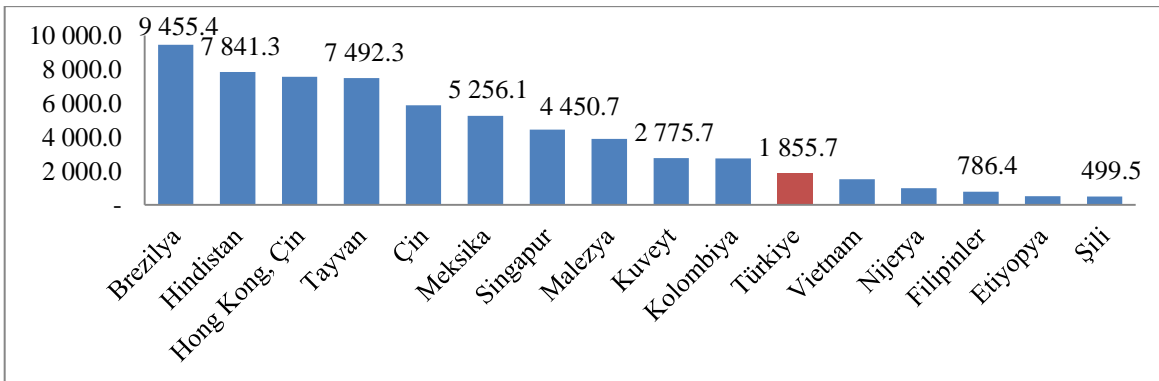
Şekil 27: Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (1990-2016-Ortalama Değerler-%- Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

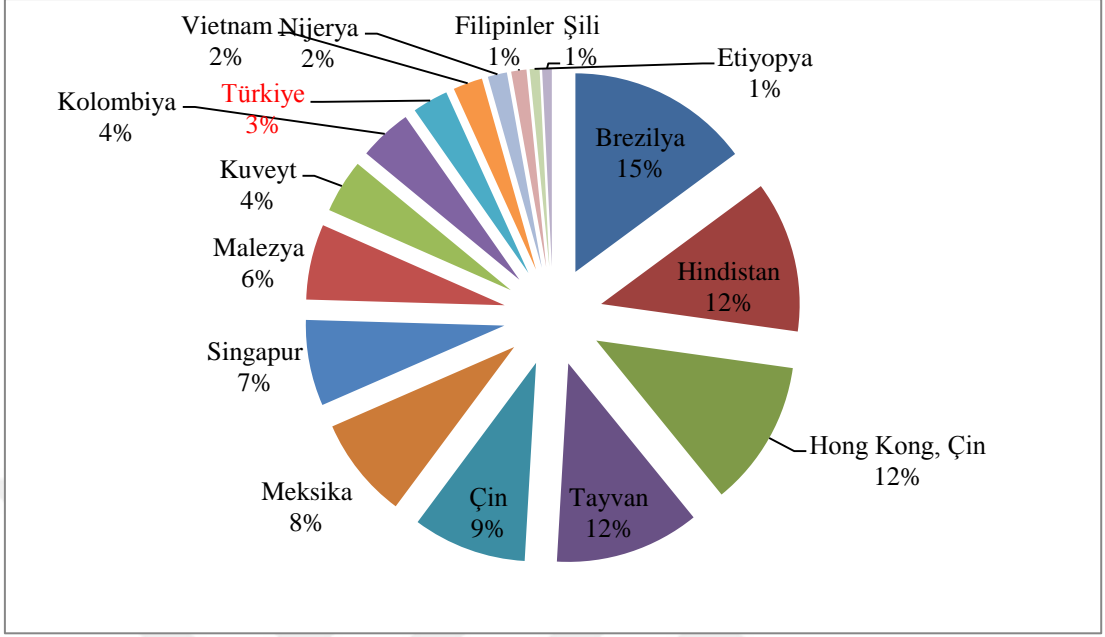
Son yıl verilerine odaklanıldığında Grafik 40'a ve Şekil 28'e göre 2016 yılında en çok birleşme ve satın alma yoluyla DYY çeken ilk 3 gelişmekte olan ülke sırasıyla yaklaşık 10 milyon ABD Doları ve %15'lik bir oran ile Brezilya, ardından yaklaşık 8 milyon ABD Doları ve %12'lik bir oran ile Hindistan ve son olarak yine yaklaşık 8 milyon ABD Doları ve %12'lik bir oran ile Hong Kong'dur. Diğer yandan yine Grafik 40'a ve Şekil 28'e göre Türkiye'ye 2016 yılında %3'lük bir oranla yaklaşık 2 milyon ABD Doları birleşme ve satın alma yoluyla DYY girmiştir.

Grafik 40: 2016 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (Milyon ABD Doları)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 28: 2016 Yılında Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye'ye Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Gelen Yatırımlar (Yüzde)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

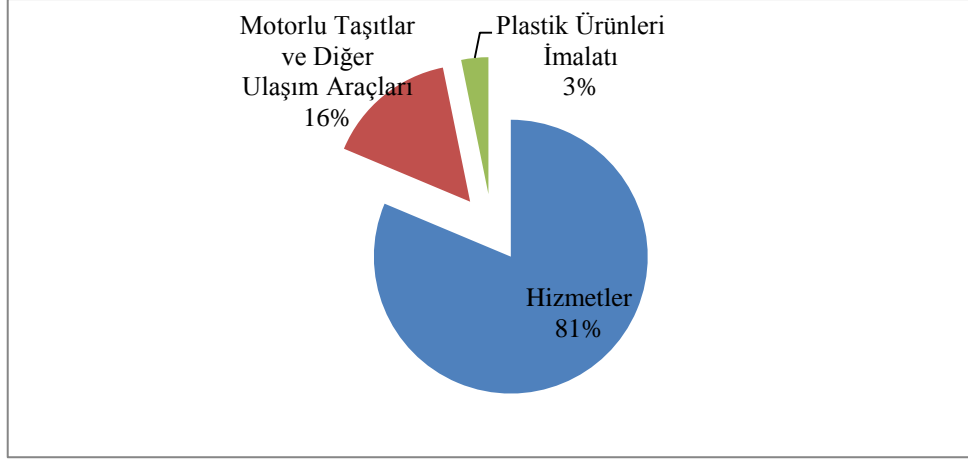
3.2.2. Sektöre Göre Karşılaştırma

Bu bölümde Türkiye ve Dünya'da DYY'ler sektör bazında karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

3.2.2.1. Ana İktisadi Sektörlere Göre Karşılaştırma

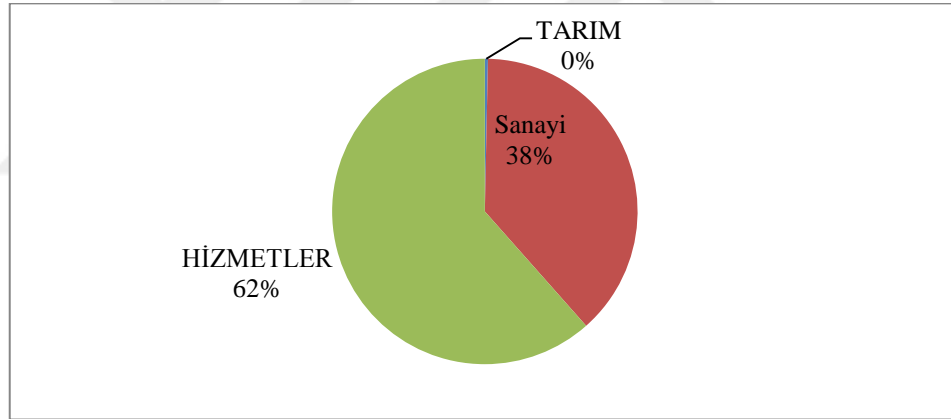
Şekil 29'a göre son 10 yılda Dünya'da DYY'nin ana sektörlerdeki dağılımı %52'lik bir oranla en çok hizmetler sektörü, ardından %40'lık bir oranla sanayi sektörü son olarak da %8'lik bir oranla tarım sektörü yönündedir. Bu dağılım, Şekil 30'a göre Türkiye'nin son 12 yılı ile karşılaştırıldığında Türkiye %62'lik bir oranla en çok hizmetler, %38 lik bir oranla sanayi ve %0'lık bir oranla tarım sektörü DYY çekmektedir. Bu bağlamda son yıllarda Türkiye'de DYY için tercih edilen sektörlerin Dünya'da tercih edilen sektörler ile paralel olduğu söylenebilir.

Şekil 29: Dünya’da 2003-2016 Yılları Arası Ana İktisadi Sektörler İtibariyle Gerçekleşen DYY (Ortalama Değerler)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017’den derlenmiştir.

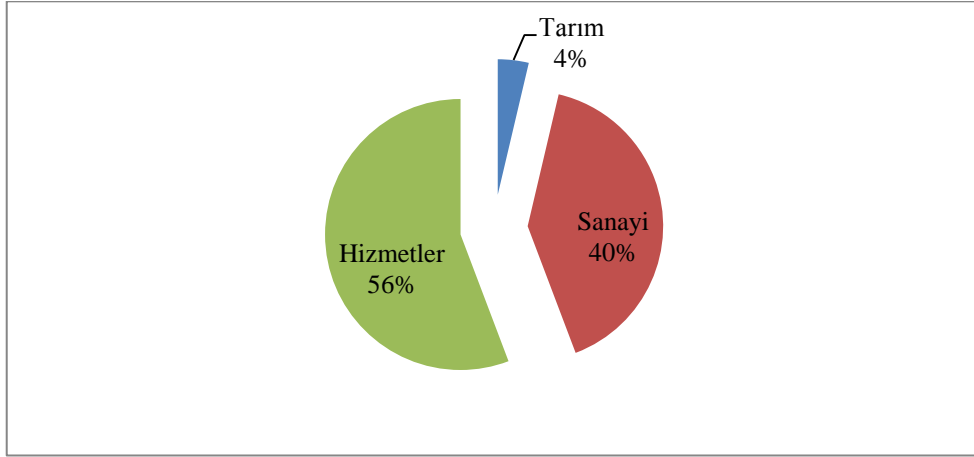
Şekil 30: Türkiye’de 2005-2017 Yılları Arası Ana İktisadi Sektörler İtibariyle Gerçekleşen DYY



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden derlenmiştir.

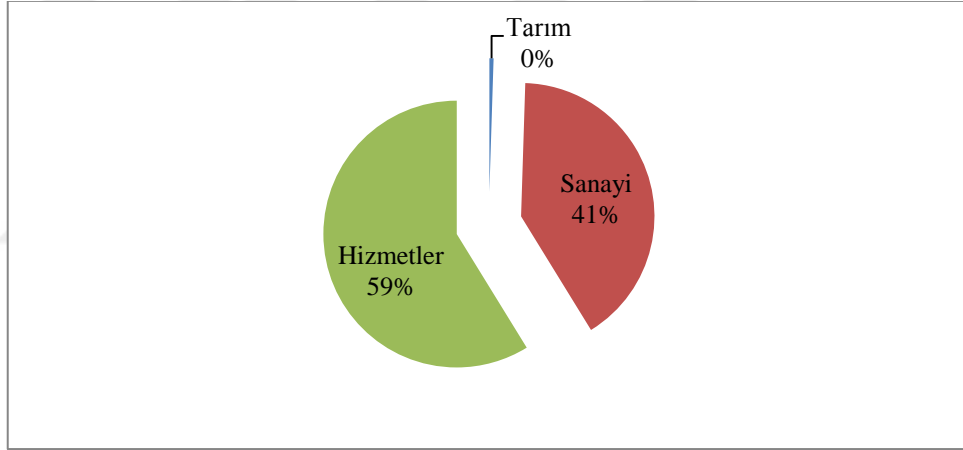
Son yıl verilerine odaklanıldığında Şekil 31’e göre 2016 yılında Dünya’da DYY’nin ana sektörlerdeki dağılımı %56’lık bir oranla en çok hizmetler sektörü, ardından %40’lık bir oranla sanayi sektörü son olarak da %4’lük bir oranla tarım sektörü yönündedir. Şekil 32’ye göre, bu dağılım Türkiye’nin 2016 yılı ile karşılaştırıldığında Türkiye %59’luk bir oranla en çok hizmetler, %41’ lik bir oranla sanayi ve %0’lık bir oranla tarım sektörü DYY çekmektedir. Bu bağlamda, 2016 yılında Türkiye’de DYY için tercih edilen ana sektörlerin Dünya’da tercih edilen ana sektörler ile paralel olduğu söylenebilir.

Şekil 31: 2016 Yılı Dünyada Ana İktisadi Sektörler İtibariyle Gerçekleşen DYY



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017'den derlenmiştir.

Şekil 32: 2016 Yılı Türkiye'de Ana İktisadi Sektörler İtibariyle Gerçekleşen DYY

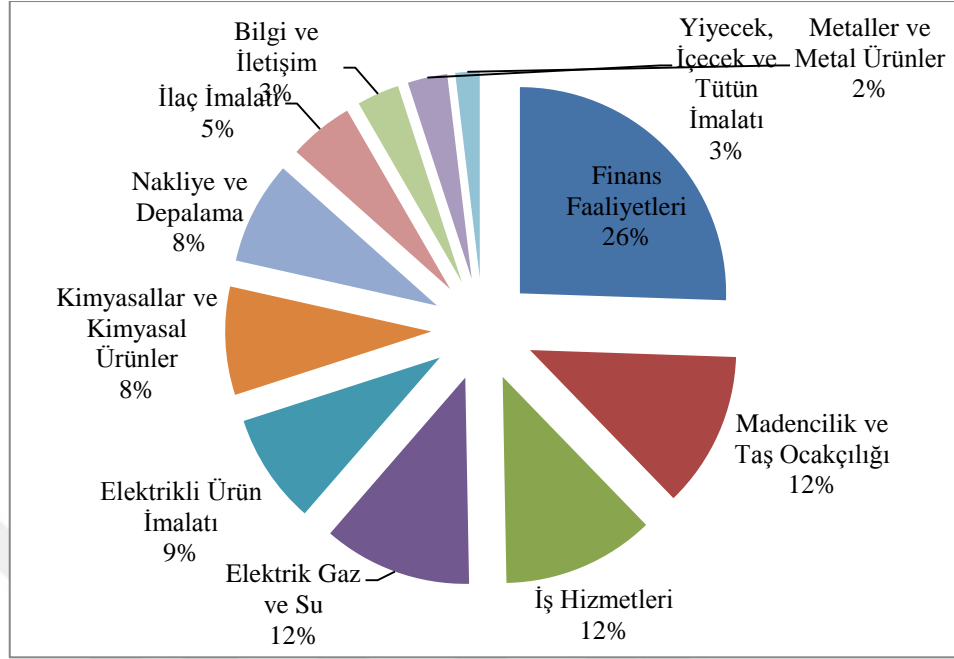


Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden derlenmiştir.

3.2.2.2. Ayrıntılı İktisadi Sektörlere Göre Karşılaştırma

Şekil 33'e göre son 10 yılda Dünya'da DYY hareketlerinin ortalama olarak en fazla %26 oranında hizmetler alt sektörü olarak kabul edilen finans faaliyetleri alt sektör grubuna yapıldığı görülmektedir. Diğer yandan Şekil 33'te son 10 yılda ortalama olarak sanayi sektörü alt grubunda bulunan madencilik sektörünün %12'lik bir oranla, hizmetler sektörü alt sektör grubunda yer alan iş hizmetlerinin de % 12 oranla ve yine hizmetler alt sektör grubunda yer alan elektrik, gaz, su hizmetlerinin de %12'lik oranda ikinci sırada yer aldıkları görülmektedir. İmalat sektörü alt sektör gruplarında ise Şekil 33'te ilaç imalatının toplam içerisinde %5, kimyasal ve kimyasal ürünleri imalatının %8 oranla DYY çeken imalat alt sektör grupları içerisinde olduğu görülmektedir.

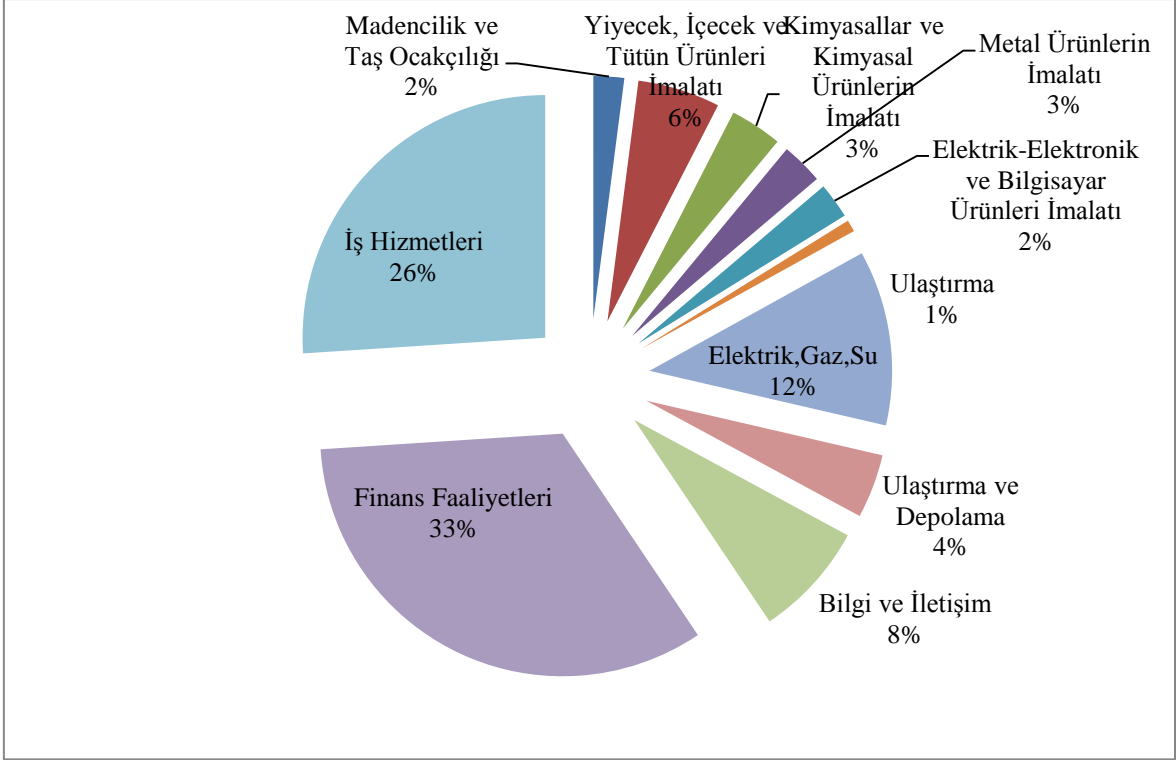
Şekil 33: Dünya’da DYY Hareketlerinin Ayrıntılı İktisadi Sektörlere Göre Dağılımı (2003-2016/Ortalama Değerler)



Kaynak: Yazar tarafından UNCTAD-World Investment Report 2017’den derlenmiştir.

Şekil 34’e göre son 12 yılda Türkiye’de DYY hareketlerinin ortalama olarak en çok, Dünya’daki dağılıma paralel olarak %33 oranında finans faaliyetleri alt sektör grubunda yapıldığı görülmektedir. Ardından yine hizmetler alt sektör grubunda bulunan ve %26’lık bir orana sahip olan iş hizmetleri, Dünya’daki dağılıma paralel olarak en çok DYY çeken ikinci sektördür. Diğer yandan Şekil 33’e ve Şekil 34’e göre son 12 yılda ortalama olarak sanayi alt sektör grubunda yer alan Madencilik ve Taş Ocakçılığı alt sektörünün, Türkiye’de %2’lik bir oranda gerçekleşerek Dünya ile karşılaştırıldığında Dünya’ya göre daha az tercih edildiği söylenebilir. İmalat sektörü alt sektör gruplarında ise Şekil 34’te Yemek, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı %6, Kimyasal ve Kimyasal Ürünleri İmalatının %3 olduğu görülmektedir. Dünya’daki DYY’nin sektörel kompozisyonu açısından bir karşılaştırma yapıldığında, Türkiye, hizmetler sektöründe tercih edilme açısından dünyaya genelinin seyrine göre daha çok tercih edilmektedir. Diğer yandan Şekil 33’e ve 35’e göre Dünya ve Türkiye, imalat sektörünün tercih gidişatı açısından paralellik göstermektedir.

Şekil 34: Türkiye’de DYY Hareketlerinin Ayrıntılı İktisadi Sektörlere Göre Dağılımı (2005-2017/Ortalama Değerler)



Kaynak: Yazar tarafından TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden derlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde, DYY'lerin iktisadi belirleyicileri açısından yüksek katma değerli imalat sanayinde yeni stratejik varlık arayan türlerinin araştırılması kapsamında ilk olarak bir literatür taraması yapılmış, ardından Türkiye için seçilen belirleyici bağlamındaki TÜBİTAK Ar-Ge giderleri ile stratejik varlık arayan DYY'ler arasında iktisadi bir nedensellik ilişkisi olup olmadığı Granger Nedensellik testi kapsamında test edilmiştir

4.1. Literatür Taraması

Literatürde DYY'nin büyümeye ve refaha katkıları konusunda pek çok çalışma mevcuttur (Lensink ve Morrissey (2006),Li ve Lui (2005), Alfaro ve Charlton (2013) Rand ve Tarp (2002), Menciger (2003), Carkovic ve Levine (2002) vb.). Ancak amacına göre DYY'nin yarattığı etkiler ile ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

DYY kavramı uluslararası düzeyde makroekonomik ve mikroekonomik olarak iki farklı perspektif ile ele alınmaktadır. Uluslararası makroekonomik perspektif temelde kaynak ülke ve ev sahibi ülkeyi ele alırken, mikroekonomik perspektif daha çok yatırımcı (genellikle çok uluslu şirketler) odaklıdır. Makroekonomik açıdan DYY'nin ülkeler için bir finans kaynağı olduğu, mikroekonomik açıdan ise DYY'nin bir uluslararasılaşma aracı olduğu söylenebilir (Sarıaloğlu Hayali, 2017: 2599).

Makroekonomik açıdan DYY'nin ev sahibi ülkeye birçok etkisi vardır. Milberg (1999) bunları ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı, istihdamı ve ücretleri artırma, teknolojik yayılma etkisi yaratma ve verimliliği artırma, ihracat pazarlarına erişimi kolaylaştırma ve ödemeler bilançosunu iyileştirme olarak sıralamıştır. DYY'nin büyüme üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmalara bakıldığında, örneğin Hermes ve Lensink (2000) DYY'nin ev sahibi ülkenin finansal sistemine katkıda bulunduğunu ve teknolojik yayılma etkisi ile birlikte büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Aynı şekilde Apergis, Lyroudia ve Vamvakidis (2007) yaptıkları çalışmada DYY'nin ev sahibi ülkenin büyümesine pozitif etkisinin olduğunu savunmuşlardır. Genel kanının DYY'nin büyümeyi pozitif yönde etkilediği yönünde olmasına rağmen, Fry (1993) yaptığı çalışmasında DYY'nin büyüme üzerinde negatif etkisi olduğunu ileri sürmüştür, Alfaro, Chanda ve

Sayek (2002) ise çalışmalarında DYY'nin büyüme üzerinde tek başına bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Te Velde (2006) DYY'nin belirleyicilerini genel politika faktörleri (örneğin politik istikrar, özelleştirme), özel DYY politikaları (teşvikler, performans gereksinimleri, yatırım teşviki, uluslararası ticaret ve yatırım anlaşmaları vb.), makroekonomik faktörler (insan kaynakları, altyapı, pazar büyüklüğü ve büyüme), firmaya özgü faktörler (teknoloji vb.) olarak sınıflandırmıştır. Genel belirleyiciler ile ilgili yapılan çalışmalara örnek olarak Özcan ve Arı (2010) 27 OECD ülkesinde 1994-2006 döneminde DYY'yi belirleyen faktörleri dinamik panel veri analizi yöntemiyle, GMM (Genelleştirilmiş Momentler Metodu) tahmin tekniğini kullanarak sorgulamış ve çalışma sonucunda DYY'yi büyüme oranı, altyapı düzeyi ve enflasyonun pozitif olarak etkilediği, açıklık ve cari denge değişkenlerinin ise negatif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Diğer yandan, benzer şekilde Muhsin ve Kar (2008) Türkiye'de DYY'yi belirleyen faktörleri 1980-2003 dönemi için bir ekonometrik analiz yapmış ve uluslararası net rezervler, GSMH, dışa açıklık oranı, elektrik enerjisi üretim endeksi ve yatırım teşvikleri ile DYY arasında pozitif bir ilişki, reel döviz kuru, işgücü maliyetleri ile DYY arasında ise negatif bir ilişki gözlemlemişlerdir. Tablo 13'te genel belirleyicilerin DYY yatırımlarına olası etkileri literatürdeki çalışmalar bazında gösterilmiştir.

Tablo 13: Literatürde Yapılan Çalışmalarda DYY'nin Genel Belirleyicileri ve Etkileri

Potansiyel Belirleyiciler	Farklı Çalışmalarda DYY Yatırımlarına Belirleyicilerin Etkisi		
	Pozitif	Negatif	Önemsiz
Piyasa Hacmi	Bandera&White (1968) Schmitz&Bieri (1975) Swedenborg (1979) Rott&Ahmed (1979) Dunning (1980); Lunn (1980) Kravis&Lipse (1982) Nigh (1985) Papanastassiou&Frey (1985) Culem (1988) Pearce (1990) Wheeler&Mody (1992) Sader (1993) Tsai (1994) Shamsuddin (1994) Billington (1999) Pistoresi (2000)	Goldsbrough (1979) Saunders (1982) Flamm (1984) Culem (1988) Schneider&Frey (1985) Shamsuddin (1994) Pistoresi (2000)	Owen (1982) Gupta (1983) Lucas (1990) Rolf&White (1991) Sader (1993) Tsai (1994)

Tablo 13 (Devamı)

Potansiyel Belirleyiciler	Farklı Çalışmalarda DYY Yatırımlarına Belirleyicilerin Etkisi		
	Pozitif	Negatif	Önemsiz
İsgücü Maliyeti	Caves (1974) Swedenborg (1979) Nankani (1979) Wheeler & Mody (1992)	Goldsbrough (1979) Saunders (1982) Flamm (1984) Culem (1988) Schneider&Frey (1985) Shamsuddin (1994) Pistoresi (2000)	Owen (1982) Gupta (1983) Lucas (1990) Rolfe&White (1991) Sader (1993) Tsai (1994)
Ticaret Engelleri	Schmitz&Bieri (1972) Lunn (1980)	Culem (1988)	Beurdeau (1986) Blonigen&Feenstra (1996)
Büyüme Oranı	Bandera&White (1972) Lunn (1980) Schneider&Frey (1985) Culem (1988) Billington (1999)		Nigh (1988) Tsai (1994)
Açıklık	Kravis&Lipseş (1982) Culem (1988) Edwards (1990) Pistoresi (2000)		Schmitz&Bieri (1972) Wheeler&Mody (1992)
Bütçe Açığı	Culem (1988) Tsai (1994) Shamsuddin (1994)	Schneider&Frey (1985) Torissi (1985) Lucas (1993) Hein (1992) Dollar (1992) Pistoresi (2000)	
Döviz Kuru	Edwards (1990)	Caves (1988) Contractor (1990) Froot&Stein (1991) Blonigen&Feenstral (1996)	Calderon&Rossell (1985); Sader (1991) Blonigen (1997) Tuman&Emmert (1999)
Vergi	Swenson (1994)	Hartman (1984) Barrel&Pain (1988) Grubert&Mutti (1991) Hines&Rice (1994) Loree&Guisinger (1995) Guisinger (1995) Cassou (1997) Billington (1999) Kemsley (1988)	Wheeler&Mody (1992) Jackson&Markowski (1995) Yulin&Reed (1995) Porcano&Price (1996)
Beşeri Sermaye	De Mello (1997)	Cheng ve Kwan (2000) Cheng ve Zhao (1995)	

Kaynak: Chakrabarti ve Kyklos, 2001'den aktaran: Yardımcı, 2011: 45

Dunnig (1998)'e göre ülkeler ve firmalar DYY yolu ile dışa açılırken doğal kaynak arayışları, etkinlik arayışları, piyasa arayışları ve stratejik varlık arayışlarını içeren nedenler ve güdülerle uluslararasılaşmaktadır. UNCTAD (2006), Dunning (1998) ile tutarlı olarak bir firmanın uluslararasılaşma sürecine katılımının pazar arayışına, etkinlik arayışına, doğal kaynak arayışına ve

stratejik varlık arayışına dayanan çeşitli motive edici faktörlerin sonucu olabileceğini vurgulamıştır. UNCTAD (1998)'e göre ucuz doğal kaynaklara, hammaddeye ve tarım ürünlerine erişebilmek amacıyla yapılan DYY doğal kaynak arayan DYY, piyasa büyüklüğü, kişi başına gelir, potansiyel talep gibi belirleyiciler ile yatırım yapma kararı alan DYY piyasa arayan DYY, ucuz emek, ulaşım maliyetleri gibi maliyet unsurlarını dikkate alarak yapılan DYY etkinlik arayan DYY'dir (UNCTAD, 1998: 184).

Amacına göre DYY türlerinden stratejik varlık arayan DYY'ye odaklanıldığında UNCTAD (1998), özellikle yaratılmış varlık ve knowledge-based (bilgi temelli) kavramlarına vurgu yapmış, stratejik varlık arayan DYY'nin altyapı, pazarlama ağı, fiziksel varlıkların stoku gibi somut olabileceği gibi teknoloji, yenilik, beyin gücü gibi soyut kavramları da içerisinde barındırabileceği üzerinde durmuştur. Bu kavramlara paralel olarak Dunning (1995), firmaların DYY'ye yalnızca kendi kaynaklarını ev sahibi ülkeye transfer etmekle kalmayıp, aynı zamanda ev sahibi ülkede bulunan gerekli stratejik varlıkları öğrenmeleri veya bunlara erişim elde etmeleri gerektiğini de ortaya koymuştur. Dunning (1995), DYY'nin bu alternatif biçimini **stratejik varlık arayan DYY** olarak adlandırmıştır. Diğer yandan, Narula ve Zanfei (2005) yaptıkları çalışmada stratejik varlık arayan DYY'yi "varlık çoğaltan" olarak, Meyer (2015) ise çalışmasında stratejik varlık arayan DYY'yi "yabancı edinim", "bilgi arayan (knowledge seeking) (Chung&Alcacer, 2002) ve "varlık geliştirici" (Narula &Zanfei 2004) olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Chudnovsky ve Lopez (1999) özellikle **yaratılmış kaynaklar (insan kaynağı, teknoloji ve iletişim altyapısı vb.)** kavramını vurgulamış ve bu yaratılmış kaynakların yabancı yatırım çekme eğiliminde artış gösterdiğini savunmuşlardır. Bu tanımlamalara paralel olarak Elia ve Santangelo (2012), ülkelerin ve yabancı firmaların ev sahibi ülke konumundaki bir ülkede, kendi ülkelerinde üstün olmayan veya bulunmayan, teknolojiye dayalı kaynaklar ve beceriler aramak istediklerinde stratejik varlık arayan DYY'yi kullandıklarını vurgulamışlardır. Stratejik varlık arayan DYY çerçevesinde, Dunning'in (1979)'in Hymer-Kindleberger in üretim aşamaları ve içselleştirme teorisinden yola çıkarak geliştirdiği OLI (Owner-Local-Internalization) teorisi de paralel anlamda firmanın kendine ait maddi olmayan sahiplik avantajlarını(owner), kendi piyasasında kullanmayıp ev sahibi piyasada kullanacağı yerel avantajları(local) ve firmanın ev sahibi ülkede yaptığı faaliyetleri kendi bünyesinde tutmasının getireceği avantajları(internalization) temsil etmektedir ve stratejik varlık arayan DYY'yi açıklamak bağlamında önemli bir teoridir (Castro: 2000: 20).

Uluslararası araştırma alanlarındaki en önemli konulardan biri, ülkelerin ve şirketlerin mevcut varlıklarını nasıl kullandıkları ve ev sahibi ülkelerdeki yeni varlıkları DYY yoluyla nasıl keşfettikleridir (Makino vd., 2002: 404). Bu bağlamda, Hymer (1976), DYY'nin gittiği ülkede elde edebileceği avantajların, üretim faktörlerini diğer firmalara göre daha düşük maliyetle elde etmek, daha verimli üretim fonksiyonunun bilgisi veya kontrolüne erişebilmek, daha iyi dağıtım tesisleri veya farklılaştırılmış bir ürüne dâhil olabilmek olduğunu ileri sürmüştür.

Lall ve Narula (2004) doğal kaynak arayan, etkinlik arayan ve pazar arayan DYY'yi "varlık kullanan DYY", stratejik varlık arayan DYY'yi de "varlık çoğaltan DYY" olarak sınıflandırmışlardır. Varlık kullanan DYY'de hem firmaya hem de ülkeye özel olan varlıkları kullanma amacının olduğu vurgulanmış, varlık çoğaltan DYY'de ise mevcut varlıkları artırma, koruma, geliştirme ve yeni varlık yaratmanın söz konusu olduğu savunulmuştur (Lall ve Narula: 2004: 451). Diğer yandan, Franco ve Rentocchini (2008), DYY için stratejik varlık arayışının mevcut bir varlığı kullanmaktan ziyade yeni bir teknolojik taban elde etmeyi amaçladığını vurgulamışlardır. Diğer yandan, Dunning tarafından geliştirilen OLI teorisinin, direkt olarak herhangi bir stratejik seçeneğe işaret etmese de saf varlık arayışı yerine, stratejik düşüncelerin daha baskın güdüler olduğunu ifade ettiğini savunmuşlardır (Franco ve Rentocchini, 2008: 9).

March (1991) Ar-Ge faaliyetlerinin alternatifler hakkında yeni bilgiler edinmeyi ve böylece gelecekteki getirileri artırmayı içerdiğini ve varlık kullanmanın (varlık sömürme) şu anda mevcut olan bilgilerin kullanılmasını ve böylece mevcut geri dönüşleri geliştirmeyi içerdiğini ileri sürmüştür. Varlıkların hem kullanılmasının hem de keşfinin, örgütsel olarak farklı yönler içerdiğini, ancak ayakta kalabilmek ve refah için ikisinin de eşit derecede önemli olduğunu savunmuştur. Diğer yandan, Caves (1971), bir ülkenin ve yabancı firmanın ev sahibi ülke karşısında teknelci üstünlüğünün birincil kaynağı olarak teknolojik ve pazarlamaya dayalı uzmanlık olduğunu ileri sürmüştür. Caves (1971) bu bakış açısının, ülkelerin ve yabancı firmaların, bir ev sahibi ülkede teknelci üstünlüğü beraberinde getiren özel kaynaklara ve becerilere sahip olduklarında DYY'nin ortaya çıkacağını ifade ettiğini vurgulamaktadır.

Uygulamalı çalışmalara bakıldığında, Noorbaksh vd. (1999), 1980-1994 yılları arası gelişmekte olan ülkeler için yaptıkları zaman serisi analizinde, White testini kullanarak insan kaynağının ve nitelikli işgücünün DYY'nin en önemli belirleyicilerinden biri olduğu ve öneminin zamanla artacağı sonucuna ulaşmışlardır. Diğer yandan, Agiomirgianakis vd. (2003), 20 OECD ülkesini 1975-1997 dönemi arası panel veri analizi ile yaptıkları çalışmada, vasıflı ve nitelikli işgücünün, gelişmişlik düzeyinin, pazar genişliğinin, dışa açıklık oranının ve fiziksel alt yapının ev sahibi ülkenin DYY çekebilmesi açısından önemli faktörler olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Campos ve Kinoshita (2003), 25 geçiş ekonomisini incelemek için 1990-1998 yılları için yaptıkları panel veri regresyon analizinde, DYY'nin pazarın büyüklüğünden, işgücü maliyetinin düşüklüğünden ve zengin doğal kaynaklara erişimden etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu motive edici unsurların yanı sıra ticaret açıklığı ve DYY girişine ilişkin esnek kuralların da önemli faktörler olduğunu vurgulamışlardır. Diğer yandan, Wadhwa (2011), 1991-2008 dönemi arası 10 Asya ülkesini örnek alarak yaptığı panel regresyon analizinde motive edici faktörlerin (pazar arayışı, kaynak arayışı, stratejik varlık arayışı) DYY girişleri üzerinde önemli etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kinoshita (2000), Çek Cumhuriyeti için, 1995-1998 yılları arası panel veri analizi kullanarak yaptığı çalışmada firmaların verimlilik artışının iki kanal üzerinden etkilendiğini incelemiştir. İlk olarak, daha fazla yeni bilgi(inovasyon) ekleyerek teknoloji seviyesini doğrudan artırma kanalı üzerinden hareket etmiş, ikinci olarak da Ar-Ge'nin firmaların emme kapasitesini artırması ve dolaylı olarak daha fazla teknoloji yayılımı sağlaması kanalını kullanmıştır. Diğer yandan, Chung ve Alcacer (2002), 1987-1993 yılları arası ABD için rastgele parametre lojistik regresyon yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmada, Ar-Ge yoğun sektörlerdeki firmaların yüksek Ar-Ge yoğunluğu bulunan lokasyonlara çekildiklerini saptamışlardır. Diğer yandan, bilgi arayan (knowledge seeking) DYY'yi kendi ülkelerinde bulunmayan yetenekleri aramak için yurtdışına genişlemek olarak tanımlamış, firmaların stratejik anlamda mevcut kapasitelerin içselleştirilmesi ve yeni bilgi aramak amacı ile yurtdışına yatırım yaptıklarını vurgulamışlardır.

Literatürde stratejik varlık arayan DYY bağlamında firma bazlı yapılan bazı hem teorik hem uygulamalı çalışmalar da mevcuttur ve bu çalışmalar DYY'nin mikroekonomik perspektifinin içerisinde yer almaktadır. Örneğin, Rui ve Yip (2008), Çinli firmaların stratejik avantajlar elde etmek, stratejik yetenekler kazanmak, stratejik olarak yeteneklerini kullanabilmek için benzersiz sahiplik avantajlarından yararlanmak gibi stratejik hedefler aldığına ve bu bağlamda kurumsal kısıtlamaları en aza indirdiğine vurgu yapmışlardır. Diğer yandan, Almeida (1996) yaptığı çalışmada yabancı Çok Uluslu Şirketlerin, yerel bilgilerden ve yerel şirketlerden daha fazla bilgi alma eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda, ev sahibi ülkeye yapılan yatırımın, yerel bilgiye katkıda bulunduğunu, aksi takdirde yerel bilgiyi öğrenmenin mümkün olamayacağı sonucuna da varmıştır. Almeida (1995) bu çalışmasında, Samsung Electronics'in San Jose'deki laboratuvarını yeni bilgi edinme aracı olarak kurduğunu ve Samsung Electronics'in stratejisinin önde gelen firmalarla ortaklıklar kurmak ve özel bilgi birikimine sahip küçük şirketleri satın almak yönünde olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Makino (2002), 1998 yılına ait Tayvan Ekonomi Bakanlığı İstatistik Bölümü anketlerinden rastgele seçimler yaparak ve 328 Tayvanlı firmayı örnek alarak yaptığı çalışmasında, firmaların motivasyonlarının yatırım yeri seçiminde önemli etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer yandan çalışmasında hem stratejik varlık arayışı hem de pazar arayışı motivasyonlarına sahip firmaların, çift yönlü olarak DYY'nin lokasyon seçimi üzerinde etkisi olduğu sonucuna da ulaşmıştır. Diğer yandan, Kogut ve Chang (1991) 1976- 1987 dönemi ve 297 Japon firma için, binom regresyon modelini kullanarak yaptıkları çalışmada, ABD'deki Japonya tarafından yapılan DYY'lerin Ar-Ge harcamalarının yoğun olduğu sektörlere çekildiği sonucuna ulaşmışlardır. Diğer yandan Japonya'nın ABD'deki teknolojik kabiliyetleri paylaşabilmek adına ortak girişimler aracılığıyla hareket ettiğine dair göstergeler olduğunu da savunmuşlardır. Benzer şekilde, Meyer vd. (2014), 154 Çinli firmayı örnek alarak ve hiyerarşik regresyon yöntemi kullanarak yaptıkları çalışmada stratejik varlık aramak amacıyla DYY yapma niyetinde olan firmaların, özellikle küresel rekabet gücünün sürdürülmesi bağlamında uzun vadeli stratejik hedeflere odaklanmaları gerektiğini

vurgulamışlardır. Diğer yandan, yaptıkları çalışmada stratejik hedefle DYY yapma niyetinde olan firmaların, gittikleri ülkedeki yabancı rekabet durumundan, yönetim yapısından ve finansal ve yönetsel kabiliyetlerinden etkilendikleri sonucuna da ulaşmışlardır.

Shan ve Song (1997) 1978-1990 dönemi için yaptıkları çalışmada yüksek teknolojlili bir sanayideki DYY'nin, kısmen yabancı firmalarda bulunan ülkeye özgü teknolojik avantajların tedarik edilmesinden kaynaklandığı sonucuna ulaşmışlardır. Diğer yandan çalışmalarındaki ampirik bulgular, DYY'nin Amerikan biyoteknoloji endüstrisinde, yüksek düzeyde patent etkinliğine sahip firmalara çekildiğini göstermektedir. Kaya (2014) ise Türkiye'de imalat sektöründeki firmaların dış ülkelere hangi amaçla yatırım yaptıklarını araştırdığı çalışmasında 94 firma ile anket yapmıştır. Binom regresyon analizi yöntemini kullanarak yaptığı çalışma sonucunda piyasa ile ilgili motivasyonların (pazar potansiyeli, piyasaya erişme vb.) yurtdışı yatırımda en önemli belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer yandan, stratejik motivasyonların bir dereceye kadar yurtdışında kurulan firmanın büyüklüğüne bağlı olduğu ve stratejik kaynak elde etme güdülerıyla gelişmiş ülkelere yatırım yapma arasında önemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Tablo 14'te uygulamalı çalışmaların literatür özeti verilmiştir.

Tablo 14: Uygulamalı Çalışmaların Literatür Özeti

Yazarlar	Yöntem	Dönemi	Ülke-Ülke Grubu-Firma	Ulaşılan Sonuç
Kogut, B. ve Chang, S. J. (1991)	Binom Regresyon Modeli	1976- 1987	ABD'deki 297 Japon Firma	DYY'lerin Ar-Ge harcamalarının yoğun olduğu sektörlere çekildiği
Shan, W. ve Song, J. (1997)	Ayrık Zamanlı Olay Sistemleri Analizi	1978-1990	ABD	DYY'nin, kısmen yabancı firmalarda bulunan ülkeye özgü teknolojik avantajların tedarik edilmesinden kaynaklandığı
Noorbakhsh, F., Paloni, A. ve Youssef, A. (1999)	Zaman Serisi Analizi-White Testi	1980-1994	Gelişmekte Olan Ülkeler	İnsan Kaynağı ve Nitelikli İşgücü kavramlarının DYY için giderek önemini artırması
Makino (2002)	Anket	1998	328 Tayvanlı Firma	Hem stratejik varlık arayışı hem de pazar arayışı motivasyonlarına sahip firmaların, çift yönlü olarak DYY'nin lokasyon seçimi üzerinde etkisi olduğu
Chung, W. ve Alcácer, J (2002)	Parametre lojistik regresyon yöntemini	1987-1993	ABD	Ar-Ge yoğun lokasyonlara, Ar-Ge yoğun sektörlerdeki firmaların çekildiği

Tablo 14 (Devamı)

Yazarlar	Yöntem	Dönemi	Ülke-Ülke Grubu-Firma	Ulaşılan Sonuç
Agiomirgianakis, G. M., Asteriou, D. ve Papathoma, K. (2003)	Panel Veri Analizi	1975-1997	20 OECD Ülkesi	Yüksek eğitilmiş ve nitelikli işgücünün, gelişmişlik düzeyinin, pazar genişliğinin, dışa açıklık oranının ve fiziksel alt yapının DYY açısından pozitif önemi
Kinoshita, Y. ve Campos, N. F. (2003)	Panel Veri Regresyon Analizi	1990-1998	25 Geçiş Ekonomisi	DYY'nin pazarın büyüklüğünden, işgücü maliyetinin düşüklüğünden ve zengin doğal kaynaklara erişimden etkilendiği
Kar, M. ve Tatlısöz, F. (2008)	Ekonometrik Analiz İle Tahmin	1980-2003	Türkiye	Uluslararası net rezervler, GSMH, dışa açıklık oranı, elektrik enerjisi üretim endeksi ve yatırım teşvikleri ile DYY arasında pozitif bir ilişki, reel döviz kuru, işgücü maliyetleri ile DYY arasında ise negatif bir ilişki olduğu
Özcan, B. Ve Arı, A. (2010)	Genelleştirilmiş Momentler Metodu	1994-2006	27 OECD Ülkesi	DYY'yi büyüme oranı, altyapı düzeyi ve enflasyonun pozitif olarak etkilediği, açıklık ve cari denge değişkenlerinin ise negatif etkilediği
Wadhwa, K. (2011)	Panel Veri Regresyon Analizi	1991-2008	10 Asya Ülkesi	Motive edici faktörlerin (pazar arayışı, kaynak arayışı, stratejik varlık arayışı) DYY üzerinde önemli pozitif etkisi olduğu
Cui, L., Meyer, K. E., ve Hu, H. W. (2014)	Hiyerarşik regresyon yöntemi	2009	154 Çinli Firma	DYY'nin yabancı rekabet durumundan, yönetim yapısından ve finansal ve yönetsel kabiliyetlerinden etkilendiği
Kaya, H. (2014)	Binom Regresyon Analizi-Anket	2002	94 Türk Firma	Piyasa ile ilgili motivasyonların (pazar yurtdışı yatırımda en önemli güdü olduğu

4.2. Amaç ve Metodoloji

Çalışmanın amacı Türkiye için seçilen belirleyici bağlamındaki TÜBİTAK Ar-Ge giderleri ile stratejik varlık arayan DYY'ler arasında iktisadi bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını Granger

Nedensellik testi kapsamında test etmektedir. Çalışmada yöntem olarak, yüksek katma değerli imalat sanayinde Türkiye'ye gelen DYY'nin stratejik varlık arayan DYY olarak ele alınması kapsamında aylık veriler kullanılarak ilgili diğer değişkenlerle beraber toplam 128 gözlem sayısı ile Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. Tüm veriler 2007 Ocak-2017 Ağustos arasındaki aylık dönemi kapsamaktadır. Veriler TCMB'nin EVDS veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir. İlgili değişkenlerle iki değişkenli bir model oluşturulmuştur. Tablo 15'te değişkenlerin detaylı açıklaması yapılmıştır.

Tablo 15: Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenler	Açıklama	Birimler ve Ölçüm
logstr	Stratejik varlık arayan DYY'nin doğal logaritması	ABD Doları
logtub	TÜBİTAK Ar-Ge giderlerinin doğal logaritması	ABD Doları

Değişkenler arasında nedenselliğin varlığını incelemek için kullanılan metodolojiye bakıldığında, Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik analizinde durağan seriler arasındaki ilişkinin nedenselliğinin ele alındığı görülmektedir. İki seri arasındaki nedensellik ilişkisine bakılmadan önce, serilerin durağanlık düzeyinin incelenmesi gerekmektedir. Serinin durağan olması, söz konusu serinin ortalamasının, varyansının ve kovaryansının zaman içerisinde değişmediğini ifade etmektedir. Genel olarak seriler durağanlığı sağlamadığı için birinci ya da ikinci farkları alınarak veya logaritmaları alınarak durağan hale getirilmektedir (Gujarati, 1999, 726). Stratejik varlık arayan DYY ve TÜBİTAK Ar-Ge giderleri serileri ham veri şeklinde olduğu için doğal logaritması alınmıştır. Model, stratejik varlık arayan DYY (doğal logaritması) ile TÜBİTAK Ar-Ge giderleri (doğal logaritması) arasında bir nedensellik olup olmadığını test etmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki stratejik varlık arayan DYY ağırlıklı olarak Ar-Ge, inovasyon ve teknoloji temelli faaliyetler, insan sermayesi, kaliteli üniversite ve araştırma enstitülerinin varlığı gibi iktisadi belirleyicileri dikkate alarak yatırım kararı vermektedir. Ancak Türkiye için yapılan bu çalışmada aylık veri bulmakta yaşanan zorluklardan dolayı iktisadi belirleyici olarak TÜBİTAK Ar-Ge giderleri üzerine yoğunlaşmıştır.

4.3. Ekonometrik Analiz- VAR Granger Nedensellik Testi

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle değişkenlerin birim kök testleri yapılmış, ardından Granger Nedensellik Testi kullanılarak ilgili değişkenlerle nedensellik analizi yapılmıştır. Nedensellik testi yapmadan önce hatırlatmak gerekir ki; bu tezde stratejik varlık arayan DYY'nin gittiği ülkede teknoloji, Ar-Ge ve insan sermayesi vb. odaklı belirleyicileri dikkate alması bağlamında yüksek katma değerli imalat sanayine geldiği varsayılmıştır. Bu bağlamda, yüksek

katma değerli imalat sanayi ile stratejik varlık arayan DYY'lerin iktisadi belirleyicilerinin birbiriyle ötrüştüğü varsayımı üzerine hareket edilmiştir.

4.3.1. Birim Kök Testi

Birim kök testleri, bir serinin durağan olup olmadığını incelemek için yapılmaktadır. Birçok hipotez, durağan olmayan serilerin kullanılmasıyla geçersiz kılınmaktadır. Bu çalışmada bu amaçla, serilerin durağanlığını tespit etmek amacıyla, Dickey-Fuller (1981) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinden yararlanılmıştır. Buna göre Ho: seri durağan değildir (birim köke sahiptir) iken alternatif hipotez olarak H1: seri durağandır (birim köke sahip değildir) şeklindedir. Durağan olmayan seriler ile analiz yapılması halinde sahte resesyon problemi ile karşılaşılacak ve ulaşılan sonuçlar geçersiz olacaktır (Gujarati, 1999: 726).

Tablo 16'da oluşturulan model için değişkenlerin birim kök testi yapılmıştır. Logstr ve logtub değişkeni ADF Birim Kök testinde düzey değerlerinde durağan olarak saptanmıştır.

Tablo 16: ADF Birim Kök Testi

DEĞİŞKENLER	AIC	ADF Test İstatistiği		
		Sabitli ve Trendsiz	Sabitli	Sabitli ve Trendli
DÜZEY				
logstr	5/0/0	-0.3297	-11.4867 ^a	-11.4500 ^a
logtub	6/0/0	0.1432	-10.2781 ^a	-11.4450 ^a

Not: a: %1, b: %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir. AIC: Akaike bilgi kriterine göre uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

4.3.2. Granger Nedensellik Testi

Standart Granger Nedensellik Testi, iki veya daha fazla değişken arasında nedensellik ilişkisinin varlığını ve yönünü araştırmak için kullanılmaktadır. Analize başlamadan önce teorik bilgi vermek adına örneğin X ve Y gibi iki değişken arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla, aşağıdaki gibi iki model ortaya koyulmaktadır.

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^q \delta_{1i} X_{t-i} + u_{1t}$$

$$X_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^p \beta_{2i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^q \delta_{2i} Y_{t-i} + u_{2t}$$

Oluşturulan denklemler tahmin edilir ve nedensellik ilişkisinde dört durum söz konusudur (Yamak ve Erdem: 2017: 192):

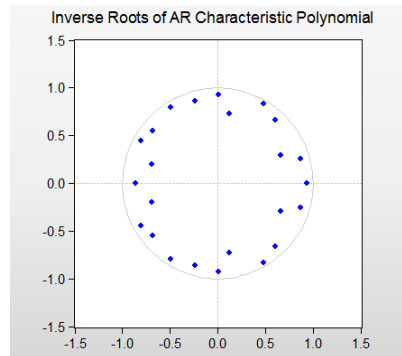
1. X neden Y sonuçtur ($X \rightarrow Y$). Tersi doğru değildir. Tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
2. Y neden X sonuçtur ($Y \rightarrow X$). Tersi doğru değildir. Tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
3. Y neden X sonuç ve X neden Y sonuçtur ($X \leftrightarrow Y$). Çift yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
4. Y neden X sonuç değildir ve X neden Y sonuç değildir ($X \not\leftrightarrow Y$). Nedensellik ilişkisi yoktur.

Değişkenler arasında otokorelasyon probleminin olmadığı Tablo 17'den anlaşılmaktadır. Optimal gecikme uzunluğu olarak belirlenen 12. gecikmenin olasılık değerlerine odaklanıldığında “prob>0.10=Ho Kabul” olduğu için, Ho reddedilemez ve değişkenler arasında otokorelasyon problemi olmadığı sonucuna varılır.

Tablo 17: LM Otokorelasyon Testi

Uzunluk	LM-İstatistiği	Olasılık
1	10.90614	0.0276
2	3.450368	0.4855
3	1.357250	0.8516
4	2.370211	0.6680
5	1.334616	0.8555
6	5.026861	0.2846
7	7.076166	0.1319
8	5.690927	0.2234
9	1.696331	0.7914
10	5.067185	0.2805
11	4.898435	0.2979
12	5.081159	0.2791

Grafik 41: AR Köklerinin İncelenmesi



Eğer AR karakteristik polinomunun köklerinin mutlak değeri 1'den küçükse yani birim çember içinde yer alıyorsa tahmin edilen VAR modeli istikrarlı yani durağan demektir. Grafik 41'de 12 gecikme uzunluğu kullanılarak oluşturulan AR Karakteristik Polinomu'nda tahmin edilen VAR modelinde bir problem olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan, Tablo 18'de değişkenler arasında değişen varyans sorununu olup olmadığı test edilmiştir. "Ho: Değişen varyans yoktur." hipotezi olasılık değerlerinden de anlaşıldığı üzere kabul edilmiştir ve değişkenler arasında değişen varyans problemine rastlanmamıştır.

Tablo 18: Değişen Varyans Testi

Joint test:					
Ki-Kare	g.u.	Olasılık.			
7.527419	15	0.9413			
Individual components:					
Bağımlı D.	R ²	F(5,115)	Olasılık	Ki-Kare(5)	Olasılık
res1*res1	0.022284	0.524204	0.7575	2.696316	0.7467
res2*res2	0.030778	0.730366	0.6021	3.724101	0.5898
res2*res1	0.008273	0.191857	0.9651	1.000983	0.9625

Not: Bağımsız D. bağımsız değişken ve g.u. optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

İlgili değişkenlerle Granger nedensellik Testi yapmak adına 128 gözlem sayısı ile VAR altında yapılan Granger Nedensellik Testinde ulaşılan sonuçlar Tablo 19'daki gibidir. Logstr ve Logtub değişkenleri için optimal gecikme uzunluğu aylık veriler kullanıldığı için 12 olarak belirlenmiştir.

Tablo 19: Granger Nedensellik Testi

Bağımlı Değişken: LOGSTR			
Bağımsız D.	Ki-Kare	g.u.	Olasılık
LOGTUB	20.71937	12	0.0546
Tümü	20.71937	12	0.0546
Bağımlı Değişken: LOGTUB			
Bağımsız D.	Ki-Kare	g.u.	Olasılık
LOGSTR	10.23849	12	0.5950
Tümü	10.23849	12	0.5950

Not: Bağımsız D. bağımsız değişken ve g.u. optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

Bağımlı değişken logstr olduğunda, “Ho: logtub neden logstr sonuç değildir.” şeklindedir. Diğer yandan, bağımlı değişken logtub olduğunda “Ho: Logstr neden logtub sonuç değildir.” şeklindedir. Her iki panelin altındaki “Tümü” satırı tüm denklemin genel olarak anlamlı olup olmadığını göstermektedir.

Logstr değişkeni bağımlı değişken olduğunda, tüm denklemin olasılık değeri ve logtub değişkeninin olasılık değeri 0.10’den küçük olduğu için Ho reddedilir. Buradan yapılacak yorum logtub değişkeninin logstr değişkeninin nedeni olduğu yönündedir. Yani TÜBİTAK Ar-Ge giderleri nedeniyle, stratejik varlık arayan DYY kapsamındaki sektörler DYY gelmektedir ve dolayısıyla aralarında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Logtub \longrightarrow **Logstr**

Logtub değişkeni bağımlı değişken olduğunda, tüm denklemin olasılık değeri ve logstr değişkeninin olasılık değeri 0.10’den büyük olduğu için Ho kabul edilir. Buradan yapılacak yorum logstr değişkeninin logtub değişkeninin nedeni olmadığı yönündedir. Yani stratejik varlık arayan DYY kapsamındaki sektörler DYY gelmesi nedeniyle, TÜBİTAK Ar-Ge gideri meydana gelmemektedir ve aralarında bir nedensellik ilişkisi yoktur.

Logstr \longleftrightarrow **Logtub**

4.3.4. Bulgular

Oluşturulan modelin ekonometrik sonuçlarına odaklanıldığında, bu çalışmada da desteklendiği üzere Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre TÜBİTAK Ar-Ge giderleri nedeniyle, stratejik varlık arayan DYY kapsamındaki sektörler DYY gelmektedir ve bu amaçla gelen yatırımcılar yatırım kararı alırken belirleyici olarak Türkiye’deki Ar-Ge faaliyetlerini dikkate almaktadır. Çalışma da stratejik varlık arayan DYY’nin iktisadi belirleyicilerinin yüksek katma değerli imalat sanayi ile birleştirilmesini ve bu belirleyicilerin DYY kararı almada önemli rol oynadığını desteklemektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki stratejik varlık arayan DYY için elbette farklı belirleyiciler de kullanılabilir. Ancak, stratejik varlık arayan DYY olarak ele alınan yüksek katma değerli imalat sanayine gelen DYY, sadece 2007 yılından sonra mevcut olduğu için aylık veri bulmakta yaşanan zorluklardan dolayı gözlem sayısını artırmak amacıyla yukarıda belirtilen ilgili değişkenler ile nedensellik analizi yapılmıştır. Modelin Granger Nedensellik Testi Sonuçları Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20: Modelin Granger Nedensellik Testi Sonuçları

HİPOTEZ	OLASILIK	SONUÇ
Logtub \longleftrightarrow Logstr	0.0546***	Logtub \longrightarrow Logstr
Logstr \longleftrightarrow Logtub	0.5950	Logstr \longleftrightarrow Logtub

Not: ***: %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.



SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, DYY'nin stratejik varlık arayan türünün iktisadi belirleyicilerine odaklanarak, bu belirleyicileri yüksek katma değerli imalat sanayi ile birleştirmek, Türkiye'nin bu tür DYY'yi çekme açısından mevcut güçlü-zayıf, fırsat-tehdit unsurlarını ele alarak detaylı bir SWOT analizi yapmak ve Türkiye için seçilen belirleyici bağlamındaki TÜBİTAK Ar-Ge giderleri ile stratejik varlık arayan DYY'ler arasında iktisadi bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını Granger Nedensellik testi kapsamında test etmektir.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve ele alınmış, ikinci bölümünde ise iktisadi sektör kavramının sınıflandırılmış halleri, amacına göre DYY türleri ile birleştirilmiştir. Diğer yandan, çalışmada yapılan SWOT analizi kapsamında Türkiye'nin yatırımcı ülkeye veya firmaya sunduğu yatırım teşvikleri, nitelikli işgücü, Ar-Ge tabanlı politikaların öneminin kalkınma planları çerçevesinde değerlendirilmesi gibi güçlü yönlerinin olduğu ve Ar-Ge konusundaki teknik bilgi eksikliği, faaliyetlerin ticarileştirmesi sorunu gibi zayıf yönlerinin olduğu belirtilmiştir. Diğer yandan, dinamik bir genç nüfusa sahip olması, Ar-Ge harcamalarındaki artış ve bilişim alt yapısına dair yapılan çalışmalar Türkiye'nin mevcut potansiyelini ve mevzuat ve teknoloji arasındaki uyumsuzluk, inovasyon temelli faaliyetlere yeterince odaklanılamaması ve nitelikli eleman eksikliği de mevcut zayıflıkları göstermektedir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye DYY girişi açısından gelişmiş, gelişmekte olan ve AB'ye aday ülkeler ile karşılaştırılmıştır. Ardından, yine aynı bölümde, Türkiye ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yeşil alan yatırımları ve birleşme ve satın alma yoluyla yapılan yatırımlar açısından karşılaştırılmıştır. Yapılan bu detaylı karşılaştırmalar neticesinde de ülkelere gelen DYY bağlamında Türkiye son 20 yılda ortalama olarak Avusturya, Danimarka, Lüksemburg gibi gelişmiş ülkelerle ve Güney Kore, Tayland, Endonezya, Malezya gibi gelişmekte olan ülkelerle paralel değerde DYY çekmektedir. Bunun yanı sıra son 10 yılda ortalama olarak gerçekleşen yeşil alan yatırımlarına odaklanıldığında ise Türkiye'nin Fransa, Polonya, Romanya, İtalya gibi gelişmiş ülkeler ile ve Singapur, Malezya ve Güney Kore gibi gelişmekte olan ülkeler ile paralel değerde DYY çektiği görülmektedir. Diğer yandan birleşme ve satın alma yoluyla gelen DYY kapsamında yapılan karşılaştırmada ise, Türkiye son 10 yılda ortalama olarak İsviçre, Finlandiya, Danimarka gibi gelişmiş ülkeler ile ve Hindistan, Singapur ve Meksika gibi gelişmekte olan ülkelerle paralel değerde DYY çekmiştir. Bu bölümde son olarak sektör bazında karşılaştırmaya gidilmiş ve Türkiye'nin sektör bazında dünya ülkeleri ile paralel şekilde en çok hizmetler sektörü alt sektör grubunda yer alan Finans ve Sigortacılık Faaliyetleri'ne, nispeten daha az olarak tarım faaliyetlerine DYY çektiği tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise uygulama bağlamında Granger Nedensellik testi kullanılmış, yöntem olarak yüksek katma değerli imalat sanayine gelen DYY, stratejik varlık arayan DYY kapsamında ele alınmış ve Türkiye için iktisadi belirleyici olarak seçilen TÜBİTAK Ar-Ge giderleri ile aralarında bir nedensellik olup olmadığı test edilmiştir. Nedensellik testi sonucunda, Türkiye'nin stratejik varlık arayan DYY bağlamındaki belirleyicileri ekonometrik olarak anlamlı çıkmıştır. TÜBİTAK Ar-Ge giderleri nedeniyle stratejik varlık arayan DYY kapsamında yüksek katma değerli imalat sanayine DYY geldiği saptanmıştır. Ulaşılan sonuçlar yüksek katma değerli imalat sanayine gelen DYY'nin stratejik varlık arayan DYY olduğu varsayımı altında oluşturulan, yüksek katma değerli imalat sanayi ile stratejik varlık arayan DYY'lerin iktisadi belirleyicilerinin örtüştüğü varsayımına dayanan hipotezi desteklemiştir.

Çalışma kapsamında öneriler bağlamında denilebilir ki; Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olduğu ve rekabetçi koşulları dikkate alındığında sanayide dışa dönük bir yapılanma çerçevesinde, Ar-Ge, yenilik ve katma değeri yüksek mal üretimine odaklı, imalat sanayinde yenilikçi, yüksek teknoloji ve tasarım ve markalaşma odaklı bir sektör dönüşümünü hedefleyen, bilgi tabanlı bir üretim sistemine geçme çabasında olan ve nitelikli işgücü altyapısını oluşturmayı öncelikli gören bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Diğer yandan, Türkiye'nin dış açığını hafifletmek ve dışa bağımlılığı azaltabilmek bağlamında katma değeri yüksek ihracatın artırılması da diğer geliştirilmesi gereken politikalardan biri olarak düşünülebilir. Bunların yanı sıra, sanayi odaklı firmaların Ar-Ge potansiyelini genişletmek, Ar-Ge ve inovasyon temelli çalışmalar kapsamında ortaya çıkarılan yeni ürünlerin ticarileşmesini sağlamak, katma değeri yüksek üretimdeki müteşebbis sayısını artırmak da geliştirilmesi gereken politikalar olarak yorumlanabilir.

Çalışmanın özgün değeri açısından denilebilir ki literatürde ilk defa stratejik varlık arayan DYY'lerin iktisadi belirleyicileri ile yüksek katma değerli imalat sanayi birleştirilmiştir ve bu bağlamda ilk defa Türkiye için hem stratejik varlık arayan DYY'nin iktisadi belirleyicileri açısından bir ekonometrik analizi hem de Türkiye'nin bu DYY türünü çekme açısından mevcut durumu bir SWOT analizi yapılarak ele alınmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin stratejik varlık çekme açısından iktisadi belirleyicilerinin araştırılması bağlamında literatürde mevcut olan boşluk bu çalışma ile doldurulmaya çalışılmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Agiomirgianakis, George, Dimitrios Asteriou ve K. Papathoma (2003), **The determinants of foreign direct investment: a panel data study for the OECD countries**, Department of Economics, City University London.
- Ajayi, S. Ibi (Ed.) (2006), "Introduction: A General Overview", S. Ibi Ajayi (Ed.), **Foreign Direct Investment in Sub-Saharan Africa: Origins, Targets, Impact and Potential**, içinde (1-8), African Economic Research Consortium, 3, Nairobi.
- Ajayi, S. Ibi (2006), "The Determinants of Foreign Direct Investment in Africa: A Survey of the Evidence", S. Ibi Ajayi (Ed.), **Foreign Direct Investment in Sub-Saharan Africa: Origins, Targets, Impact and Potential**, içinde (11-32), African Economic Research Consortium, 15, Nairobi.
- Ak, Mehmet Zeki (2009), **Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Temel Belirleyicileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akça, Gürsoy (2005), "Postmodernite ve Ulus Devlet", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, 7 (2), 232-257.
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Y. (2006), **Çokuluslu Şirketler: Global Sermaye ve Global Yatırımlar**, Çizgi Kitabevi, 8,70,6, Konya.
- Alfaro, Laura ve Charlton, Andrew (2010), "Growth and the Quality of Foreign", Joseph E. Stiglitz ve Justin Yifu Lin (Ed.), **The Industrial Policy Revolution I The Role of Government Beyond Ideology**, 1. Baskı içinde (162-204), Palgrave Macmillan.
- Alfaro, Laura, vd., (2002), **"FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets"**.
- Almeida, Paul (1996), "Knowledge Sourcing by Foreign Multinationals: Patent Citation Analysis in the US Semiconductor Industry", **Strategic Management Journal**, 17(S2), 155-165.
- Apergis, Nicholas, Katerina Lyrودي ve Athanasios Vamvakidis, (2008), **"The relationship between foreign direct investment and economic growth: evidence from transition countries."** Transition Studies Review 15.1: 37-51.
- Appadurai, Arjun, vd., (2001), **Globalization**, Vol. 2, Duke University Press.
- Arık, Şebnem vd. (2014), "Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 14(2), 97-110.
- Aydemir, Cahit vd. (2012), "Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (23), 69-104.

- Ayhan, İknur, (2011), **Türkiye’de Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Etkenler ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı Karatutlu, Fatma (2016), **Doğrudan Yabancı Yatırımların Ortadoğu- Kuzey Afrika Ülkeleri (MENA) Üzerine Etkileri: Ampirik Çalışma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barry, Frank ve Bradley, John (1997), “FDI and Trade: The Irish Host- Country Experience”, **The Economic Journal**, 107(445), 1798-1811.
- Bayar, Fırat (2008), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, (32), 25-34.
- Bayar, Melike (2013), **Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilim, Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı, (2010), **"Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi"**.
(2018), **2018 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara.
- Candemir, Aykan (2009), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, 9(2), 659-675.
- Carkovic, Maria ve Levine, Ross (?2005), “Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth” Theodore H. Moran vd. (Ed.), **Does Foreign Direct Investment Promote Development? içinde** (195-220), Washington. (Working Paper. City: University of Minnesota Department of Finance).
- Castro, Francisco Barros (2000), **Foreign Direct Investment in the European periphery: The Competitiveness of Portugal**, University of Leeds Unpublished PhD Thesis.
- Caves, Richard E. (1971), “International Corporations: The Industrial Economics of Foreign Investment, **Economica**, 38(149), 1-27.
- Chakrabarti, Avik (2001), “The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross – Country Regressions”, **Kyklos**, 54(1), 89-113.
- Christiansen, Hans (2002), “**Foreign Direct Investment for Development: Maximising Benefits, Minimising Costs**”, OECD, 110.
- Chudnovsky, Daniel ve López, Andres (1999), **Globalization and Developing Countries: Foreign Direct Investment and Growth and Sustainable Human Development**, 9, UN.
- Chung, Wilbur ve Alcácer, Juan (2002), “Knowledge Seeking and Location Choice of Foreign Direct Investment in the United States”, **Management Science**, 48(12), 1534-1554.
- Cui, Lin vd. (2014), “What Drives Firms’ Intent to Seek Strategic Assets by Foreign Direct Investment? A Study of Emerging Economy Firms”, **Journal of World Business**, 49(4), 488-501.
- Çeştepe, Hamza ve Mıstaçoğlu, Tuğba (2010), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Entegrasyon: ASEAN ve MERCOSUR Örneği”, **Yönetim ve**

- Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 17(2), 93-106.
- Çinko, Levent (2014), “Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 26(1), 117-131.
- Direct Investment”, Stiglitz, Joseph E. ve Lin, Justin Yifu (Ed.), **The Industrial Policy Revolution I**, içinde (162-204), Palgrave Macmillan, London.
- Dunning, John H. (1994), “Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment”
http://unctad.org/en/Docs/iteiitv3n1a3_en.pdf (11.02.2018). 3(1), S.9,12.
- _____ (1998), “Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor?”, **Journal of International Business Studies**, 29(1), 45-66.
- Dunning, John H. ve Lundan, Sarianna M. (2008), **Multinational Enterprises and the Global Economy**, 2. Basım, Edward Elgar Publishing, USA.
- Durgan, Selma (2016), **Türkiye’nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı-Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Düzenli, Celal (2006), **Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri: Serbest Bölgeler Açısından Bir Analiz**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekinci, Aykut (2011), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980- 2010)”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 6(2). 71-96.
- Ekonomi Bakanlığı, (2017), **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2016 Yılı Raporu**, Ankara: TC. Ekonomi Bakanlığı Yayınları.
- Elia, Stefano ve Santangelo, Grazia D. (2012), “**Strategic asset-seeking acquisitions by emerging market multinationals: The role of the industry context**”, In Third Copenhagen Conference on Emerging Multinationals: Outward Investment from Emerging Economies.
- Erkutlu, Hakan, & Eryiğit, Süleyman (2001), “Uluslararasılaşma süreci”, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 3(3), 1-15.
- Fors, Gunnar ve Mario, Zejan (1996), “**Overseas R&D by Multinationals in Foreign Centers of Excellence**” Working Paper 458 (Stockholm: The Research Institute of Industrial Economics).
- Franco, Chiara, Francesco Rentocchini ve Giuseppe Vittucci Marzetti, (2008), “**Why do firms invest abroad? An analysis of the motives underlying Foreign Direct Investments**”, No. 0817. Department of Economics, University of Trento, Italia.
- Fry, Maxwell J. (1993), **Foreign Direct Investment in a Macroeconomic Framework: Finance, Efficiency, Incentives and Distortions**, World Bank Publications, Vol. 1141.
- Görgülü, Mehmet Emre (2012), **Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomik Büyümelerine Etkileri: Panel Veri Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gujarati, Damodar N., ve Dawn C. Porter, (1999), "Essentials of econometrics".
- Harmancı, Mehmet (2004), **Çokuluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Ankara.
- Helleiner, Eric (2006), "Egemenlik, Bölgesellik ve Finansın Küreselleşmesi", (Çev. Şükrü Cicioğlu ve Filiz Cicioğlu), 128-149.
- Herrero, Alicia Garcia ve Simón, Daniel Navia (2003), Determinants and Impact of Financial Sector FDI to Emerging Economies: A Home Country's. (s:19).
- Hoca, Bülent (2008), **Bankacılıkta Doğrudan Yabancı Yatırımlar: 1994 Sonrası Dönüşüme Marksist Bir Yaklaşım**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hymer, Stephen Herbert, (1976), **International operations of national firms**, MIT press.
- Kar, Muhsin ve Tatlısöz, Fatma (2008), "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (14), 436-458.
- Kaya, Harun (2014), "Strategic Motives of Turkish Foreign Direct Investment Firms: An Empirical Study on Manufacturing Sector", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 43(2), 368-390.
- Kaya, Maummer (2008), "Beyin Göçü/entelektüel sermaye erozyonu", **Bilgi Çağının Gönüllü Göçerleri Beyin Gurbetçileri Eskişehir Orhan Gazi Üniversitesi Teknoloji Araştırma Merkezi (TEKAM)**, 5.
- Kayam, Saime Suna ve Hisarcıklılar, Mehtap (2009), "Türkiye'den Çıkan Doğrudan Yatırımları Belirleyen Etmenler, 1992-2005", **İktisat İşletme ve Finans**, 24(280), 47-70.
- Kayan, Asım (2006), **Doğrudan Yabancı Yatırımın Belirleyicilerinden Biri Olarak Yerli Ortağın Etkinliği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaymak, Hasan (2005), "Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli mi?", **Maliye Dergisi**, (149), 74-104.
- Kinoshita, Yuko (2000), "R&D and Technology Spillovers Via FDI: Innovation and Absorptive Capacity", **William Davidson Institute**, Working Paper No. 349.
- Kinoshita, Yuko ve Campos, Nauro F. (2003), **Why Does FDI Go Where it Goes? New Evidence from the Transition Economies**, International Monetary Fund, 35, IMF Enstitüsü.
- Kogut, Bruce ve Chang, Sea Jin (1991), "Technological Capabilities and Japanese Foreign Direct Investment in the United States", **The Review of Economics and Statistics**, 73 (3), 401-413.
- Koparal, Celil (2004), "Ülke Dışı Faaliyetler", İnan Özalp (Ed.), **Uluslararası İşletmecilik**, 1. Baskı içinde (73-92), Anadolu Üniversitesi, 83-84, Eskişehir.
- Krugman, Paul, (2015), **Bunalım Ekonomisinin Geri dönüşü ve Küresel Kriz**, (Çev. Neşenur Domaniç), 7. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul.

- Kurtaran, Ahmet (2007), "Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları Ve Belirleyicileri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(2), 367-382.
- Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (2011), **KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Ankara.
- Lall, Sanjaya ve Narula, Rajneesh (2004), "Foreign Direct Investment and its Role in Economic Development: Do We Need a New Agenda?", **The European Journal of Development Research**, 16(3), 447-464.
- Lensink, Robert ve Morrissey, Oliver (2006), "Foreign Direct Investment: Flows, Volatility, and the Impact on Growth", **Review of International Economics**, 14(3), 478-493.
- Loewendahl, Henry ve Ebru Ertugal-Loewendahl, (2001), "**Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment: Implications of EU Enlargement**", No. 008, European Network of Economic Policy Research Institutes.
- Li, Xiaoying ve Liu, Xiaming (2005), "Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship", **World Development**, 33(3), 393-407.
- Makino, Shige vd. (2002), "Asset-Exploitation Versus Asset-Seeking: Implications for Location Choice of Foreign Direct Investment from Newly Industrialized Economies", **Journal of International Business Studies**, 33(3), 403-421.
- March, James G. (1991), "Exploration and Exploitation in Organizational Learning", **Organization Science**, 2(1), 71-87.
- Mencinger, Jože (2003), "Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?", **Kyklos**, 56(4), 491-508.
- Meyer, Klaus E. (2015), "What is 'Strategic Asset Seeking FDI'?", **The Multinational Business Review**, 23(1), 57-66.
- Milberg, William (1999), "Foreign Direct Investment and Development: Balancing Costs and Benefits", *International Monetary and Financial Issues for the 1990s*, (11), 99-116.
- Mauro, Paolo (1995), "Corruption and Growth", **The Quarterly Journal of Economics**, 110(3), 681-712.
- Berber, Metin, (2006), **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi.
- Narula, Rahneesh ve Zanfei, Antenello (2005), "**Globalization of Innovation: The Role of Multinational Enterprises**", In *The Oxford handbook of innovation*.
- Noorbakhsh, Farhad, Alberto Paloni ve Ali Youssef, (1999) "**Low wages or skilled labour? Prospects for foreign direct investment in developing countries**" Business School-Economics, University of Glasgow.
- Özcan, Burcu ve Arı, Ayşe (2010), "Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği", **Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi**, (12), 65-88.
- Öztan, Denizhan Ziya (2012), **Sigortacılık Sektöründe Doğrudan Yabancı Yatırım Kararını Etkileyen Faktörlerin Analizi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Rand, John ve Tarp, Finn (2002), "Business Cycles in Developing Countries: Are They Different?", **World Development**, 30(12), 2071-2088.
- Rodrik, Dani (2011), **Akıllı Küreselleşme**, (Çev. Burcu Aksu), 1. Basım, Efil Yayınevi, 121, Ankara.
- Rui, Huaichuan ve Yip, George S. (2008). "Foreign Acquisitions by Chinese Firms: A Strategic Intent Perspective", *Journal of World Business*, 43(2), 213-226.
- Rysbayev, Sabit (2009), **İktisadi Kalkınmaya Katkı Sağlayabilecek Doğrudan Yabancı Yatırımları Kazakistan'a Çekebilecek Teşvikler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarialioğlu Hayali, Ayça (2017), **Researches on Science and Art in 21st Century Turkey** "The determinants of outward FDI: Turkish Case", 1. Baskı içinde(2599-2609), Gece Yayınevi, Ankara.
- Seyidoğlu, Halil (2015), **Uluslararası İktisat**, 20. Baskı, Güzem Can Yayınları, 649,651,652,657,658, 662, 663, 665,670, İstanbul.
- Shan, Weijian ve Song, Jaeyong (1997), "Foreign Direct Investment and the Sourcing of Technological Advantage: Evidence from the Biotechnology Industry", **Journal of International Business Studies**, 28(2), 267-284.
- Shleifer, Andrei ve Vishny, Robert W. (1993), "Corruption", **The Quarterly Journal of Economics**, 108(3), 599-617.
- Talas, Mustafa, ve Yaşar, Kaya (2007), "Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, (22), 149-162.
- Teşkilatı, Devlet Planlama, and Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas, (2000), **"Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu raporu"** DPT.
- Te Velde, Dirk Willem, ve United Nations Conference on Trade and Development, (2006), **"Foreign direct investment and development: An historical perspective. Overseas"** Development Institute ODI.
- Toulmin, Stephen (1999), "The Ambiguities of Globalization", **Futures**, 31 (9-10), 905-912.
- UNCTAD, Geneva, (2006), **"World Investment Report"**.
- Varlık, Ali Bilgin (2009), **Küreselleşme ve Küreselleşmenin Orta Doğu'ya Etkileri**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yamak, Rahmi ve Erdem, Havvanur Feyza (2017), **Uygulamalı Zaman Serisi Analizleri: Eviews Uygulamalı**, 1. Baskı, Cepler Matbaaa Yayın ve Dağıtım, Trabzon.
- Yıldırım, Sinem vd. (2014), "Türkiye'de KOBİ'lerin Nitelikli İşgücü İhtiyacı: İşveren-İşgören-Devlet Ekseninde Bir İnceleme", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, (66-67), 15-42.
- Wadhwa, Kavita (2011), "Foreign Direct Investment into Developing Asian Countries: The Role of Market Seeking, Resource Seeking and Efficiency Seeking Factors", **International Journal of Business and Management**, 6(11), 219-226.

Whitman, Marina Von Neumann (1999), FDI in Emerging Markets: A Home-Country View,
University of Michigan, Ann Arbor.



ÖZGEÇMİŞ

Asiye KÜÇÜKOSMAN, 01.04.1994 tarihinde Trabzon ili Merkez Düzyurt Köyü'nde doğdu. İlköğretimini Düzyurt İlköğretim Okulu'nda, Ortaöğretimini 80. Yıl Anadolu Teknik Lisesi'nde tamamladı. 2011 yılında Bayburt Üniversitesi'nde başladığı İktisat Bölümü'nü yatay geçiş yaparak 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Yüksek Onur Öğrencisi olarak bitirdi. Aynı yıl, mezun olduğu Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programına başladı.

KÜÇÜKOSMAN, bekâr olup İngilizce bilmektedir.